

№ 1 (13) 2013

Вісник ВИЩОЇ РАДИ ЮСТИЦІЇ

ВІСНИК ВИЩОЇ РАДИ ЮСТИЦІЇ

ЕЛЕКТРОННЕ НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Рік заснування: 2009

Завновники: Вища рада юстиції, Національний університет «Одеська юридична академія»

ISSN 2222-4394 (Visnik Višoї radi ūsticiї)

УДК 34 (051)

ББК 67я5

В 53

Галузь науки: юридичні науки

Анотація: Видання висвітлює діяльність Вищої ради юстиції, питання судоустрою, статусу суддів, хід судової реформи в Україні, засади конституційного ладу України, правозастосовну практику, а також загальні питання теорії і практики права.

Періодичність: 4 рази на рік

Рекомендовано до розміщення в мережі Інтернет Вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія»

Фахова реєстрація у ВАК України: Постанова Президії ВАК України від 26 січня 2011 р. № 2-05/01

Головний редактор: Колесниченко В.М., канд. юрид. наук

Науковий редактор: Гончаренко О.В., канд. юрид. наук

Відповідальний секретар: Бардаченко Л.М.

Літературний редактор: Тарашук О.С.

Комп'ютерна верстка: Краснощок І.В., Кругліков М.В.

Адреса редакції: 04050, м. Київ, вул. Артема, 89

Електронна адреса: bardachenko@vru.gov.ua

Телефон: (044) 489-64-63

Надіслані до редакції матеріали не рецензуються і не повертаються. Редакція залишає за собою право редагувати матеріали. Опубліковані статті відображають думку авторів і можуть не збігатися з позицією редакції. При використанні матеріалів посилання на видання є обов'язковим.

© Вища рада юстиції

© Національний університет «Одеська юридична академія»

ВІСНИК ВИЩОЇ РАДИ ЮСТИЦІЇ № 1 (13) 2013

ЕЛЕКТРОННЕ НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ВИДАЄТЬСЯ ЧОТИРИ РАЗИ НА РІК ЗГІДНО З НАКАЗОМ ГОЛОВИ ВИЩОЇ РАДИ ЮСТИЦІЇ «ПРО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ПЕРІОДИЧНОГО ВИДАННЯ «ВІСНИК ВИЩОЇ РАДИ ЮСТИЦІЇ» № 142/0/1-09 ВІД 29.12.2009 р.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

1. КОЛЕСНИЧЕНКО Володимир Миколайович, Голова Вищої ради юстиції, кандидат юридичних наук (*голова Редакційної колегії*).
2. БАНДУРКА Олександр Маркович, радник ректора Харківського національного університету внутрішніх справ, академік Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор, генерал-полковник міліції, Заслужений юрист України.
3. ГЛУШКОВ Валерій Олександрович, завідувач спецкафедри № 1 Національної академії Служби безпеки України, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України.
4. ГОНЧАРЕНКО Олександр Володимирович, керівник служби Голови Вищої ради юстиції, кандидат юридичних наук.
5. ДОЛЕЖАН Валентин Володимирович, доктор юридичних наук, професор кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного університету «Одеська юридична академія».
6. ЗАВАЛЬНЮК Володимир Васильович, член Вищої ради юстиції, перший віце-президент, ректор Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук, професор.
7. КІВАЛОВ Сергій Васильович, член Вищої ради юстиції, народний депутат України, Голова Комітету Верховної Ради України з питань верховенства права та правосуддя, Президент Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, академік Академії педагогічних наук України, Заслужений юрист України.
8. ЛИСЕНКО Оксана Миколаївна, керівник відділу взаємодії із засобами масової інформації Вищої ради юстиції (*секретар Редакційної колегії*).
9. ПОРТНОВ Андрій Володимирович, член Вищої ради юстиції, Радник Президента України, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного права Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, Заслужений юрист України.
10. РЯБЧЕНКО Олена Петрівна, професор кафедри управління, адміністративного права і процесу та адміністративної діяльності Національного університету Державної податкової служби України, доктор юридичних наук, професор.
11. СЕРЕДА Григорій Порфирович, заступник Генерального прокурора України, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, державний радник юстиції 1 класу.
12. ЧАНИШЕВА Галина Іванівна, декан соціально-правового факультету Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України.
13. ШАПОВАЛ Володимир Миколайович, член Вищої ради юстиції, Голова Центральної виборчої комісії, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії наук України, Заслужений юрист України.

ВІСНИК ВИЩОЇ РАДИ ЮСТИЦІЇ № 1 (13) 2013

ЕЛЕКТРОННЕ НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ВИДАЄТЬСЯ ЧОТИРИ РАЗИ НА РІК ЗГІДНО З НАКАЗОМ ГОЛОВИ ВИЩОЇ РАДИ ЮСТИЦІЇ «ПРО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ПЕРІОДИЧНОГО ВИДАННЯ «ВІСНИК ВИЩОЇ РАДИ ЮСТИЦІЇ» № 142/0/1—09 ВІД 29.12.2009 р.

ЗМІСТ

Вітальне слово. Колесниченко Володимир Миколайович, Голова Вищої ради юстиції 8

МАТЕРІАЛИ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

15-річчя діяльності Вищої ради юстиції відзначено проведенням Міжнародної науково-практичної конференції «Роль і місце Вищих рад юстиції у формуванні суддівського корпусу»..... 11

ПИТАННЯ ПРОЦЕСУ ТА СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Стабільність судової практики як стандарт функціонування системи правосуддя. Москвич Лідія Миколаївна, доктор юридичних наук, доцент кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» 28

Функції вищих спеціалізованих судів України: сутність і зміст. Глуценко Світлана Володимирівна, кандидат юридичних наук, здобувач Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» 37

Порушення присяги судді: практичний аспект. Гончаренко Олександр Володимирович, кандидат юридичних наук, керівник служби Голови Вищої ради юстиції 52

Про деякі проблеми застосування кримінального покарання у виді штрафу: аналіз законодавчих новел. Васильєв Андрій Анатолійович, кандидат юридичних наук, заступник начальника кафедри кримінального права та кримінології факультету з підготовки слідчих Харківського національного університету внутрішніх справ; Пироженко Олександр Сергійович, кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри

кримінального права та кримінології факультету з підготовки слідчих Харківського національного університету внутрішніх справ..... 74

Експертні помилки в діяльності судово-психіатричного експерта. *Шум Сергій Сергійович, кандидат медичних наук, завідувач відділу судово-психіатричної профілактики та амбулаторних судово-психіатричних експертиз Українського науково-дослідного інституту соціальної і судової психіатрії та наркології МОЗ України..... 84*

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

Особливості механізму конституційно-правового регулювання громадянського суспільства. *Лотюк Ольга Степанівна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка 92*

ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Захист прав та інтересів приватних осіб у публічно-правовій сфері в судовій системі Європейського Союзу. *Константий Олександр Володимирович, кандидат юридичних наук, доцент, науковий консультант управління забезпечення діяльності Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України 102*

Специфіка застосування рішень Європейського суду з прав людини у правовій системі України. *Пархета Андрій Анатолійович, аспірант Національного університету «Одеська юридична академія» 117*

Практика Європейського суду з прав людини як джерело судового правозастосування. *Середа Тетяна Миколаївна, здобувач кафедри конституційного та міжнародного права Національної академії внутрішніх справ..... 134*

ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ

Відповідність Конституції України окремих заходів кримінально-правового впливу. *Задоя Костянтин Петрович, доцент кафедри кримінального права та криминології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук* 142

Підстави виникнення правовідносин з надання медичних послуг. *Самофал Марина Михайлівна, аспірант відділу проблем цивільного, трудового та підприємницького права Інституту держави та права імені В.М. Корецького НАН України*..... 153

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Суди для неповнолітніх у Російській імперії: окремі проблеми функціонування (початок ХХ ст.). *Продіус Костянтин Васильович, здобувач кафедри історії держави і права Національного університету «Одеська юридична академія»* 163

ПЕРЕМОЖЦІ КОНКУРСУ НА КРАЩУ НАУКОВУ СТАТТЮ

Проблеми процедури добору кандидатів на посаду судді вперше. *Малихіна Анна Олексіївна, здобувач кафедри адміністративного права Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»* 175

Проблемні аспекти визначення належного рівня особистих та моральних якостей кандидата на посаду судді. *Прокопенко Богдан Олександрович, аспірант кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*..... 188

Проблемні питання відповідальності судді за порушення присяги. *Куліцька Софія Вікторівна, студентка I курсу магістратури юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка* 202

СТАТИСТИЧНИЙ ЗВІТ

Інформація про результати діяльності Вищої ради юстиції за 2012 рік.... 218

ОФІЦІЙНІ ДОКУМЕНТИ

Декларація про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за 2012 рік Голови Вищої ради юстиції Колесниченка Володимира Миколайовича.....	224
Декларація про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за 2012 рік заступника Голови Вищої ради юстиції Ізовітової Лідії Павлівни	233
Декларація про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за 2012 рік члена Вищої ради юстиції Бондика Валерія Анатолійовича.....	242
Декларація про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за 2012 рік члена Вищої ради юстиції Отрош Інни Олексіївни.....	247
Декларація про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за 2012 рік члена Вищої ради юстиції Сафулька Сергія Федоровича.....	256
Декларація про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за 2012 рік члена Вищої ради юстиції Кравченка Костянтина Тимофійовича	265

Вітальне слово

Колесниченко Володимир Миколайович,
Голова Вищої ради юстиції

Шановні колеги!

31 березня 2013 року виповнюється 15 років з початку діяльності Вищої ради юстиції — нового для вітчизняної правової системи конституційного органу, відповідального за формування високопрофесійного суддівського корпусу.

За задумом авторів Конституції України Вища рада юстиції мала якісно оновити суддівський корпус та посилити його незалежність. Утім становлення нового для української правової системи органу відбувалося нелегко.

Із самого початку діяльності Вищої ради юстиції її статус та повноваження завжди були предметом пильного суспільного контролю та правової дискусії, підґрунтям для якої слугували неузгодженість та недосконалість законів і норм Конституції, а також прагнення більш чітко означити роль Ради у судово-правовій системі країни.

За час діяльності Вищої ради юстиції 12 разів були внесені зміни до Закону України «Про Вищу раду юстиції», дев'ять разів Конституційний Суд України розглядав положення законодавства на предмет їх конституційності та офіційного тлумачення.

Важливим етапом реформи законодавства щодо діяльності Вищої ради юстиції стало прийняття Верховною Радою України за ініціативи Глави Держави Закону України від 7 липня 2010 року «Про судоустрій і статус суддів».

Законодавчі зміни правових засад діяльності Вищої ради юстиції відбувалися одночасно із переосмисленням та удосконаленням ролі та місця цього конституційного органу в системі державної влади.

Значну роль у формуванні законодавства щодо діяльності Вищої ради юстиції відіграло співробітництво з Парламентською Асамблеєю Ради Європи, Венеціанською Комісією та в рамках спільних програм Європейського Союзу і Ради Європи для України, яке стало поштовхом до змін чинного законодавства відповідно до європейських стандартів, підґрунтям започаткованої конституційної реформи.

Але й сьогодні питання статусу Вищої ради юстиції, оптимального складу цього органу, повноважень та ролі в судовій системі країни залишається дискусійним і до кінця не вирішеним.

Нині у країні склалася ситуація, коли створено чимало державних інституцій, органів суддівського самоврядування, у формуванні яких беруть участь судді. Центри впливу у сфері судової влади розпорошені, функції забезпечення різних потреб судової влади розподілені між різними органами та інституціями, жодна з яких не має достатніх важелів впливу для якісного вирішення в цілому проблем судової влади, підвищення її авторитету в суспільстві та зміцнення незалежного статусу. Через це багато питань діяльності судової влади не вирішуються або вирішуються неналежним чином. У результаті судова влада втрачає довіру громадян і не має можливості протистояти повністю тим викликам, з якими стикається.

Тож вважаю, що у майбутньому до відання Вищої ради юстиції слід віднести питання добору кандидатів на посаду судді, призначення суддів на посади та звільнення з посад; переведення; здійснення дисциплінарного провадження; призначення суддів на адміністративні посади, навчання та інші. Про необхідність таких змін ми неодноразово наголошували і сподіваємося, що Верховна Рада України їх підтримає.

Це не лише об'єктивна необхідність, а й одна із рекомендацій експертів Ради Європи, які наполягають на тому, що у сфері судової влади має бути

єдиний орган, який контролюватиметься суддями і вирішуватиме організаційні питання її діяльності, відстоюватиме її незалежність і врешті говоритиме від її імені.

Вища рада юстиції має бути не тільки тим органом, який може притягнути суддю-порушника до відповідальності, а перш за все органом, який може захистити його від стороннього впливу.

Роки діяльності Вищої ради юстиції підтвердили доцільність існування цього важливого конституційного органу. Сьогодні не викликає сумніву твердження, що в країні має діяти єдиний орган, який опікуватиметься забезпеченням судової влади, буде форпостом її незалежного статусу і більшість якого складатиме суддівське співтовариство. Вважаю за необхідне надати у майбутньому Вищій раді юстиції право законодавчої ініціативи, це б давало змогу урівноважити у правах усі гілки влади в державі. Зрештою через ці зміни до Конституції буде завершено формування судової влади як рівноправної гілки.

Сподіваємось, що зміни до Основного Закону будуть ухвалені і більшість складу ВРЮ формуватимуть судді, а судова влада отримає орган управління, який нестиме реальну відповідальність за авторитет та незалежність як судової системи, так і кожного окремого судді.

З повагою

Голова Вищої ради юстиції

Володимир Колесниченко

15-річчя діяльності Вищої ради юстиції відзначено проведенням Міжнародної науково-практичної конференції «Роль і місце Вищих рад юстиції у формуванні суддівського корпусу»

21 березня 2013 року у м. Києві відбулася Міжнародна науково-практична конференція **«Роль і місце Вищих рад юстиції у формуванні суддівського корпусу»**, організована Вищою радою юстиції за підтримки Проекту Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Справедливе правосуддя». Проведення конференції ініційоване з нагоди 15-річчя діяльності Вищої ради юстиції, створеної 31 березня 1998 року як новий для вітчизняної правової системи конституційний орган, відповідальний за формування високопрофесійного суддівського корпусу і за прийняття рішень стосовно порушень судьями і прокурорами вимог щодо несумісності та у межах своєї компетенції про їх дисциплінарну відповідальність.

Мета конференції – аналіз та обговорення статусу, способу формування, діяльності, місця Вищих рад юстиції у правових системах інших країн, напрацювання шляхів подальшого удосконалення вітчизняного законодавства щодо Вищої ради юстиції.

У роботі конференції взяли участь члени Вищої ради юстиції усіх каденцій, голови та заступники голів вищих судів, апеляційних судів та місцевих судів м. Києва, представники Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Державної судової адміністрації України, вищих навчальних закладів України, судді і представники Вищих рад юстиції інших країн та міжнародних експертних інституцій.

Відкрив форум Голова Вищої ради юстиції **Володимир Колесниченко**. *«За задумом авторів Конституції України Вища рада юстиції мала якісно оновити суддівський корпус та посилити його незалежність, – сказав він. – Утім становлення нового для української правової системи органу відбувалося нелегко»*.

Члени Вищої ради юстиції усіх каденцій та учасники конференції

Як відзначили учасники обговорення, із самого початку діяльності Вищої ради юстиції її статус та повноваження завжди були предметом пильного суспільного контролю та правової дискусії. «На час прийняття Конституції України в 1996 році та Закону України «Про Вищу раду юстиції» я був народним депутатом України, а тому брав участь у прийнятті цих важливих документів, – нагадав під час свого виступу перший Голова Вищої ради юстиції, Голова Союзу юристів України, Президент Світового конгресу українських юристів Валерій Євдокимов. – Хочу відзначити, що процес підготовки прийняття Конституції України і Закону про ВРЮ супроводжувався гострою політичною боротьбою. У політикумі того часу були як і прибічники, так і противники створення цього органу. Однак завдяки досягнутому консенсусу було прийнято Конституцію України і статтю 131, якою передбачено створення ВРЮ, а 15 січня 1998 року – прийнято відповідний Закон».

За час діяльності Вищої ради юстиції 12 разів вносилися зміни до Закону України «Про Вищу раду юстиції», 9 разів Конституційний Суд України

розглядав положення законодавства на предмет їх конституційності та офіційного тлумачення. *«Значну роль у покращанні законодавства щодо діяльності ВРЮ відіграло співробітництво із Парламентською асамблеєю Ради Європи, Венеціанською Комісією та в рамках спільних програм Європейської Комісії та Ради Європи для України, і це стало поштовхом для зміни чинного законодавства відповідно до європейських стандартів, – відзначив Володимир Колесниченко. – Але й сьогодні питання щодо оптимального складу цього органу, повноважень та ролі в судовій системі країни залишається дискусійним і до кінця не вирішеним через необхідність внесення змін до Основного Закону».*

Голова Вищої ради юстиції Володимир Колесниченко

Голова ВРЮ також зауважив, що змінами до законів України «Про судоустрій і статус суддів», «Про Вищу раду юстиції» формування складу Ради було максимально наближено до рекомендацій Ради Європи.

Член Вищої ради юстиції, Голова Вищої ради юстиції 2001–2004 рр., Голова Комітету Верховної Ради України з питань верховенства права та

правосуддя **Сергій Ківалов** відзначив продуктивність співпраці Вищої ради юстиції та Комітету Верховної Ради, який він очолює.

На важливості теми конференції наголосив у своєму виступі Міністр юстиції України **Олександр Лавринович**. *«Ми знаходимося на шляху пошуку ролі, місця і вдосконалення функцій, необхідних для реалізації повноважень Вищої ради юстиції».*

Також під час конференції з вітальним словом виступили Голова Конституційного Суду України **Анатолій Головін**, Голова Верховного Суду України, член Вищої ради юстиції **Петро Пилипчук**, Голова Вищого адміністративного суду України, член Вищої ради юстиції **Ігор Темкіжев**, Міністр юстиції України, член Вищої ради юстиції **Олександр Лавринович**, в.о. Голови Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ **Станіслав Міщенко**, Голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, суддя Верховного Суду України, кандидат юридичних наук **Ігор Самсін** та ін.

Учасники заходу під час роботи конференції обговорили питання історії, становлення Вищої ради юстиції, способу формування, статусу Вищої ради юстиції та шляхів удосконалення законодавства у цій сфері, представники Вищих рад юстиції Турції, Грузії, Італії поділилися власним досвідом правових реформ, міжнародні експерти звернули увагу на відповідність українського законодавства європейським стандартам у сфері діяльності судової влади та Вищих рад магістратури/юстиції.

Як наголосив під час свого виступу Володимир Колесниченко, конференція проходить у знаковий для України час, коли працює Конституційна Асамблея, утворена Президентом України Віктором Януковичем. *«Надзвичайно важливо, що одним із пріоритетів її роботи є розробка концептуальних засад конституційно-правової модернізації правосуддя в Україні, – сказав він. – Адже зрозуміло, що без забезпечення ефективного і справедливого судочинства неможливе здійснення інших реформ у країні... Зазначене неможливе і без чіткого визначення в Основному Законі*

держави правового статусу та принципів формування Вищої ради юстиції відповідно до європейських стандартів». За роки, що минули, відзначив Голова ВРЮ, діяльність Вищої ради юстиції була спрямована на забезпечення функціонування судової гілки влади, формування незалежного суддівського корпусу, на утвердження в суддівських лавах законності, чесності та неупередженості. За 15 років за поданням Вищої ради юстиції Президент України призначив на посади суддів вперше 6300 осіб. Це дві третини від діючого нині суддівського корпусу. За весь період 872 кандидатам на посади суддів (майже 15-ти % претендентів) було відмовлено у внесенні подань про призначення переважно через неналежний рівень знань.

Як відомо, питання повноважень Вищої ради юстиції щодо призначення суддів на посади було предметом розгляду Конституційного Суду України ще у 2001 році. Вже у той час було незрозуміло, як застосовувати п. 1 частини першої статті 131 Конституції України щодо *«призначення суддів на посади та звільнення їх з цих посад»*. Вища рада юстиції, як і «творці» Конституції України, вважала, що термін «призначення» використовується на позначення внесення Вищою радою юстиції подань як про перше призначення на посаду судді, так і про обрання суддів Верховною Радою України безстроково. Однак базовий закон не містив такого положення. Передбачивши створення Вищої ради юстиції у розділі «Правосуддя», законодавець планував цей конституційний орган як вищий орган самоуправління в системі судової влади, а отже й більш широкий спектр повноважень...

Наразі, Голова ВРЮ зазначив, що переосмислення потребує і передбачена в Україні процедура призначення суддів на посади вперше та безстроково, і висловив підтримку рекомендаціям експертів Венеціанської Комісії та пропозиції Конституційної Асамблеї обирати суддів на посади одразу безстроково. Але, на думку Голови ВРЮ, із запровадженням цієї нової процедури призначення суддів на посади слід подбати і про підвищення вікового цензу для зайняття посади судді, і про розробку механізмів оцінки

особистих і моральних якостей кандидата на посаду судді, що дасть змогу оцінити і його здатність безсторонньо ухвалювати рішення, тобто бути суддею.

Ще один важливий аспект процедури добору – визначення правомочного суб'єкта призначення на посади суддів. Наразі це Президент України та Верховна Рада України. Європейські експерти вважають таке призначення суддів на посади політичним актом, наголосив В. Колесниченко, однак зауважив, що з ухваленням у 2010 році так званої великої судової реформи функції Президента України щодо розгляду вказаних питань є суто церемоніальними. *«Коли йдеться про призначення судді на посаду вперше, то здійснення такого призначення Главою Держави є підтвердженням високої ролі та престижу цієї посади у суспільстві. Тож таку функцію Глави Держави слід було б зберегти»*, – вважає Голова ВРЮ. Такої думки дотримуються й члени Конституційної Асамблеї.

«Передбачаючи повноваження Вищої ради юстиції щодо звільнення суддів з посад за загальними та особливими обставинами, законодавець сподівався, що Рада буде тим органом, який унеможливить безпідставне звільнення судді з посади», – наголосив Голова ВРЮ. За весь період діяльності Рада внесла подань про звільнення 2075 суддів з посад. 66,6 % – це були подання щодо звільнення суддів у відставку. Крім того, впродовж своєї діяльності Рада внесла подання про звільнення за особливих обставин стосовно 200 суддів: 32 – у зв'язку з набранням законної сили обвинувальним вироком щодо них, 167 – за порушення присяги, одне – у зв'язку з порушенням вимог щодо несумісності.

Голова ВРЮ також відзначив, що за 15 років Вища рада юстиції розглянула 64300 звернень щодо дій суддів, 9000 громадян було прийнято на особистому прийомі. За зверненнями громадян та юридичних осіб членам Ради було надано більше 3500 доручень на проведення перевірок дій суддів. За їх результатами члени Вищої ради юстиції внесли та розглянули 555 пропозицій про звільнення суддів за порушення присяги та ще 222 відповідні рекомендації кваліфікаційних комісій. Варто зауважити, що 167 подань про звільнення

суддів за порушення присяги – це лише близько 5 % від загального числа перевірок. *«Аналіз цих цифр свідчить, що переважна більшість проваджень мали позитивне рішення для судді. Нерідко ми висловлювали подяку судді за його правову позицію, – підсумував В. Колесниченко. – Ці цифри – свідчення і великої кількості безпідставних звернень і загальної соціальної напруги в суспільстві, і того, що влада переклала на суди вирішення не лише правових, а й суспільних спорів, правових колізій, усіх політичних конфліктів».*

Він також наголосив на необхідності пошуку шляхів розвантаження судів, створення у суспільстві можливості для ефективного позасудового вирішення спорів.

Голова ВРЮ акцентував увагу на проблемі реформування інституту притягнення суддів до відповідальності за порушення присяги: *«Саме через ст. 126 Конституції України, відповідно до якої передбачено звільнення судді з посади за порушення присяги, виник новий інститут відповідальності судді, відмінної від дисциплінарної, – за порушення присяги».* Вища рада юстиції неодноразово наголошувала на необхідності законодавчих змін у цій сфері, однак без змін до Конституції ситуацію виправити неможливо. *«Мусимо констатувати, що головною проблемою застосування чинних положень Конституції та закону щодо порушення присяги є неможливість чіткого окреслення переліку дій суддів, що підпадають під ознаки порушення присяги, розмежування підстав для дисциплінарної та конституційної відповідальності за порушення присяги судді»*, – відзначив Голова ВРЮ. – *Ці рішення – завжди результат окремого обговорення щодо кожного випадку на засіданнях Вищої ради юстиції».* Голова ВРЮ переконаний, що законодавцеві слід уніфікувати нормативні положення щодо відповідальності судді, включивши порушення присяги судді до ознак дисциплінарного проступку, а звільнення за порушення присяги – до видів дисциплінарної відповідальності. На його думку, доцільно було б розробити Кодекс, згідно з яким розглядались би питання про притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Разом з тим законодавцеві слід розширити види дисциплінарної відповідальності судді

(догана, можливо, попередження, а звільнення з посади – лише у зв'язку з грубим порушенням обов'язків судді). Як відомо, реформа інституту дисциплінарної відповідальності судді закладена у проект змін до Конституції України, запропонований Конституційною Асамблеєю. На думку Голови ВРЮ, законодавцеві слід також визначити розумні терміни притягнення до дисциплінарної відповідальності, наприклад, обчислювати 6-тимісячний строк притягнення до дисциплінарної відповідальності з часу набрання законної сили судовим рішенням.

Голова ВРЮ також торкнувся і питання визначення належного суб'єкта для призначення суддів на адміністративні посади. *«Ця правова дискусія тривала досить довго, була доволі гострою і значною мірою, зокрема у 2007–2010 роках, стосувалася Вищої ради юстиції, – нагадав Голова ВРЮ. – Як відомо, правова проблема виникла через невирішеність даного питання у Конституції України».* Коли рішенням Конституційного Суду України Президента України було позбавлено права реалізації цього повноваження, Верховна Рада України поклала його своєю Постановою на Вищу раду юстиції. Це був важкий період протистояння, судових процесів, політичних заяв і блокування діяльності Вищої ради юстиції. Політичного підтексту питання призначення суддів на адмінпосади набуло через загальне уявлення про те, що голова суду має великі повноваження щодо впливу на суддів та здійснення правосуддя. Тож закон суттєво обмежував повноваження голови суду. Сьогодні голова суду не впливає ні на розподіл справ у судах, не вирішує питання відводу судді, не впливає на матеріальне заохочення судді тощо. Судова реформа 2010 року частково вирішила цілий ряд викликів, що постали перед Вищою радою юстиції. На виконання рішень Конституційного Суду України саме законом повноваження з призначення суддів на адміністративні посади було покладено на Вищу раду юстиції. Починаючи із вересня 2010 року, Рада за поданням рад суддів призначила на посади голів і заступників голів судів 591 особу. Із них: 439 – призначено в загальні суди, 91 – в господарські, 61 – в адміністративні. Повноваження Ради з призначення суддів на адміністративні

посади та звільнення з цих посад наразі є дискреційними. Рада – колегіальний орган і може відхилити подання ради суддів. Як наголосив Голова ВРЮ, підставами для відхилення може слугувати відсутність у кандидата досвіду адміністрування суду, незнання організації діяльності суду, загальних засад суддівського самоврядування, обсягу повноважень керівника судової установи тощо. Сьогодні застереження суддів щодо надання нинішній Вищій раді юстиції цього повноваження викликане і способом формування Ради. *«Судді справедливо з насторогою сприймають той факт, що керівників судів призначатиме орган, у якому їх представники складатимуть меншість»*, – сказав В. Колесниченко. Варто зауважити, що згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» суб'єкти формування Вищої ради юстиції зобов'язані делегувати до складу Ради суддів. Однак повністю проблему можна вирішити лише внесенням змін до Конституції України. Так, експерти Ради Європи неодноразово наголошували на тому, що більшість Вищої ради юстиції мають складати судді, обрані самими суддями. Ці та інші важливі зміни запропоновано внести до Основного Закону в ході конституційної реформи, започаткованої Президентом України.

«На мою думку, у складі Ради із 20 членів 12 мають бути суддями і обиратися пропорційно до складу Вищої ради юстиції конференціями суддів відповідних спеціалізацій з урахуванням інстанційного представництва, – сказав Голова ВРЮ. – Важливо, щоб усі судді, обрані самими суддями, працювали у Вищій раді юстиції на постійній основі, що унеможливить призначення до Ради суддів, які займають адміністративні посади і гіпотетично можуть використати статус Вищої ради юстиції для впливу на весь судовий корпус».

Володимир Колесниченко також вважає, що слід зберегти змішаний принцип формування Вищої ради юстиції, що дасть змогу протистояти намаганням суддів будь-що захищати власні корпоративні інтереси. *«Ми сьогодні мусимо подумати над тим, чи доцільним є такий спосіб формування Ради, при якому більшість складатимуть судді? Крім того, яким може і*

повинен бути склад Ради, які мають бути створені превентивні механізми, аби у діяльності майбутньої Вищої ради юстиції, яку формуватимуть судді, корпоративні інтереси суддівського корпусу не перевищили право всього суспільства на незалежне та неупереджене правосуддя?», – зазначив він, вказавши на висновок Консультативної ради європейських судів № 10 від 2007 року, який з цією ж метою вважає прийнятним участь у складі Вищих рад юстиції науковців, визначних юристів і навіть видатних громадян. *«Гадаю, що право делегувати до складу Ради відомих у країні громадян слід було б надати Президентові. Це могли б бути журналісти, політологи, філософи, психологи – ті авторитетні представники спільноти, чия участь у прийнятті важливих для судової системи рішень дозволила б оцінити ситуацію очима, так би мовити, «споживача послуг судочинства». Вважаю, це б підвищило якість суддівського корпусу та авторитет Вищої ради юстиції у суспільстві»*, – сказав В. Колесниченко.

Голова ВРЮ також звернув увагу на те, що наразі функції забезпечення різних потреб судової влади розподілені між кількома органами та інституціями, жодна з яких не має достатніх важелів впливу для якісного вирішення в цілому проблем суддів, підвищення їх авторитету в суспільстві та зміцнення незалежного статусу. *«Через це багато питань діяльності судової влади не вирішуються або вирішуються неналежним чином»*, – сказав він. – *У результаті судова влада втрачає довіру громадян і не має можливості протистояти повністю тим викликам, з якими стикається»*.

На його думку, у майбутньому до відання Вищої ради юстиції слід віднести питання добору кандидатів на посаду судді, призначення суддів на посади та звільнення з посад; переведення; здійснення дисциплінарного провадження; призначення суддів на адміністративні посади, навчання та інші. Про необхідність таких змін ми неодноразово наголошували і сподіваємося, що Верховна Рада України їх підтримає. *«Це не лише об'єктивна необхідність, а й одна із рекомендацій експертів Ради Європи, які наполягають на тому, що у сфері судової влади повинен бути єдиний орган, який контролюватиметься*

суддями, і вирішуватиме організаційні питання її діяльності, відстоюватиме її незалежність», – сказав він.

Вища рада юстиції повинна бути не тільки тим органом, який може притягнути суддю-порушника до відповідальності. Це перш за все повинен бути орган, який може захистити суддю від стороннього впливу.

Заступник Голови Вищої ради юстиції, Голова Вищої ради юстиції (28.03.2007 – 22.03.2010), Голова Національної асоціації адвокатів України та Ради адвокатів України **Лідія Ізовітова** у своїй промові звернула увагу на кризові періоди діяльності Ради та уроки, які довелося винести із сторінок її історії. Зокрема, на період діяльності Ради у 2007–2010 роках, коли, за її словами, *«криза системи правосуддя сягнула небезпечної відмітки і перешкоджала нормальному функціональному існуванню судової системи»*. У той час, зазначила Л. Ізовітова, склалася така ситуація, що 80% населення не довіряли суддям, і це «при тому, що майже такий самий відсоток ніколи в очі не бачили суддів, не переступали порогу суду. Більшість громадян апріорі суду і суддям не довіряли». Однією із причин такої ситуації, на думку заступника Голови Вищої ради юстиції, було те, що українське незалежне суддівство зрослося з політикумом. Однак після прийняття 7 липня 2010 р. Закону України «Про судоустрій і статус суддів», за словами Л. Ізовітової, вдалося *«вийти з політичної дискусії»*. Цей важкий період у діяльності Вищої ради юстиції, на думку Лідії Ізовітової, свідчить про те, що судді повинні завжди бути осторонь політики. *«Про яку незалежність суду ми могли говорити, коли корпоративний інтерес був вищий за державний і вищий за суспільний»*, – резюмувала вона. *«Відстоюючи інтереси власної інституції, є небезпека втратити загальнодержавні та загальносуспільні, – сказала Л. Ізовітова. – Неможливо забути те, що було в історії нашого правосуддя та судової системи. Тому закликаю всіх про це пам'ятати і не доводити дискусії до політичної площини»*, – підсумувала Лідія Ізовітова.

Суддя апеляційного суду м. Турин (Італія) Джакомо Оберто, керівник Проекту USAID «Справедливе правосуддя» Девід М. Вон, заступник Голови Вищої ради юстиції Лідія Ізовітова, член Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанська Комісія) Джеймс Гамільтон

На необхідності запровадження дієвих механізмів розподілу влади наголосив у своєму виступі під час конференції і член Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанська Комісія) **Джеймс Гамільтон**. На початку він особливо відзначив внесок Голови ВРЮ В. Колесниченка у підвищення ролі Вищої ради юстиції в Україні, підтримав його ініціативи щодо способу формування складу ВРЮ, статусу Ради, реформування процедури призначення суддів на посади тощо. Він також наголосив і на тому, що попри *«чималу кількість успіхів»*, багато чого ще слід досягти. Джеймс Гамільтон звернув увагу на проблемні процедурні питання діяльності Ради, озвучені Європейським судом з прав людини у рішенні по справі О. Волкова. За його словами, насамперед ідеться про те, що *«питання суддівського самоврядування полягає в розподілі влади»*. *«Тут треба не просто відділити законодавчу від виконавчої і судової влади, тут має бути певний порядок щодо кожної з них. Жодна гілка влади не повинна домінувати за рахунок інших»*, – сказав він,

наголосивши, що класичним прикладом є Конституція США, за винятком хіба що процедури призначення суддів до Верховного Суду США. *«Той, хто починає нову конституцію з чистого аркуша, має більше можливостей написати якісну конституцію»*, – наголосив експерт, зауваживши, що метою документа має бути створення суддівського самоуправління, здатного захистити незалежність судової системи. *«Це дуже важливо і це єдиний спосіб створити неупереджене і справедливе судочинство»*, – сказав він, відзначивши, що надання права призначати суддів певній особі чи групі осіб обов'язково спровокує їх на намагання *«скористатися результатами свого рішення, а це не буде забезпечувати неупередженість судочинства»*. Саме тому нинішній склад Вищої ради юстиції та діючі процедури критикують європейські експерти. *«Система не повинна сприяти й тому, щоб судді залежали від однієї особи у своєму звільненні чи призначенні, тому що це буде загрозою незалежності суддів і суду»*, – наголосив Джеймс Гамільтон. Він також нагадав про рекомендації Венеціанської комісії щодо призначення суддів на посади, де було, зокрема, наголошено на тому, що кожне рішення щодо призначення судді має базуватися на об'єктивних критеріях і перевірятися незалежним органом або контролюватися, щоб ці критерії дотримувалися і тільки на основі цих критерії приймалися рішення. *«Якщо приймається рішення про прийняття на роботу, призначення на розвиток кар'єри, або переривання роботи судді, то тут повинні ухвалюватися рішення без участі державної влади і без тих органів, які приймали це рішення, принаймні 50% такого органу повинні складати представники суддів»*, – сказав Джеймс Гамільтон. Він також звернув увагу на інші процедурні проблеми у діяльності Вищої ради юстиції, зокрема, щодо права ініціатора питання щодо звільнення судді брати участь у голосуванні з цього питання та ін.

Суддя апеляційного суду м. Турин (Італія) **Джакомо Оберто** також звернув увагу на те, що наразі *«склад ВРЮ України не відповідає стандартам, визначеним Радою Європи»*. Він наголосив і на тому, що, визначаючи у законодавстві правовий статус цього органу, слід усвідомлювати, що Вища

рада юстиції не має бути *«адміністративним органом»*, але її діяльність не повинна базуватися на *«рішеннях ззовні»*.

Досвідом сусідньої Грузії у формуванні і становленні ВРЮ поділився у своїй доповіді секретар Вищої ради юстиції Грузії **Валерій Церцвадзе**. За словами грузинського колеги, до повноважень Вищої ради юстиції Грузії належить ексклюзивне право визначати бюджети для судочинства. А основним напрямом, над яким нині активно працює Вища рада юстиції, є активне впровадження нових інформаційних технологій у судову систему, зокрема що стосується відеоконференцзв'язку як можливості вдосконалення процедур правосуддя та їх максимальної оптимізації.

Досвідом реформування Вищої ради суддів та прокурорів Турецької Республіки поділився її член, професор з міжнародного приватного права **Бюлент Чічеклі**. Внаслідок референдуму 2010 року в Туреччині було визначено, що склад та повноваження Вищої ради суддів та прокурорів Турецької Республіки має бути змінено. До реформи у складі цієї Ради було 7 постійних і 5 змінних членів. Міністр юстиції, а також його заступник входили до її складу за посадою та члени Верховного суду. Рада працювала під впливом Верховного суду країни, а 12 тисяч суддів і прокурорів не могли обирати чи бути обраними до складу Вищої ради суддів та прокурорів. *«Це була професійна закрита система, не підзвітна жодним організаціям, у роботі якої не було прозорості»*, – наголосив Бюлент Чічеклі. Рішення Ради не оскаржувалися, інспекційна комісія працювала під керівництвом Міністра юстиції, а поточна робота проводилася відповідними відділами міністерства юстиції.

Сьогодні Вища рада суддів та прокурорів Турецької Республіки, за словами Бюлента Чічеклі, має адміністративно-фінансову автономію, власний бюджет, до її складу входить 23 особи, на обрання яких немає жодного впливу органів державної влади чи парламенту. *«У складі ради представлені судді всіх юрисдикцій та інстанцій, прокурори, представники несудових органів»*, – розповів Бюлент Чічеклі. Суддівську більшість Ради формують самі судді:

трох представників делегують касаційні суди, 10 членів Ради – судді, яких обирають самі судді із судів першої інстанції. *«Одного представника делегує Академія суддів, чотирьох членів призначає Президент країни із числа викладачів права і практикуючих юристів»*, – наголосив Бюлент Чічеклі, який, як професор права, представляє юристів-науковців у складі Ради. За посадою членами Ради є Міністр юстиції і заступник Міністра. У Вищій раді суддів та прокурорів Турецької Республіки працює три палати із семи членів. Офісною роботою керує Генеральний секретар. Міністр юстиції є Президентом Ради, однак, за словами виступаючого, незважаючи на престижність посади, не має вагомого впливу, оскільки не бере участі в засіданнях палат та в пленарних засіданнях. Перша палата Ради відповідає за призначення і переведення суддів, а також за планування і навчання та за міжнародні стосунки, друга – за кар’єрний ріст судді, а також усі дисциплінарні розслідування. До повноважень третьої палати віднесено розгляд питання щодо прийняття на посади, в них є інспекційна рада, яка проводить інспекції, вона також розглядає скарги, які надходять щодо роботи суддів. Важлива роль належить Пленуму Ради, який розглядає скарги на рішення палат та виконує інші важливі повноваження. Як відзначив Бюлент Чічеклі, робота Ради полягає у стратегічному плануванні діяльності за такими напрямками роботи, як: посилення незалежності суддів і прокурорів, підвищення довіри населення до судової влади, професійна підготовка суддів та підвищення їх кваліфікації, поліпшення системи управління судами та ін.

Голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, суддя Верховного Суду України, кандидат юридичних наук **Ігор Самсін** у своїй промові звернув особливу увагу на якість підготовки суддів та їх фаховий рівень і констатував, що, на жаль, нашим майбутнім кандидатам *«не вистає необхідних знань»*. *«Усвідомлення аксіоми незалежності судової влади та неупередженого здійснення правосуддя є найважливішим аспектом у процесі формування професійної особистості судді і гарантією забезпечення незалежного судочинства»*, – наголосив він. Також він зазначив, що у процесі добору кадрів

МАТЕРІАЛИ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

на суддівські посади Україна тісно співпрацює із проектом USAID «Україна: верховенство права». Формуючи з цією метою нормативно-правову та методичну базу, Україна зверталася до досвіду застосування подібної атестаційної практики в країнах Європи, зокрема Іспанії, Франції, Італії, Нідерландів, Австрії. *«Досвід європейських країн дозволив нам у стислі терміни фундаментально підготуватися до проведення іспитів, визначення рівня знань та навичок кандидатів»*, – сказав він. Разом з тим Ігор Самсін переконаний, що настала нагальна необхідність створення так званого *«інституту оцінщиків»*. За його словами, відповідно до рекомендацій міжнародних експертів Україні слід рухатися шляхом *«відокремлення функцій того, хто буде оцінювати, від органу, що надає рекомендації на призначення суддів на посади. Орган, який проводить оцінку кваліфікаційного рівня судді, не вправі сам оцінювати його знання»*, – вважає І. Самсін.

Члени Вищої ради юстиції діляться враженнями від виступів доповідачів

На питання захисту незалежного статусу судді та суддівського самоврядування у своїй промові звернув увагу колишній член ВРЮ **Віктор Кривенко**. *«ВРЮ – це той орган, який насамперед повинен стояти на захисті*

судді... бути таким буфером у системі органів державної влади, який не дасть можливості принизити чи вплинути на суддю», – сказав він.

Нагадаємо, що Міжнародну науково-практичну конференцію «Роль і місце Вищих рад юстиції у формуванні суддівського корпусу» було організовано Вищою радою юстиції за підтримки Проекту Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Справедливе правосуддя». Проект Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Справедливе правосуддя» працює в Україні з жовтня 2011 року. Його метою є сприяння утвердженню верховенства права в Україні через підтримку судової реформи, підвищенню рівня прозорості та підзвітності судової системи, поліпшенню обізнаності громадян із діяльністю судової системи та зростанню довіри суспільства до судової влади. Діяльність проекту ґрунтується на досягненнях попереднього проекту USAID «Україна: верховенство права», який реалізовувався з 2006 по вересень 2011 року.

Підсумовуючи здобутки конференції, керівник Проекту USAID «Справедливе правосуддя» **Девід М. Вон** зазначив, що дискусія форуму була надзвичайно різносторонньою, і це дало можливість почути багато ідей для подальшого реформування законодавства щодо діяльності Вищої ради юстиції, а також висловив сподівання, що найкращі з них будуть імплементовані в українське законодавство.

Відділ взаємодії із засобами масової інформації

Стабільність судової практики як стандарт функціонування системи правосуддя

Москвич Лідія Миколаївна,
*доктор юридичних наук, доцент кафедри організації
судових та правоохоронних органів Національного
університету «Юридична академія України імені Ярослава
Мудрого»*

У сучасній науці та практиці набуває особливої актуальності тлумачення змісту принципу стабільності судової практики. Як відомо, стабільність судової практики – це один з аспектів правової стабільності (поряд зі стабільністю законодавства), а отже, є однією з ознак правової держави. Однак сучасна практика судочинства свідчить про неоднорідність, а інколи й навіть протилежність винесених національними судами судових рішень у справах за однакових умов. Свою стурбованість щодо різних і часто суперечливих підходів до застосування й тлумачення внутрішнього законодавства національними судовими органами висловив навіть Європейський суд з прав людини [1].

Після прийняття Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та внесення відповідно до нього змін до процесуального законодавства, що офіційно закріпили підстави для формування доктрини прецедента у вітчизняному правовому полі, питання гарантій стабільності та передбачуваності судової практики стало особливо актуальним.

Не потребує доказу теза, що винесені суперечливі рішення не можуть відповідати закону: адже тільки одностайна (єдина) інтерпретація закону за однотипними казусами може бути правильною. Приймаючи різні суперечливі рішення з однотипних правових питань, суди діють не на законних підставах, підмінюють закон власними ідеями й волею окремих суддів. Суперечливість судової практики не має нічого спільного (як дехто вважає) з принципами романо-германської правової традиції. Навпаки, у зв'язку з тим, що в цій правовій системі ключову позицію посідає не судовий прецедент, а закон, однакове й послідовне

його застосування всіма суддями є конче важливим. Проте тенденції розвитку континентального права в Європі в останні десятиріччя свідчать про рецепцію прецедентного права, доцільність і корисність судової правотворчості, оскільки норми права для ефективного регулювання суспільних відносин обов'язково припускають певну «абстрактність», їх зміст потребує суддівської конкретизації та оцінки [2, с. 46].

Суперечливі судові рішення порушують також і положення Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Як зазначив Європейський суд з прав людини у низці своїх рішень, положення цього нормативно-правового акта мають застосовуватися у світлі принципу верховенства права, одним з елементів якого, як наголошувалося, є правова визначеність. Зрештою, суперечливість судової практики перешкоджає адаптації права України до вимог права ЄС.

Слід уяснити, що одним із ключових елементів принципу верховенства права є те, що право стоїть вище за розсуд осіб, які застосовують правові норми. Цей принцип порушується, якщо два різні суди чи судді інтерпретують одне й те саме положення закону прямо протилежним чином. Це означає, що, як мінімум, в одному із цих випадків суд діяв не відповідно до закону і принципу верховенства права. Для обґрунтування сутності і значення стабільності правової практики звернімося до фундаментальних засад принципу верховенства права.

Одним з елементів принципу верховенства права є правова визначеність, ключовим складником якої є обґрунтованість очікувань. Цей принцип, започаткований у німецькому праві, означає, що рішення органів державної влади не повинні йти всупереч очікуванням громадян. У французькому праві визнається, що суди мають дотримуватися усталеної судової практики або обґрунтовувати, чому вони виділяються з неї у конкретній ситуації.

В Україні верховенство права визнано конституційним принципом, отже, йому мають підпорядковуватися акти всіх органів державної влади, у тому числі й судової. Це означає, що рішення судів повинні бути передбачуваними, тобто вони мають відповідати закону й додержуватися усталеної судової практики. Як

зазначено в рішенні Європейського суду з прав людини у справі Салов проти України, передбачуваність – центральна характеристика права. Норма права не може вважатися такою, якщо вона не сформульована з крайньою (граничною) чіткістю, щоб дозволити громадянам будувати власну поведінку відповідно до закону. Цей принцип дуже важливий, оскільки будь-яке обмеження прав можливе лише на законних підставах. Фактично це означає, що в будь-якому судовому спорі суди зобов'язані застосовувати й інтерпретувати положення законів згідно з усталеною судовою практикою [3].

Отже, суди не можуть змінювати встановлену інтерпретацію закону, оскільки цим порушується принцип обґрунтованості очікувань, передбачений законодавством ЄС і визнаний у практиці Європейського суду з прав людини. На практиці це означає: якщо суди змінюють тлумачення закону, вироблене під час практики, або якщо вони приймають протилежні рішення, то обґрунтовані очікування громадян щодо того, як їм варто поводитися, зазнають краху.

Ситуацію з дотриманням принципу стабільності судової практики погіршує корупція, оскільки корумповані судді в одній судовій справі можуть прийняти рішення на замовлення одних, а в іншій – змінити свою думку на протилежну, як того вимагає замовник. Визнання ж принципу передбачуваності судової практики вплине й на мотивацію суддів при прийнятті рішення, оскільки судді належить оцінити законність та обґрунтованість свого рішення, а також його універсальність щодо вирішення подібних справ. Він повинен відчувати відповідальність за прийняте рішення, що має суттєво знизити кількість нелогічних тлумачень норм закону й винесення незаконних рішень.

Закріплення в Законі «Про судоустрій і статус суддів» принципу приюдиційності судових рішень вищих судів та повноваження Верховного Суду України переглядати справи з підстав неоднакового застосування судами касаційної інстанції однієї і тієї самої норми матеріального права у подібних правовідносинах, удосконалення практики обов'язкової публікації будь-якого рішення суду в Єдиному державному реєстрі судових рішень, який було утворено відповідно до Закону України «Про доступ до судових рішень», звісно сприятиме

укріпленню принципу стабільності судової практики. Однак існуючі недоліки щодо концептуального ставлення до функції Верховного Суду України як гаранта єдності судової практики потребують доопрацювання і нормативного удосконалення.

Ми підтримуємо позицію тих науковців, які визнають за судовими рішеннями Верховного Суду України значення судового прецеденту [4, с. 102; 5, с. 340–343; 6, с. 92–93 та ін.]. Зокрема, як зазначає О.Г. Шило, прийняття Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та внесення у зв'язку із цим змін до процесуальних кодексів, зокрема КПК, стосовно введення провадження з перегляду судових рішень Верховним Судом України і надання йому права приймати за наслідками розгляду заяви про перегляд судового рішення з мотивів неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм кримінального закону щодо подібних суспільно небезпечних діянь рішень, що є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності зазначену норму, та для всіх судів України, свідчить про нормативне визнання судового прецедента [6, с. 93–94].

Судовий прецедент – це принцип, на основі якого ухвалене рішення у конкретній справі, що є обов'язковим для суду тієї самої або нижчої інстанції при вирішенні в майбутньому всіх аналогічних справ, або виступає зразком тлумачення закону [7, с. 185]. Отже, судовим прецедентом слід вважати не будь-яке рішення Верховного Суду України, а лише те, яке усуває існуючі прогалини у правовому регулюванні суспільних відносин, містить відповідь на питання права (а не факту), і є оприлюдненим у спеціальному виданні.

Щодо практики оприлюднення судових рішень як способу, що сприяє досягненню стабільності судової практики, то такі заходи передбачені Рекомендацією № R (95) 11 Комітету Міністрів РЄ державам-членам щодо відбору, обробки, представлення та архівації судових рішень у правових інформаційно-пошукових системах й успішно застосовуються у світовій практиці. Відкритість судочинства і практика оприлюднення судових рішень дає можливість оцінити, підтримати або заперечити підходи суду в конкретній справі.

Світовій практиці відомі різні механізми забезпечення (гарантування) принципу стабільності судової практики, як-то: а) моніторинг якості судового рішення (характерний для країн, які використовують системи оцінювання якості роботи суду. Відомі методи як внутрішнього (експертна група формується самим судом), так і зовнішнього (оцінка користувачами судовими послугами) контролю); б) інститути самостійного виправлення судових помилок найвищим судом (наприклад, у порядку запровадження наглядової інстанції); в) механізми спрямування формування єдності у розумінні змісту та тлумаченні норм права судьями (наприклад, у практиці України – це рекомендаційні роз'яснення пленумів вищих судів) тощо.

Якщо перейти від загального до конкретного, то стабільність судової практики безпосередньо пов'язана з поняттям стабільності судового рішення. Судове рішення за своєю суттю є документом органу влади й містить у собі державно-владне, індивідуально-конкретне розпорядження щодо застосування норм права за встановленими у судовому засіданні фактами і правовідносинами.

У вітчизняній науці поняття «стабільність правового рішення» вперше було визначене М.О. Гурвичем, на думку якого стабільність забезпечується двома заборонами, як-то: (а) неможливість перегляду судового рішення, яке набуло законної сили, і (б) неможливість нового розгляду справи, здатного призвести до скасування або зміни раніше винесеного рішення [8, с. 147].

Європейською практикою стабільність судового рішення сприймається як один зі складників принципу правової певності. Саме в рішенні Європейського суду з прав людини у справі Брумареску проти Румунії зазначено, що принцип правової визначеності вимагає, щоб судове рішення, в якому певне питання одержало остаточне вирішення, не ставилося під сумнів [9]. До того ж у своїй практиці Суд неодноразово підкреслював потребу в забезпеченні державою умов для реалізації остаточного судового рішення. Право на виконання судового рішення розглядається як складник права на судовий захист.

Стабільність судового рішення включає три основні аспекти: (а) обов'язковість судового рішення, яке набуло законної сили;

- (б) неприпустимість повторного розгляду справи, щодо якої воно вже винесено;
- (в) право на виконання судового рішення.

В Україні стабільність судового рішення визнана на рівні Конституції – як основний принцип відправлення правосуддя. Зокрема, Основний Закон закріплює обов'язковість судових рішень (ст. 124). Процесуальне законодавство уточнює, що обов'язковим є рішення, яке набрало законної сили. Судові рішення інших держав є обов'язковими для виконання на території України за умов, визначених її законами й відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Але, незважаючи на це, й досі немає одностайного підходу у трактуванні цього принципу у вітчизняному законодавстві. Універсальність тлумачення вказаної засади має важливе не лише теоретичне, а й практичне значення, оскільки у практиці Європейського суду з прав людини обов'язковість судових рішень виступає однією з організаційно-правових гарантій доступності правосуддя і характеризує судову систему не лише як процесуальну, а й організаційну.

Найбільша проблема з гарантуванням стабільності судового рішення в нашій державі пов'язана з реалізацією права на виконання судового рішення¹. На жаль, вітчизняній практиці притаманні низький відсоток виконання судових актів² і відсутність ефективних механізмів забезпечення прав і законних інтересів сторін виконавчого провадження та третіх осіб при здійсненні виконавчих дій. На зазначену проблему було акцентовано увагу навіть у рішенні Європейського суду з прав людини [10]. Так, у рішенні по справі Шмалько проти України щодо відмови виконавчої служби виконати судове рішення на користь заявника через брак бюджетних коштів Суд визнав неприпустимість для держави посилатися на цю обставину, бо це означає неповагу до визнаного в судовому рішенні зобов'язання. Зволікання з виконанням судового рішення не може бути таким, що

---

¹ Щодо рішень з кримінальних справ, то, безумовно, необхідно вести мову про обов'язок держави з їх виконання. Принцип диспозитивності інших судових процедур передбачає саме право на виконання судового рішення.

² Так, для України показник виконуваності судових рішень становить близько 25 %, водночас аналогічний середньоевропейський – 85 %.

порушує саму суть права, захищеного частиною першою ст. 6 Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини [11, с. 247–248].

Обов'язок створити умови для належного виконання судового рішення покладено на державу. Передбачена система їх виконання, на жаль, має низку проблем економічного, організаційного і правового спрямування. На сьогодні суд відсторонений від будь-якого впливу на здійснення виконання своїх рішень. Але ж саме своєчасне і правильне втілення в життя рішень суду є гарантією нормальної й ефективної діяльності всієї судової системи України. На практиці незадовільна організація механізму виконання судового рішення впливає на авторитет і суспільну довіру до суду. Ми не будемо аналізувати проблеми організації виконавчого провадження, оскільки вони заслуговують на окремий аналіз, однак зазначимо, що більшість європейських країн, як-от: Андора, Болгарія, Велика Британія, Франція, Мальта, Монако, Норвегія, Польща, Португалія, Іспанія, Швеція та ін., – визнали невиконання судового рішення як підставу для матеріальної компенсації стороні, на користь якої винесене рішення.

Зазначене вище обумовлює нагальну потребу реформування національної концепції щодо забезпечення стабільності судової влади взагалі та судової практики зокрема. Ці питання становлять основний концепт обґрунтування і доцільності судової влади і безпосередньо впливають на її легітимність. Адже сама ідея легітимності судової влади, яка не формується народом і безпосередньо не пов'язана з його суверенітетом, вимагає від суддів забезпечити передбачуваність і стабільність правових відносин у суспільстві. Відповідно свавілля й непередбачуваність судової практики негативним чином відображається на сприйнятті правосуддя громадськістю, на авторитеті судів, що, власне, може мати безпосередні наслідки для судової системи в цілому.

Список використаних джерел

1. Рішення у справі Совтрансавто-Холдинг проти України [Електронний ресурс] // Юрид. журнал. – 2007. – № 9. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2763>
2. Шевчук С. Щодо обов'язковості рішень Конституційного Суду України у контексті доктрини судового прецеденту [Текст] / С. Шевчук // Право України. – 2000. – № 2. – С. 45–48.
3. Рішення у справі Салов проти України [Електронний ресурс] // Професійна юридична система МЕГА-НаУ. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1014.4120.0>. – Заголовок з екрана.
4. Капліна О.В. Правозастосовне тлумачення норм кримінально-процесуального права [Текст]: монографія / О.В. Капліна. – Х. : Право, 2008. – 296 с.
5. Шевчук С. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи України [Текст] / С. Шевчук. – К. : Реферат, 2007. – 640 с.
6. Шило О.Г. Теоретико-прикладні основи реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні в кримінальному процесі України [Текст]: монографія / О.Г. Шило. – Х. : Право, 2011. – 472 с.
7. Загальна теорія держави і права [Текст]: підручник / за ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х. : Право, 2009. – 584 с.
8. Гурвич М.А. Судебное решение. Теоретические проблемы [Текст] / М.А. Гурвич. – М. : Юрид. лит., 1976. – 176 с.
9. Рішення у справі Брумареску проти Румунії [Електронний ресурс]: комюніке Секретаря Суду // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. – 1999. – № 4. – Режим доступу: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIIdx=103>.

10. Рішення у справі Войтенко проти України [Електронний ресурс] // Професійна юридична система МЕГА-НаУ. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1014.3463.0>. – Заголовок з екрана.

11. Шевчук С. Судовий захист прав людини. Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції [Текст] / С. Шевчук. – Вид. 2-е, випр., допов. – К. : Реферат, 2007. – 848 с.

Москвич Л.М. Стабільність судової практики як стандарт функціонування системи правосуддя

У статті розкрито зміст принципу стабільності судової практики. Виокремлено механізми забезпечення стабільності судової практики. Закцентовано увагу на значенні забезпечення стабільності судового рішення в механізмі утвердження легітимності судової влади.

Ключові слова: судова практика, судові рішення, стабільність, єдність.

Москвич Л.Н. Стабильность судебной практики как стандарт функционирования системы правосудия

В статье раскрыто содержание принципа стабильности судебной практики. Выделено механизмы обеспечения стабильности судебной практики. Акцентируется внимание на значении обеспечения стабильности судебного решения в механизме утверждения легитимности судебной власти.

Ключевые слова: судебная практика, судебное решение, стабильность, единство.

Moskvich L.M. Stability of litigation as a standard functioning justice system

The article reveals content of the stability of jurisprudence. Singles out mechanisms to ensure the stability of jurisprudence. The emphasis on the importance of ensuring the stability of judicial decisions in the mechanism of establishing the legitimacy of the judiciary.

Key words: litigation, judgment, stability, unity.

Функції вищих спеціалізованих судів України: сутність і зміст

Глушенко Світлана Володимирівна,
кандидат юридичних наук, здобувач Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

УДК 347.962(477)

Зміст будь-якої складової державної влади, зокрема судової, виражається у її функціях. Тому для повноти дослідження функцій вищих спеціалізованих судів потрібно зосередити увагу на етимології терміна «функція», який запозичений із латині (function) і означає виконання, здійснення, а також діяльність, обов'язок, роботу, призначення [1, с. 727]. Поняття «функція» використовується для характеристики певної діяльності якого-небудь органу чи особи. Водночас ним оперують для позначення зовнішнього прояву властивостей якого-небудь предмета у певній системі відносин. Тобто функції вищих спеціалізованих судів залежать від місця й ролі кожного з них як у системі органів судової влади, так і в суспільстві.

Питання функцій судових органів неодноразово було предметом дослідження як сучасних учених, так і правників-теоретиків радянської доби. Необхідно відзначити роботи В.І. Ширвинського, Н.А. Чечиної, А.І. Каска, В.Е. Чіркїна, В.В. Городовенка, В.В. Молдована, П.Ф. Карпечкіна, С.Г. Штогуна, Р.В. Ігонїна та інших авторів. Водночас здійсненню функцій вищими спеціалізованими судами, на наш погляд, приділено недостатньо уваги. Враховуючи їх місце в системі судів загальної юрисдикції, можна стверджувати про актуальність обраної теми дослідження.

Щодо генези класифікації функцій, то позиція радянських науковців стосовно функцій судів в основному полягає спершу у виокремленні функції правосуддя, а пізніше – функції судового контролю [2, с. 124–129]. Важливою також визнавалася виховна функція, оскільки судові органи, здійснюючи

правосуддя, у такий спосіб мали змогу впливати на формування засад виховного процесу в суспільстві [3, с. 56]. Професор В.Е. Чіркін зосередив увагу на охоронній функції суду, характеризуючи її як політичну [4, с. 416–417]. Білоруський дослідник М.Ф. Чудаков виокремлює пріоритетність таких функцій як каральна та вирішення конфліктів [5, с. 461]. У свою чергу професор В.В. Молдован звертає увагу на такі функції судових органів: здійснення правосуддя; конституційний контроль; контроль за дотриманням законності й обґрунтованості рішень і дій державних органів та посадових осіб; формування органів суддівського самоврядування; роз'яснення судам загальної юрисдикції актів застосування законодавства; утворення державної судової адміністрації [6, с. 13].

С.Г. Штогун здійснює класифікацію функцій судів за видовою ознакою, характеризуючи їх таким чином: правосуддя, конституційний контроль, контрольна, дозвільна, організаційна, кадрова, інформаційно-статистична, роз'яснювальна, обрання міри запобіжного заходу у вигляді арешту, звільнення від покарання і направлення для відбуття покарання; звернення судових рішень до виконання і контроль за їх виконанням [7, с. 28].

Іншу позицію щодо класифікації функцій судових органів відстоює В.В. Городовенко, який виокремлює соціальні (правозахисна, правозастосовна, регулятивна, правовстановча, компенсаційна, виховна, превентивна, правотворча (нормотворча), інформаційна, тлумачення права, законодавчої ініціативи), організаційні (судовий нагляд, узагальнення судової практики, участь в організаційному забезпеченні судової влади, участь у кадровому забезпеченні судової влади) та процесуальні функції (правосуддя, судовий контроль, встановлення фактів, які мають юридичне значення) [8, с. 75–76].

У свою чергу Р.В. Ігонін пропонує розмежувати функції суду на дві групи. До першої групи вчений відносить відправлення правосуддя, судовий контроль і судове забезпечення. Другу групу, на його думку, становлять представницька, установча, адміністративно-організаційна, кадрова, аналізу й узагальнення судової статистики, узагальнення судової практики та надання

роз'яснень з питань застосування законодавства, інформаційна, скликання пленумів вищого спеціалізованого суду або Пленуму Верховного Суду України, а також надання судам нижчого рівня вищими спеціалізованими судами методичної допомоги в застосуванні законодавства [9, с. 167–169]. Таким чином, констатуємо відмінність підходів вітчизняних науковців і практиків до питання класифікації функцій судів.

На нашу думку, для класифікації функцій вищого спеціалізованого суду та їх подальшого дослідження раціонально виокремити три групи, а саме: функції суду, які виконуються виключно суддями і безпосередньо пов'язані з реалізацією судової влади (правосуддям); функції суду, коли діяльність суддів безпосередньо не пов'язана з реалізацією судової влади; функції забезпечення судової діяльності, які виконуються апаратом вищого спеціалізованого суду.

Сучасна конституційно-правова практика про функцію правосуддя доводить, що тільки органи судової влади вправі здійснювати правосуддя – один із пріоритетних напрямів діяльності держави. Тому акцентування уваги саме на ньому на рівні системного узагальнення дає змогу стверджувати про фундаментальну функцію вищих спеціалізованих судів – правосуддя.

Разом із тим нерозривно пов'язаною з функцією правосуддя є функція судового контролю. У спеціальній літературі судовий контроль визначається як використання судом повноважень у разі встановлення того факту, що державний орган (посадова особа) здійснив незаконну, необґрунтовану дію чи прийняв подібне рішення (акт) [10, с. 3; 11]. Судовий контроль не є оскарженням рішення суду, оскільки в цьому випадку розглядається не тільки питання про законність процесу прийняття рішення, а й питання про законність рішення, акта, дії, про відповідність їх нормам Конституції чи законам України. За змістом ст. 124 Конституції України юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. З урахуванням того, що судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції, судовий контроль здійснюється і вищими спеціалізованими судами.

Водночас сутність такого контролю пояснюється тим, що він здійснюється не систематично, а одноразово під час розгляду судових справ. Тому контроль судів загальної юрисдикції за діяльністю державних органів та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб має особливості. По-перше, виходячи з того, що виконання судами функції правосуддя передбачає розгляд і вирішення цивільних, адміністративних, господарських, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення, судово-контрольна функція здійснюється не окремо, а саме у процесі відправлення правосуддя. По-друге, під безпосередній судовий вплив потрапляють правовідносини, врегульовані рішенням суду першої інстанції, який вирішує спір по суті. Така ознака характерна для судового контролю Вищим адміністративним судом України під час здійснення правосуддя у справах, які він розглядає як суд першої інстанції. По-третє, судовий контроль має специфіку при розгляді відповідних категорій справ (наприклад, кримінальних справ про посадові злочини, де досліджуються не тільки дії підсудного як посадової особи органу державної влади, а й з'ясовуються умови, що сприяли вчиненню злочину). По-четверте, на рівні вищого спеціалізованого суду як суду касаційної інстанції функція судового контролю здійснюється опосередковано, шляхом перегляду судових рішень у касаційному порядку. Такий перегляд здійснюється виключно за правилами відповідної судової процедури.

Іншого правового змісту набуває виконання вищим спеціалізованим судом функції судового контролю у сфері конституційного контролю. Так, відповідно до частини першої ст. 144 Конституції України суд вправі визнати рішення органу місцевого самоврядування таким, що не відповідає Конституції чи законам України. Аналогічний підхід застосовується і під час реалізації положень ст. 124 Основного Закону щодо актів органів виконавчої влади. У такому разі за змістом роз'яснення, викладеного у п. 3 постанови Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 р. № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя», звернення до Конституційного Суду України не вимагається. Це свідчить про правову

підставу для існування й функціонування судового конституційного контролю, який знаходить процедурне відображення в інших законодавчих актах. Таким чином, спеціалізовані судові органи як суди загальної юрисдикції здійснюють елементи судового конституційного контролю. У свою чергу здійснення судового конституційного контролю на рівні вищого спеціалізованого суду є похідним від виконання функції правосуддя, оскільки перший є продовженням відправлення судочинства.

Отже, особливість судового контролю полягає в тому, що він здійснюється у сферах, які недоступні іншим суб'єктам контрольної-наглядової діяльності. Крім того, у контексті реалізації повноважень щодо судового контролю вищі спеціалізовані суди як суди касаційної інстанції повною мірою не виконують судово-контрольні функції, натомість мають можливість у межах, визначених чинним законодавством, здійснювати функцію судового конституційного контролю.

Виконання функції судового контролю не можна розглядати окремо від забезпечення принципу верховенства права. Проблему верховенства права вивчали такі вітчизняні вчені, як Д.О. Вовк, С.П. Головатий, В.В. Городовенко, М.І. Козюбра, П.М. Рабінович, М.В. Цвік, С.В. Шевчук та інші. Загалом верховенство права – це правова максима, яка передбачає, що ніхто не може бути вище закону, ніхто не може бути покараний державою, крім як за порушення закону, і ніхто не може бути засудженим за порушення закону в інший спосіб і в іншому порядку, ніж це встановлено законом.

На рівні вищого спеціалізованого суду забезпечення принципу верховенства права здійснюється двома шляхами. Перший шлях ґрунтується на дотриманні принципу правової визначеності рішення суду касаційної інстанції, сутність якого полягає в тому, що касаційна інстанція реалізує надані процесуальні повноваження в межах касаційного провадження виключно з метою перевірки правильності юридичної оцінки обставин справи у рішеннях судів нижчих інстанцій. Наприклад, у рішенні Конституційного Суду України від 11 березня 2010 р. зазначено, що перевірка Верховним Судом України у

касаційному порядку повторно рішень вищих судів не може бути виправдана з точки зору забезпечення права на справедливий розгляд справи упродовж розумного строку, а наявність двох касаційних інстанцій для перевірки рішень спеціалізованих судів не відповідає засадам правової визначеності. Враховуючи наведене, у липні 2010 року було внесено зміни до законодавства про судоустрій та процесуальних норм, якими встановлено алгоритми допуску вищими спеціалізованими судами справ до провадження. Другий шлях (дуалістичний) полягає: у наданні пленуму вищого спеціалізованого суду повноваження щодо прийняття рішення про звернення до Верховного Суду України про направлення конституційного подання щодо конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної ради Автономної Республіки Крим; у прийнятті рішення про звернення до Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України. Отже, забезпечення принципу верховенства права можна визначити як самостійну функцію вищого спеціалізованого суду.

Суд касаційної інстанції, переглядаючи справи з метою перевірки правильності застосування місцевими та апеляційними судами норм матеріального і процесуального законодавства, виконує важливу функцію – виявляє і виправляє помилки судів нижчих рівнів, які виникають під час застосування правових норм. Водночас процес правозастосування завжди пов'язаний із тлумаченням правових норм, викладених у нормативно-правових актах. Як зауважує вітчизняний фахівець Ю.Л. Власов, тлумачення нормативно-правових актів – це з'ясування і роз'яснення їх суті, пояснення абстрактних приписів норм права більш зрозумілою і доступною мовою. Це поняття охоплює єдність двох процесів: усвідомлення та роз'яснення змісту норм права [12, с. 11].

Тлумачення правових норм здійснюється за різними видами, формами і способами та класифікується за юридичною силою, цілями, обсягом [13, с. 5]. Залежно від суб'єктів тлумачення воно може бути офіційним і неофіційним.

При цьому офіційне тлумачення здійснюється компетентними державними органами, в тому числі й вищими спеціалізованими судами, і має загальнообов'язковий характер для всіх суб'єктів, які реалізують ці норми. Суб'єкти офіційного тлумачення нормативно-правових актів визначаються законом або їх правовим статусом у системі органів державної влади.

Стосовно вищих спеціалізованих судів, то пунктами 3 і 4 ст. 32 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачено їх повноваження щодо аналізу судової статистики, вивчення та узагальнення судової практики, а на підставі цього – надання спеціалізованим судам нижчого рівня рекомендаційних роз'яснень з питань застосування законодавства щодо вирішення справ відповідної судової юрисдикції.

Водночас реалізація вищими спеціалізованими судами правороз'яснювальної функції має особливості. По-перше, ініціювання необхідності роз'яснення норм права можуть здійснювати або суди нижчих рівнів відповідної юрисдикції, або відповідний вищий спеціалізований суд самостійно, або інші державні органи. По-друге, проведення аналізу судової статистики й узагальнення судової практики дає підстави для перевірки необхідності та своєчасності роз'яснення норм законодавства. По-третє, в якості роз'яснень можуть бути підготовлені окремі правові позиції, інформаційні листи або постанови пленуму вищого спеціалізованого суду. Якщо роз'яснення викладатиметься у постанові пленуму, то воно має бути прийняте тільки на засіданні пленуму за встановленою процедурою. По-четверте, правороз'яснювальні акти (правові позиції, інформаційні листи, постанови пленуму) або публікуються в офіційному друкованому виданні вищого спеціалізованого суду, або розміщуються на його офіційному веб-сайті, або видаються окремими збірниками. Отже, правороз'яснювальна функція вищого спеціалізованого суду полягає у підготовці та виданні інтерпретаційних актів, які, незважаючи на те, що не мають загальнообов'язкового характеру, є актами багаторазового використання всіма суб'єктами суспільних відносин.

Самостійним напрямом функціонування вищих спеціалізованих судів є здійснення інформаційно-аналітичного забезпечення їх діяльності. Від якості такого забезпечення багато в чому залежить ґрунтовність висвітлення результатів роботи як судів касаційної інстанції, так і судів нижчого рівня. Тому головною метою такого виду забезпечення є не лише вирішення інформаційно-аналітичними засобами (добір, обробка, аналіз) проблемних питань правозастосування, а насамперед своєчасне виявлення причин та умов скасування (зміни) судових рішень.

Виконання відповідним вищим спеціалізованим судом функції інформаційно-аналітичного забезпечення дає можливість суду нижчого рівня при прийнятті рішення у конкретній справі використовувати, крім нормативних приписів, необхідний обсяг інформації аналітичного змісту (довідок, аналізів, рекомендацій тощо) для вирішення певного проблемного питання у сфері правозастосування. Реалізація функції інформаційно-аналітичного забезпечення покладається на відповідні структурні підрозділи апарату вищого спеціалізованого суду, робочі групи, створені із залученням суддів, працівників апарату та фахівців науково-консультативної ради вищого спеціалізованого суду.

Інформаційно-аналітичне забезпечення тісно пов'язане з функцією інформаційно-методичного забезпечення діяльності вищого спеціалізованого суду. Метою здійснення функції інформаційно-методичного забезпечення є сприяння вдосконаленню організації роботи не тільки вищого спеціалізованого суду, а й місцевих та апеляційних судів відповідної юрисдикції. Тому виконання цієї функції характеризує позапроцесуальні відносини між судом касаційної інстанції та судами апеляційної і першої інстанцій.

Для предмета судоустрою актуальними є ґрунтовні дослідження функції інформаційно-методичного забезпечення як наряду діяльності вищих спеціалізованих судів на основі сучасних методів і методик для підвищення рівня професійної підготовки суддів і працівників апарату судів нижчих інстанцій, а також набуття і поглиблення необхідних теоретичних знань та

практичних навичок у сфері правозастосування. За змістом п. 4 ст. 32 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» вищий спеціалізований суд надає методичну допомогу судам нижчого рівня з метою однакового застосування норм Конституції та законів України у судовій практиці на основі її узагальнення та аналізу судової статистики. Тобто функція інформаційно-методичного забезпечення є похідною від функції інформаційно-аналітичного забезпечення.

Сучасне інформаційно-методичне забезпечення діяльності вищого спеціалізованого суду спрямоване на досягнення конкретних завдань, поставлених перед судом касаційної інстанції, та якісного вирішення і перегляду справ відповідної юрисдикції. При цьому правовий аспект інформаційно-методичного забезпечення полягає в тому, що право є об'єктивно необхідним інструментом управлінського впливу на суспільні відносини, явища і процеси, завдяки якому забезпечується належний рівень урегульованості та порядку суспільних відносин. Крім того, виконання функції інформаційно-методичного забезпечення вищим спеціалізованим судом можливе завдяки доступності нормативно-правової бази, судових рішень суду касаційної інстанції.

Враховуючи наведене, на виконання функції інформаційно-методичного забезпечення судді вищого спеціалізованого суду за розпорядженням керівництва закріплюються за відповідними судами нижчого рівня (як правило, судами апеляційної ланки або апеляційними округами). Водночас для комплексної реалізації зазначеної функції залучаються не тільки судді вищого спеціалізованого суду, а й працівники відповідних структурних підрозділів апарату, а за необхідності – працівники Державної судової адміністрації України.

Виконання кадрової функції у вищому спеціалізованому суді необхідно розглядати як сукупність дій відповідних посадових осіб щодо суддів та щодо працівників апарату. Так, повноваження голови вищого спеціалізованого суду обумовлені тим, що він, по-перше, є суддею, а по-друге, керівником державної

установи, яка є вищим судовим органом у системі відповідних спеціалізованих судів. Аналіз ст. 34 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» свідчить про те, що у сфері кадрового забезпечення голову вищого спеціалізованого суду наділено наступними повноваженнями: 1) *щодо суддів*: а) видання на підставі акта обрання на посаду судді чи звільнення судді з посади відповідного наказу; б) повідомлення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про наявність вакантних посад у вищому спеціалізованому суді; в) внесення пропозицій щодо утворення відповідних місцевих та апеляційних судів, зміни їх територіальної юрисдикції, а також щодо кількості суддів у них; г) внесення на розгляд пленуму подання про призначення секретаря пленуму; д) забезпечення виконання вимог щодо підвищення кваліфікації суддів вищого спеціалізованого суду; 2) *щодо працівників апарату*: а) внесення Голові Державної судової адміністрації України подання про призначення на посаду керівника апарату, заступника керівника апарату та про звільнення їх з посад; б) внесення подання Голові Державної судової адміністрації України подання про застосування до керівника апарату суду, його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства.

Виконання інших завдань із кадрової роботи покладено на керівника апарату вищого спеціалізованого суду. Ґрунтуючись на тому, що відповідно до положень статей 149, 150 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» апарат здійснює організаційне забезпечення діяльності вищого спеціалізованого суду, збори суддів на підставі ст. 116 зазначеного Закону затверджують положення про апарат. Враховуючи приписи положень про апарат відповідних вищих спеціалізованих судів та з метою реалізації функції кадрового забезпечення керівника апарату наділено такими повноваженнями: призначає на посади на підставі конкурсного добору та звільняє з посад працівників апарату, застосовує до них заохочення і накладає стягнення (крім посади заступника керівника апарату); розробляє проекти структури, штатного розпису апарату суду; організовує та здійснює роботу щодо кадрового забезпечення суддів, працівників апарату, забезпечення виконання в суді

положень законів України «Про судоустрій і статус суддів», «Про державну службу»; готує інформаційно-аналітичні матеріали з кадрових питань; вживає заходів для підвищення кваліфікації працівників апарату.

Таким чином, виконання функції кадрового забезпечення діяльності вищого спеціалізованого суду покладається на голову суду і керівника апарату. Водночас голова вищого спеціалізованого суду має повноваження кадрового характеру виключно щодо суддів, а також керівника апарату та його заступника, у свою чергу керівник апарату – щодо працівників апарату, крім посади заступника керівника апарату суду. На нашу думку, розмежування кадрових повноважень голови суду та керівника апарату сприяє здійсненню контролю за дотриманням трудового законодавства, оперативному вирішенню питань кадрового характеру на підставі Законів України «Про судоустрій і статус суддів», «Про державну службу» та інших нормативно-правових актів (у тому числі локальних) з питань кадрової роботи та державної служби в апараті вищого спеціалізованого суду.

Функціонування вищих спеціалізованих судів не може здійснюватися без належного науково-консультативного забезпечення їх діяльності, пов'язаної перш за все із підготовкою до прийняття постанов пленуму щодо надання роз'яснень судам нижчого рівня із питань застосування норм матеріального і процесуального законодавства та вирішення інших питань правозастосування. На виконання зазначених завдань відповідно до ст. 37 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» при вищому спеціалізованому суді з числа висококваліфікованих фахівців у галузі права створюється науково-консультативна рада з метою попереднього розгляду проектів постанов пленуму вищого спеціалізованого суду, підготовка яких потребує наукового забезпечення.

Порядок організації та діяльності науково-консультативної ради визначається положенням, яке затверджує пленум відповідного вищого спеціалізованого суду. Аналіз положень Закону дає підстави для висновку, що науково-консультативна рада є дорадчим органом, який утворюється для

розроблення науково обґрунтованих рекомендацій з питань судової практики, попереднього розгляду проектів постанов пленуму вищого спеціалізованого суду з питань роз'яснення законодавства, надання висновків щодо проектів законодавчих актів, інформаційних листів, узагальнень та аналізів судової практики, а також з інших питань діяльності вищих спеціалізованих судів.

Загалом науково-консультативні ради вивчають питання, що виникають у судовій діяльності. На підставі результатів наукового аналізу судової практики вони розробляють і подають вищим спеціалізованим судам рекомендації щодо: проектів роз'яснень пленуму; матеріалів узагальнень судової практики і даних судової статистики; проектів конституційних звернень (подань); відповідності Конституції та законам України актів органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування; проектів інструкцій, інформаційно-методичних листів та інших документів, розробниками яких є вищі спеціалізовані суди; теоретичних праць та практичних посібників із питань застосування права, судочинства та організації судової діяльності. Персональний склад науково-консультативної ради та результати її роботи доводять, що науково-консультативну функцію у вищому спеціалізованому суді здійснюють не лише науково-консультативні ради, а також пленум та судові палати. Отже, виконання цієї функції тісно пов'язане із здійсненням функцій правосуддя та інформаційно-аналітичного й інформаційно-методичного забезпечення.

Виконання представницької функції покладається на голову відповідного вищого спеціалізованого суду. Такий висновок можна зробити, проаналізувавши п. 1 частини першої ст. 34 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», відповідно до якого зазначена посадова особа представляє відповідні спеціалізовані суди як органи державної влади у зносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними, юридичними особами, а також із судовими органами інших держав та міжнародними організаціями. Представницькі повноваження голови вищого спеціалізованого суду полягають у тому, що він представляє не тільки відповідний вищий спеціалізований суд, а й систему відповідних

спеціалізованих судів, оскільки зазначені повноваження очільника вищого суду є ширшими, ніж такі ж самі повноваження голів апеляційних та місцевих судів.

Важливими також є функції забезпечення судової діяльності, які виконує апарат відповідного вищого спеціалізованого суду. Апарат, діючи на підставі Законів України «Про судоустрій і статус суддів», «Про державну службу» та відповідного Положення про апарат, здійснює забезпечувальні функції допоміжного характеру, до яких необхідно віднести такі: організаційно-методичного забезпечення; правового забезпечення; документального забезпечення і контролю; інформаційно-технічного забезпечення; інформаційно-статистичного забезпечення; фінансового забезпечення; кадрового забезпечення; матеріально-технічного забезпечення; соціально-побутового забезпечення; інформаційного забезпечення; міжнародно-правового співробітництва; забезпечення охорони державної таємниці, дотримання режимів секретності та службової таємниці; забезпечення планування та проведення мобілізаційної підготовки; забезпечення безпеки суддів і працівників апарату, в тому числі в умовах надзвичайних ситуацій та воєнного стану. Крім перелічених функцій, апарат вищого спеціалізованого суду виконує також інші, передбачені законами України, іншими нормативно-правовими актами, наказами і розпорядженнями голови суду та його заступників, наказами і розпорядженнями керівника апарату, дорученнями секретарів судових палат, секретаря пленуму, виданими в межах їхніх повноважень.

Таким чином, дослідження функцій вищих спеціалізованих судів, їх класифікація сприяє розкриттю ролі та значення цих судових органів у суспільстві, державі загалом. Найважливішою функцією вищого спеціалізованого суду є здійснення правосуддя. Всі інші – похідні від неї, хоча їм властиві комплексний характер та специфіка реалізації на рівні вищого спеціалізованого суду.

Список використаних джерел

1. Словник іншомовних слів. За ред. члена-кореспондента АН УРСР О.С. Мельничука. – К. : Головна редакція Української Радянської Енциклопедії Академії наук Української РСР, 1974. – 775 с.
2. Предупреждение преступлений – важная функция советского суда / В.И. Ширвинский, Е.Г. Ковальчук, А.С. Шляпочников // Советское государство и право. – 1963. – № 1. – С. 124–129.
3. Чечина Н.А. Воспитательная функция советского гражданского процессуального права / Н.А. Чечина. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1972. – 112 с.
4. Чиркин В.Е. Конституционное право: Россия и зарубежный опыт [Текст] / В.Е. Чиркин. – М. : Изд-во «Зерцало», 1998. – 448 с.
5. Чудаков М.Ф. Конституционное (государственное) право зарубежных стран : курс лекций / М.Ф. Чудаков. – Мн. : Акад. упр. при Президенте Респ. Беларусь, 2005. – 531 с.
6. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: Навчальний посібник / В.С. Ковальський (керівник авт. колективу), В.Т. Білоус, С.Е. Демський та ін.; Відп. ред. Я.М. Кондратьєв. — К. : Юрінком Інтер, 2002. – 320 с.
7. Штогун С.Г. Правові проблеми організації і функціонування місцевих загальних судів в Україні : дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.10 / Штогун Сергій Григорович. – Х., 2004. – 205 с.
8. Городовенко В.В. Проблеми незалежності судової влади : дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.10 / Городовенко Віктор Валентинович. – Х., 2006. – 196 с.
9. Ігонін Р. Функції судової влади / Р. Ігонін // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 2. – С. 167 – 169.
10. Чепурнова Н.М. Судебный контроль в Российской Федерации : проблемы методологии теории и государственно-правовой практики / Н.М. Чепурнова. – Ростов-на-Дону : Изд-во Северо-Кавказского науч. центра высшей школы, 1999. – 222 с.

11. Судовий контроль – від ідей до реалій / Матеріали засідання круглого столу «Проблеми удосконалення судового контролю за досудовим розслідуванням кримінальних справ» (м. Київ, 8 черв. 2008 р.) / Правовий тиждень. – 2008. – № 24. – 10 червня 2008 р.

12. Власов Ю.Л. Проблеми тлумачення норм права : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня кандидата юрид. наук : спеціальність 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Ю. Л. Власов. – К., 2000. – 16 с.

13. Вопленко Н.Н. Официальное толкование норм права / Н.Н. Вопленко. – М. : Юридическая литература, 1976. – 119 с.

Глущенко С.В. Деякі питання виконання функцій вищими спеціалізованими судами України

Автор досліджує теоретичні питання, які стосуються природи виконання функцій вищими спеціалізованими судами України, та розглядає сутність і зміст функціонального наповнення діяльності вищих спеціалізованих судів.

Ключові слова: функція, вищий спеціалізований суд, судовий контроль, система судів загальної юрисдикції.

Глущенко С.В. Некоторые вопросы выполнения функций высшими специализированными судами Украины

Автор исследует теоретические вопросы, касающиеся природы выполнения функций высшими специализированными судами Украины, и рассматривает сущность и содержание функционального наполнения деятельности высших специализированных судов.

Ключевые слова: функция, высший специализированный суд, судебный контроль, система судов общей юрисдикции.

Gluschenko S.V. Functions of the high specialized courts of Ukraine: matter and substance

Author researches theoretical issues which concern a nature of functions performing by the high specialized courts of Ukraine as well as considers the essence and the contents of functional loading of the high specialized courts activities.

Key words: function, high specialized court, court control, system of general jurisdiction courts.

Порушення присяги судді: практичний аспект

Гончаренко Олександр Володимирович,
*кандидат юридичних наук, керівник служби Голови Вищої
ради юстиції*

Відповідно до ст. 55 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» особа, вперше призначена на посаду судді, набуває повноважень судді після складення присяги судді такого змісту: «Я, (ім'я та прізвище), вступаючи на посаду судді, урочисто присягаю об'єктивно, безсторонньо, неупереджено, незалежно та справедливо здійснювати правосуддя, підкоряючись лише закону та керуючись принципом верховенства права, чесно і сумлінно виконувати обов'язки судді, дотримуватися морально-етичних принципів поведінки судді, не вчиняти дій, що порочать звання судді та принижують авторитет судової влади».

На жаль, положення присяги судді для деяких представників суддівського корпусу так і залишаються формальними словами на папері, не наповненими змістом у їх повсякденній діяльності. Тому питання відповідальності суддів за вчинення правопорушень, особливо за порушення присяги, протягом останніх років не втратило своєї актуальності. Вища рада юстиції вносить подання про звільнення суддів за порушення присяги, за дії, пов'язані зі сприянням «рейдерству», незаконному позбавленню права власності, звільненням винних осіб від кримінальної відповідальності тощо. Відтак вирокami судів суддів притягують до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів як пов'язаних із здійсненням правосуддя, так і ні. Вчинюють судді і корупційні дії, стосовно них складаються відповідні адміністративні протоколи, їх притягують до адміністративної відповідальності. Непоодинокі випадки участі суддів у незаконному полюванні, отриманні «подарунків», використанні службового становища тощо.

В Україні, на відміну від країн Європи, суддю притягують зазвичай до відповідальності не за необережно висловлене слово чи некоректну думку в засобах масової інформації або участь у компрометуючих заходах під час свого відпочинку, а за отримання значних хабарів, сприяння «рейдерству», захопленню нерухомості, втручання у діяльність банківської системи тощо. Від дій окремих представників української Феміди страждає не тільки правосуддя, а й економічні інтереси держави, її міжнародний імідж.

Такі прикрі поодинокі випадки порушень суддями закону на тлі більшості порядних і добросовісних суддів мають кричущий характер, враховуючи високий статус, якого надає суспільство посаді судді.

У попередніх статтях у «Віснику Вищої ради юстиції» розкривалися науково-теоретичні питання притягнення суддів до різних видів юридичної відповідальності (конституційної, кримінальної, адміністративної, дисциплінарної, матеріальної), тому в продовження теми дана стаття безпосередньо присвячена аналізу і систематизації конкретних дій суддів, щодо яких Вищою радою юстиції (далі – ВРЮ) та кваліфікаційними комісіями суддів (з 2010 року – Вищою кваліфікаційною комісією суддів України (далі – ВККСУ)) приймалися рішення про ініціювання питання про звільнення суддів з посад за порушення присяги і були внесені відповідні подання Президентів України та до Верховної Ради України. Саме ці конкретні приклади і факти порушень суддями присяги є основним емпіричним матеріалом і фундаментом подальших наукових досліджень у сфері відповідальності суддів за дії, вчинені як під час розгляду судових справ, так і поза межами зали судових засідань. Досі в спеціальній науковій юридичній літературі такої систематизації не зроблено.

За основу буде взята діяльність ВРЮ за останні три роки з 2010 року включно, оскільки саме за цей період ВРЮ внесла подання про звільнення 63 суддів з посад за порушення присяги, що складає 37,7% від загальної кількості суддів (167 суддів), подання про звільнення яких вносилися ВРЮ, починаючи з 1998 року.

ПИТАННЯ ПРОЦЕСУ ТА СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Подання ВРЮ про звільнення суддів за порушення присяги можна систематизувати за наступними критеріями.

За адресатом подання:

- 13 подань Президентів України,
- 50 подань до Верховної Ради України.

За спеціалізацією судів:

- 4 судді адміністративних судів (3 судді окружних адміністративних судів і 1 суддя апеляційного адміністративного суду);
- 5 суддів господарських судів;
- 53 судді загальних (цивільних і кримінальних) судів.

За регіональним принципом – за судами загальної спеціалізації:

- 7 суддів районних судів Дніпропетровської області;
- 6 суддів районних судів Київської області;
- 5 суддів районних судів м. Києва;
- по 4 судді районних судів Донецької, Закарпатської, Луганської та Одеської областей, 3 судді районних судів Херсонської області;
- по 2 судді районних судів Запорізької, Львівської, Черкаської та Харківської областей;
- по 1 судді районних судів Житомирської, Миколаївської, Полтавської, Рівненської, Сумської, Чернівецької та Чернігівської областей.

Також було внесено подання про звільнення 1 судді апеляційного суду м. Києва. За три роки не було внесено жодного подання про звільнення з посади за порушення присяги суддів районних судів Автономної Республіки Крим, Вінницької, Волинської, Івано-Франківської, Кіровоградської, Тернопільської, Хмельницької областей та м. Севастополя.

За судовими інстанціями:

- 60 суддів першої інстанції;
- 2 судді апеляційної інстанції;
- 1 суддя Верховного Суду України.

За три роки не було внесено жодного подання про звільнення з посади за порушення присяги суддів вищих спеціалізованих судів України.

За характером дій суддів (характером основних порушень)³:

- сприяння «рейдерським» захопленням підприємств (незаконний розгляд суддями корпоративних спорів, блокування та втручання у внутрішню організаційну та господарську діяльність підприємств, незаконне забезпечення позовів тощо) – 13 суддів;
- тяганина при розгляді справ, грубе порушення трудової дисципліни – 11 суддів;
- втручання у діяльність та компетенцію державних органів і органів місцевого самоврядування – 9 суддів;
- грубі порушення вимог кримінально-процесуального законодавства – 9 суддів;
- сприяння незаконному захопленню власності – 8 суддів;
- незаконне забезпечення позовів, не пов'язане з «рейдерством» – 4 суддів;
- легалізація незаконних правочинів – 3 суддів;
- невиконання обов'язків по здійсненню правосуддя – 2 суддів;
- порушення правил виключної підсудності і підвідомчості розгляду справ – 1 суддю;
- з інших підстав – 3 суддів.

Отже, найбільше фактів порушення присяги виявлено серед суддів районних судів (судів загальної спеціалізації), обраних безстроково Верховною Радою України. Більш типовими порушеннями присяги суддями за останні три роки були сприяння «рейдерським» захопленням підприємств, незаконний розгляд корпоративних спорів, блокування та втручання у внутрішню організаційну та господарську діяльність підприємств, незаконне забезпечення

---

³ Маються на увазі основні порушення, за вчинення яких ВРІО прийнято рішення про внесення подання про звільнення судді з посади за порушення присяги, оскільки, як свідчить практика діяльності ВРІО, здебільшого один і той самий суддя водночас і сприяє «рейдерству», і порушує правила підсудності, і втручається у діяльність державних органів тощо. При цьому саме сукупність правопорушень іноді стає підставою для внесення подання про звільнення такого судді з посади за порушення присяги.

позовів, тяганина при розгляді справ, грубе порушення трудової дисципліни, втручання у діяльність та компетенцію державних органів і органів місцевого самоврядування, грубі порушення вимог кримінально-процесуального законодавства.

Для розкриття практичного аспекту поняття «порушення присяги судді», яке міститься в рішеннях Вищої ради юстиції та рішеннях кваліфікаційних комісій суддів, доцільне використання останнього критерію систематизації подань ВРЮ за характером дій суддів.

Сприяння «рейдерським» захопленням підприємств (незаконний розгляд судьями корпоративних спорів, блокування та втручання у внутрішню організаційну та господарську діяльність підприємств, незаконне забезпечення позовів тощо)

26 травня 2010 р. ВРЮ прийняла рішення про внесення подання про звільнення судді Святошинського районного суду м. Києва з посади за порушення присяги. Порушення присяги виявилися в участі судді у реалізації «рейдерських» схем, безпідставному заочному розгляду справ, блокуванні господарської діяльності двох підприємств – ТОВ «Мінералінвест», ТОВ «Плато-Девелопмент». Так, 29 грудня 2005 р. (за три дні до Нового року – *прим. авт.*) суддя неправомірно задовольнила заяву позивача про забезпечення позову, заборонила укладати від імені ТОВ «Мінералінвест» будь-які угоди, заборонила внесення та реєстрацію змін до установчих документів ТОВ «Мінералінвест», а також заборонила державному реєстратору – Печерській районній у м. Києві державній адміністрації здійснювати внесення та реєстрацію змін до установчих документів ТОВ «Мінералінвест», в т.ч. реорганізацію ТОВ «Мінералінвест».

Цього ж дня ВРЮ прийнято рішення про внесення подання про звільнення судді Верховного Суду України з посади за порушення присяги, а саме за прийняття до розгляду касаційних скарг, за якими не був оплачений судовий збір, за незаконне зупинення виконання законних рішень судів першої інстанції та сприяння «рейдерським» діям щодо трьох підприємств. Так, у

справі за позовом ТОВ «Плато-Девелопмен» до ТОВ «Мінералінвест», ОСОБА-20, ТОВ «Євроекспорт Торг» про визнання недійсним рішення учасників товариства суддею було безпідставно поновлено строк на касаційне оскарження і зупинено на 18 місяців виконання рішення районного суду, що призвело до «рейдерського» захоплення та ліквідації ТОВ «Мінералінвест» через штучне поновлення на посаді директора колишнього керівника цього підприємства. При цьому суддя, виявляючи зацікавленість, тримав справу у Верховному Суді і не направляв її на розгляд до апеляційного суду Дніпропетровської області, який був визначений судом касаційної інстанції у цій категорії справ. До того ж, справа вже перебувала у Верховному Суді за касаційною скаргою інших осіб і рішення судів були залишені в силі. Одночасно по іншій справі за позовом ОСОБА-20 до ОСОБА-21, ТОВ «Мінералінвест», ТОВ «Плато-Девелопмент» цей же суддя без жодних правових підстав відкрив касаційне провадження, штучно продовжив чинність очевидно незаконного заочного рішення районного суду шляхом унеможливлення його оскарження протягом року, що призвело до блокування діяльності ТОВ «Мінералінвест» та усунення законного обраного директора від управління товариством. При цьому заочне рішення було оскаржене відповідачем не до місцевого, а до апеляційного суду з порушенням процедури. Після скасування апеляційним судом рішення місцевого суду стороною було подано касаційну скаргу, хоча ЦПК України не передбачено оскарження таких ухвал апеляційних судів до Верховного Суду України.

21 червня 2010 р. ВРЮ прийняла рішення про внесення подання про звільнення судді Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області з посади за порушення присяги, а саме за втручання у внутрішню організаційну діяльність ВАТ «Нікопольський завод феросплавів» (далі – «ВАТ «НЗФ»»), блокування проведення загальних зборів акціонерів акціонерного товариства. Так, суддя постановив ухвалу про забезпечення позову, якою до вирішення справи по суті було заборонено ВАТ «НЗФ», в тому числі загальним зборам акціонерів ВАТ «НЗФ», акціонерам цього товариства та їх представникам,

будь-яким іншим фізичним та юридичним особам проводити загальні збори акціонерів ВАТ «НЗФ», які були призначені на 6, 13, 20, 27 жовтня та 4, 11, 18 листопада 2005 р.

26 травня 2010 р. ВРЮ прийняла рішення про внесення подання про звільнення суддів Фастівського міськрайонного суду Київської області та Згурівського районного суду Київської області з посад за порушення присяги, а саме за грубе порушення прав акціонерів ЗАТ «Фармацевтична фірма «Дарниця», перешкоджання господарській і організаційній діяльності товариства.

Так, суддя Фастівського міськрайонного суду Київської області забезпечив позов за відсутності будь-яких порушених прав чи охоронюваних законом інтересів позивача. Порушив підвідомчість розгляду справ, оскільки розглянув спір, який виник із корпоративних відносин. Порушив вимоги статей 117, 118 КАС України щодо підстав, виду та порядку забезпечення позову, оскільки, по-перше, предмет позову та спосіб його забезпечення були ідентичними, і тому ухвалою суду позов фактично було вирішено по суті із задоволенням вимог позивача без розгляду справи. По-друге, шляхом застосування заходів забезпечення позову суддею фактично було призначено реєстратором власників іменних цінних паперів ЗАТ «Фармацевтична фірма «Дарниця» ТОВ «Депозит», хоча дані вимоги не висувалися позивачем, тобто суддя ще на стадії відкриття провадження у справі вийшов за межі позовних вимог та втрутився у вирішення питань, які стосуються виключно внутрішньої організаційної діяльності акціонерного товариства.

16 лютого 2010 р. ВРЮ прийняла рішення про внесення подання про звільнення судді Ленінського районного суду м. Луганська з посади за порушення присяги, а саме за втручання у внутрішню організаційну діяльність ВАТ «Дніпропетровський ремонтний завод електротранспорту». Суддя через п'ять років після звільнення позивача з посади голови правління ВАТ «ДРЗЕ» за власним бажанням поновила його на цій посаді чим сприяла «рейдерському» захопленню контролю над товариством.

Доцільно також навести конкретні приклади постановлення суддями незаконних ухвал про забезпечення позовів з метою сприяння «рейдерському» захопленню підприємств та отримання корпоративного контролю над ними.

З цих підстав 26 травня 2010 р. (два рішення) та 5 квітня 2011 р. ВРЮ прийняла рішення про внесення подань про звільнення суддів Заводського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області, Семенівського районного суду Полтавської області та Святошинського районного суду м. Києва з посад за порушення присяги відповідно.

Так, ухвалою судді Заводського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області про забезпечення позову заборонено ОСОБА-1 вчиняти будь-які юридичні дії від імені ТОВ «Лайнком Нетворк Інк.» без довіреності чи спеціального на те доручення загальних зборів учасників товариства. Заборонено ОСОБА-1, ТОВ «Лайнком Нетворк Інк.», його учасникам, посадовим особам та іншим найманим працівникам, а так само будь-яким третім особам чинити перешкоди ОСОБА-2 щодо проходу на територію та перебування на території ТОВ «Лайнком Нетворк Інк.» у будь-який час доби. Заборонено управлінню з питань реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців Дніпропетровської міської ради або державному реєстратору проводити державну реєстрацію змін до установчих документів та вносити зміни до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, будь-які відомості щодо юридичної особи – ТОВ «Лайнком Нетворк Інк.». Зобов'язано ТОВ «Лайнком Нетворк Інк.» в особі генерального директора ОСОБА-2 забезпечити збереження всього майна товариства за місцем його знаходження.

Суддя Семенівського районного суду Полтавської області незаконно забезпечив позов шляхом заборони ЗАТ «ТФПНК «Укртатнафта» проводити загальні збори акціонерів, призначені на 14 березня 2008 р., самостійно складати перелік осіб, які мають право на участь у загальних зборах акціонерів цього товариства, здійснювати інформаційне та організаційне забезпечення проведення загальних зборів товариства, в тому числі реєстрацію учасників

загальних зборів, підрахунок голосів, а також інші дії із забезпечення організації і проведення загальних зборів емітента, чи складати реєстр акціонерів товариства; заборони ВАТ «ФК «Укрнафтогаз» на підставі письмового запиту емітента чи самостійно складати перелік осіб, які мають право на участь у загальних зборах акціонерів ЗАТ «ТФПНК «Укртатнафта», здійснювати інформаційне та організаційне забезпечення проведення загальних зборів вказаного товариства, а також надання інших послуг із забезпечення організації і проведення загальних зборів емітента чи складати реєстр акціонерів цього товариства.

Суддя Святошинського районного суду м. Києва постановив незаконну ухвалу про забезпечення позову шляхом заборони ТОВ «ПОРТО-КАПІТАЛ» вчиняти будь-які дії щодо передачі та внесення змін до реєстру власників іменних цінних паперів ВАТ «Квазар», заблокував обіг цінних паперів ВАТ «Квазар» на всіх особистих рахунках у системі реєстру власників іменних цінних паперів ВАТ «Квазар» та випуск відповідних цінних паперів. В іншій справі виніс незаконну ухвалу про забезпечення позову, відповідно до якої накладено арешт на основні засоби ВАТ «Квазар», в тому числі нерухоме майно; заборонено відповідачам та будь-яким уповноваженим ними особам вчиняти будь-які дії, спрямовані на порушення права, усунення членів правління та Спостережної ради ВАТ «Квазар», внесення змін до реєстраційної справи ВАТ «Квазар», яка знаходиться в Печерській районній в м. Києві державній адміністрації; заборонено використовувати нову печатку Товариства та звільняти працівників ВАТ «Квазар», обмежувати будь-яким чином доступ працівників та/або посадових осіб ВАТ «Квазар», обраних до 27 грудня 2008 р., на територію, до приміщень, споруд ВАТ «Квазар», вчиняти інші дії, що перешкоджають або створюють загрозу порушення права розпорядження, користування та володіння територією, приміщеннями, спорудами, іншим майном ВАТ «Квазар».

Тяганина при розгляді справ, грубе порушення трудової дисципліни

17 травня 2010 р. ВРЮ прийняла рішення про внесення подання про звільнення судді Синельниківського районного суду Дніпропетровської області з посади за порушення присяги. ВРЮ встановлено, що суддею допущено системну тяганину при розгляді справ, протягом декількох місяців нею не здавалися матеріали багатьох кримінальних справ до канцелярії суду, порушені вимоги трудової дисципліни та розпорядку роботи суду, суддя самовільно залишала роботу в суді для поїздки на відпочинок.

Цього ж дня ВРЮ прийняла рішення про внесення подання про звільнення з посади за порушення присяги судді апеляційного суду м. Києва, який несумлінно виконував службові обов'язки, неналежно здійснював правосуддя, не з'являвся на роботі протягом тривалого періоду без поважних причин, проявив тяганину при розгляді справ.

5 квітня 2011 р. ВРЮ прийняла рішення про внесення подання про звільнення судді Пустомитівського районного суду Львівської області з посади за порушення присяги, а саме за грубе порушення суддею строків розгляду багатьох цивільних і кримінальних справ (справи без будь-яких вагомих причин не розглядалися суддею роками), направлення апеляційних скарг до апеляційного суду із порушенням строків, ненадання сторонам копій судових рішень тощо.

13 березня 2011 р. ВРЮ прийняла рішення про внесення подання про звільнення судді Коростенського міськрайонного суду Житомирської області з посади за порушення присяги, а саме за несумлінне ставлення до своїх посадових обов'язків, за порушення трудової дисципліни, систематичні прогули, тяганину. У період 2009–2011 років суддя був відсутній на робочому місці без поважних причин протягом 30 календарних днів.

З таких самих підстав 24 квітня 2012 р. ВРЮ прийняла рішення про внесення подання про звільнення судді господарського суду Сумської області з посади за порушення присяги. Серед іншого причиною послугувало те, що

суддя протягом досить тривалого часу систематично з'являвся на роботі в нетверезому стані.

Втручання у діяльність державних органів і органів місцевого самоврядування

26 травня 2010 р. ВРЮ прийняла рішення про внесення подання про звільнення судді Шполянського районного суду Черкаської області з посади за порушення присяги, а саме за дії, які сприяли протиправному захопленню приміщення Києво-Святошинського управління земельних ресурсів. Ухвалою судді про забезпечення позову було вирішено справу по суті без її розгляду у встановленому законом порядку та фактично вирішено питання призначення керівника управління земельних ресурсів Києво-Святошинського району. Так, суддею постановлено ухвалу про забезпечення позову, зокрема шляхом заборони будь-яким особам, в тому числі ОСОБА-8, управлінню земельних ресурсів Києво-Святошинського району Київської області, його підрозділам, посадовим особам, працівникам, особам, які залучені на договірних засадах та/або на підставі доручень, а також третім особам, Державному комітету України із земельних ресурсів, його підрозділам, посадовим особам, працівникам, особам, які залучені на договірних засадах та/або на підставі доручень, чинити перешкоди ОСОБА-9 у виконанні обов'язків начальника управління земельних ресурсів Києво-Святошинського району Київської області, а також відсторонювати його від роботи, змінювати істотні умови його праці та/або переводити на іншу роботу тощо.

21 червня 2010 р. ВРЮ прийняла рішення про внесення подання про звільнення судді господарського суду Полтавської області з посади за порушення присяги, оскільки суддя втрутився у здійснення повноважень митних органів шляхом позбавлення їх у судовому рішенні можливості здійснювати контроль за правильністю визначення митної вартості товарів. Встановив пільговий режим розмитнення товарів для конкретного підприємства. Зобов'язав Енергетичну регіональну митницю здійснювати митне оформлення нафти та нафтопродуктів, які транспортуються через

митний кордон на адресу підприємства трубопровідним та залізничним транспортом без сплати ним зазначених платежів і без подання відповідних платіжних доручень.

1 березня 2011 р. ВРЮ прийняла рішення про внесення подання про звільнення судді Кіровського районного суду м. Дніпропетровська з посади за порушення присяги, оскільки при розгляді справи за адміністративним позовом ОСОБА-10 до голови Дніпропетровської обласної територіальної виборчої комісії, Дніпропетровської обласної ради суддя постановив незаконну ухвалу про забезпечення позову шляхом заборони Дніпропетровській обласній раді, голові Дніпропетровської обласної територіальної виборчої комісії та іншим особам проводити пленарні засідання сесії Дніпропетровської обласної ради до набрання чинності постановою Кіровського районного суду. Забезпечення позову перешкодило нормальному функціонуванню органу місцевого самоврядування протягом декількох місяців.

Грубі порушення вимог кримінально-процесуального законодавства

25 вересня 2012 р. ВРЮ прийняла рішення про внесення подання про звільнення трьох суддів Ровеньківського міського суду Луганської області з посад за порушення присяги за те, що вони безпідставно та незаконно звільнили від кримінальної відповідальності громадянина ОСОБА-16, який, перебуваючи в стані алкогольного і наркотичного сп'яніння, скоїв умисне вбивство власної дружини з особливою жорстокістю, після чого залишив свого однорічного сина на узбіччі дороги в небезпеці. ОСОБА-16 був працівником міліції та займав керівну посаду і при цьому скоїв вбивство своєї дружини, яка також була офіцером міліції, не розкався у вчиненому ні після скоєння ним даного злочину, ні в ході досудового слідства і судового розгляду кримінальної справи. Стан патологічного афекту, на який у виправдувальному вирокі посилалися судді, не був підтверджений ні матеріалами кримінальної справи, ні характером вчинення злочину.

14 червня 2010 р. ВРЮ прийняла рішення про внесення подання про звільнення судді Шевченківського районного суду м. Чернівці з посади за

порушення присяги, оскільки суддя, зокрема, безпідставно змінив запобіжний захід ОСОБА-17 з тримання під вартою на заставу в розмірі 20000 грн., незважаючи на те, що запобіжний захід взяття під варту йому вже був судом обраний, а сама кримінальна справа не знаходилася у провадженні суду.

16 жовтня 2012 р. ВРЮ прийняла рішення про внесення подання про звільнення двох суддів Довгинцівського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області з посад за порушення присяги за те, що вони безпідставно та незаконно фактично звільнили від кримінальної відповідальності громадянина ОСОБА-18, який з хуліганських мотивів жорстоко вбив громадянина ОСОБА-19 на подвір'ї його власного будинку із самовільно переробленої зброї, на очах у багатьох односельчан, залишивши без батька неповнолітню дитину. Кваліфікація суддями діяння підсудного як перевищення меж необхідної оборони не було підтверджено ні матеріалами кримінальної справи, ні характером вчинення злочину.

Сприяння незаконному захопленню власності

14 червня 2010 р. ВРЮ прийняла рішення про внесення подання про звільнення судді господарського суду Одеської області з посади за порушення присяги. ВРЮ встановлено, що суддя без витребування необхідних правовстановлюючих документів щодо права власності на нерухоме майно, без врахування особливості відчуження майна підприємства, яке перебуває у процедурі санації, без наявності обов'язкового погодження Міністерства транспорту та зв'язку України при розгляді семи справ визнав право власності на майно державної судноплавної компанії «Чорноморське морське пароплавство» за ТОВ «Індокитай», ТОВ «Транбуд-СУ5», ТОВ «Трансбуд-авто», ТОВ «Укрздравниця», ТОВ «Галерея Девелопмент», ПП «Медіаінфарм», ТОВ «Ойл Логістік».

21 червня 2010 р. ВРЮ прийняла рішення про внесення подання про звільнення судді Михайлівського районного суду Запорізької області з посади за порушення присяги, оскільки у 2008 році суддя ухвалою затвердила мирову угоду між громадянами ОСОБА-11 та ОСОБА-12 і ОСОБА-13 щодо

трикімнатної квартири у м. Запоріжжі, хоча ОСОБА-13 помер у 1995 році, а ОСОБА-12 – у 2001 році. Дії судді призвели до незаконного позбавлення права власності на трикімнатну квартиру громадян ОСОБА-14 та ОСОБА-15 без залучення їх до розгляду справи.

Незаконне забезпечення позовів, не пов'язане з «рейдерством»

21 червня 2012 р. ВРЮ прийняла рішення про внесення подання про звільнення судді Сколівського районного суду Львівської області з посади за порушення присяги, а саме за постановлення незаконної ухвали про забезпечення позову із зупиненням виконання чинного рішення господарського суду про стягнення 33 млн. грн. за позовом, поданим на суму 10 тис. грн. Так, відповідно до ухвали судді від 16 грудня 2011 р. зупинено виконавче провадження про стягнення грошових коштів на підставі наказу господарського суду м. Києва від 15 вересня 2011 р., відкрите державним виконавцем відділу примусового виконання рішень Державної виконавчої служби України. Заборонено відділу примусового виконання рішень Державної виконавчої служби України, державному виконавцеві відділу примусового виконання рішень Державної виконавчої служби України, іншим органам державної виконавчої служби, державним виконавцям вчиняти будь-які дії щодо стягнення з ПАТ «ПІРЕУС БАНК» грошових коштів на користь ОСОБА-3, ВАТ «Автотранспортник 13066».

26 травня 2010 р. ВРЮ прийняла рішення про внесення подання про звільнення судді Ворошиловського районного суду м. Донецька з посади за порушення присяги, а саме за постановлення ряду незаконних ухвал щодо керівництва Державного підприємства «Морський торговельний порт «Южний». Так, суддя постановив ухвали про забезпечення позову, які спочатку були винесені на користь ОСОБА-4 із визнанням за ним права на посаду начальника Державного підприємства «Морський торговельний порт «Южний» замість призначеного Міністром транспорту України на цю посаду ОСОБА-5. А потім скасував ці ухвали і незаконно постановив іншу ухвалу, яка була винесена на користь ОСОБА-5 із визнанням вже за ним права на посаду

начальника Державного підприємства «Морський торгівельний порт «Южний». Вирішення справ по суті шляхом постановлення ухвал про забезпечення позову призвело до тяжких наслідків і блокування господарської діяльності державного підприємства.

14 червня 2011 р. ВРЮ прийняла рішення про внесення подання про звільнення судді Приморського районного суду м. Одеси з посади за порушення присяги, оскільки при розгляді справи за позовом ОСОБА-6, ОСОБА-7 до компанії «Balcombe Investments Ltd.» та Міністерства оборони і командування військово-повітряних сил і протиповітряної оборони Республіки Ємен про стягнення боргу та неотриманих доходів постановила незаконну ухвалу про забезпечення позову шляхом: накладення арешту на майно відповідачів, що знаходиться на території України; заборони митним органам України вчиняти будь-які дії та приймати будь-які рішення відносно митного оформлення вантажів з України на адресу Міністерства Оборони і Командування Збройних сил Республіки Ємен, у тому числі заборони експлуатації та вильоту літака ІЛ-76, який належить Збройним силам Республіки Ємен та знаходиться на ремонті на Державному підприємстві «Миколаївський авіаремонтний завод «НАРП».

Легалізація незаконних правочинів

21 червня 2010 р. ВРЮ прийняла рішення про внесення подання про звільнення судді Макарівського районного суду Київської області з посади за порушення присяги. ВРЮ встановлено, що суддя ухвалював численні незаконні рішення у порядку окремого провадження (встановлювалися факти, що мають юридичне значення), на підставі яких фактично здійснювалося придбання земельних ділянок розміром сотні гектарів для ведення особистого селянського господарства всупереч існуванню мораторію (заборони) на продаж таких земель.

Так, саме 6 грудня 2010 р. ВРЮ прийняла рішення про внесення подання про звільнення суддів Бориспільського міськрайонного суду Київської області з посад за порушення присяги, оскільки судді своїми рішеннями сприяли

незаконній легалізації договорів купівлі-продажу земельних ділянок на декілька сотень гектарів у межах Київської області всупереч існуванню заборон, передбачених Земельним кодексом України.

Невиконання обов'язків по здійсненню правосуддя

20 вересня 2010 р. ВРЮ прийняла рішення про внесення подання про звільнення судді Юр'ївського районного суду Дніпропетровської області з посади за порушення присяги, оскільки суддя не здійснював правосуддя з грудня 2008 року та перебував у розшуку за вчинення злочинів.

Такі самі порушення були встановлені і в діях судді Арбузинського районного суду Миколаївської області, який не здійснював правосуддя з 2006 року і перебував у розшуку за вчинення злочинів. Рішення щодо нього було прийнято ВРЮ 21 червня 2010 р.

Порушення правил виключної підсудності і підвідомчості розгляду справ

7 червня 2010 р. ВРЮ прийняла рішення про внесення подання про звільнення судді Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області з посади за порушення присяги, оскільки суддя, грубо порушивши правила виключної підсудності розгляду справ за місцем знаходження нерухомого майна, позбавив ТОВ «Українські теле-радіо-системи» права власності на нерухомість у м. Києві без участі відповідача, належно не повідомленого про розгляд справи.

5 квітня 2011 р. ВРЮ прийняла рішення про внесення подання про звільнення судді Святошинського районного суду м. Києва з посади за порушення присяги, оскільки суддею розглянуто справу, яка предметно і територіально не була підсудна районному суду. Справа мала корпоративний характер і підлягала розгляду в порядку господарського судочинства. Суддя розглянув справу в порядку адміністративного судочинства, водночас як позов стосувався дій державних реєстраторів виконавчого комітету Мукачівської міської ради Закарпатської області, а позивач, окрім договору оренди житла в м. Києві, не надав інших належних доказів його проживання в м. Києві. Суддею

було порушено вимоги щодо належного повідомлення всіх учасників судового процесу про час, дату і місце розгляду справи та надіслання копії ухвали про відкриття провадження у справі, оскільки в матеріалах справи не міститься доказів надіслання повісток та копії ухвал учасникам процесу та їх отримання.

14 червня 2011 р. ВРЮ прийняла рішення про внесення подання про звільнення судді Березанського міського суду Київської області з посади за порушення присяги, оскільки суддя грубо порушив правила виключної підсудності розгляду справ за місцем знаходження нерухомого майна, розглядаючи у Березанському міському суді Київської області спір щодо нерухомого майна, яке знаходиться на території Києво-Святошинського району Київської області. Також при розгляді справи вийшов за межі позовних вимог, а рішення постановив щодо особи, яка не була стороною по справі.

Інші підстави

7 червня 2010 р. ВРЮ прийняла рішення про внесення подання про звільнення судді Святошинського районного суду м. Києва з посади за порушення присяги, оскільки суддя незаконно виселив тринадцятирічну дитину з квартири в м. Києві, чим позбавив останню права на житло, розглянувши справу без її участі.

Необхідно відзначити, що при розгляді пропозицій про внесення подання про звільнення суддів з посади за порушення присяги враховуються не тільки факти грубого порушення суддею вимог законодавства, а й інші: їх систематичність; наслідки, які настали в результаті незаконних дій судді; несумлінне ставлення до своїх посадових обов'язків; позиція вищестоящих судових інстанцій; дані, що характеризують особу судді тощо.

Об'єктивне розуміння конкретного змісту (наповнюваності) поняття «порушення присяги» неможливе без здійснення аналізу відповідної судової практики розгляду адміністративними судами справ за позовами суддів на рішення ВРЮ про прийняття подань про звільнення їх з посад за порушення присяги. За останні три роки Вищим адміністративним судом України (далі – ВАСУ) були визнані неправомірними і незаконними 6 рішень ВРЮ (з

урахуванням остаточного розгляду ВАСУ адміністративних позовів суддів, поданих у минулі роки), що складає 35,3% від загальної кількості визнаних незаконними рішень ВРЮ з 1998 року (17 рішень).

При визнанні незаконними рішень ВРЮ не з точки зору порушення процедури, а з точки зору порушення ВРЮ норм матеріального права та оцінки членами ВРЮ матеріалів щодо звільнення суддів з посади за порушення присяги ВАСУ зроблено наступні висновки:

- сам по собі факт тривалого розгляду справ не доводить порушення суддею кримінального законодавства. Досліджені під час розгляду справи копії матеріалів кримінальних справ доводять той факт, що всі процесуальні дії по справі були вчинені суддею своєчасно, єдиним порушенням є зрив судових засідань внаслідок недоставки підсудних. Однак, як видно з пояснень голови суду, за організацію роботи суду, у тому числі за доставку підсудних, він відповідає безпосередньо. З наданих ним пояснень кваліфікаційній комісії суддів місцевих та апеляційних судів вбачається, що доставка підсудних певний час не проводилась у зв'язку з розпорядженням начальника Львівського УМВС України. Тому суд вважає, що порушення строків розгляду кримінальних справ визначені як порушення суддею присяги безпідставно (витяг з постанови ВАСУ від 15 вересня 2010 р., справа № П-160/10);

- для того щоб порушення судді могло бути кваліфіковано, визначено як порушення присяги, воно повинно бути більш тяжким, більш суттєвим, ніж порушення законодавства, яке може бути підставою для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. При прийнятті рішення про наявність у діях судді ознак порушення присяги у зв'язку з порушенням ним законодавства при розгляді справ повинно бути обґрунтовано, чому встановлені порушення не можуть бути визначені як дисциплінарний проступок, у чому полягає їх особлива тяжкість, а також встановлено умисність порушення законодавства, настання тяжких наслідків, які мали місце унаслідок допущеного порушення тощо (витяг з постанови ВАСУ від 27 квітня 2011 р., справа № К-19960/08);

- колегія суддів вважає, що зазначені в рішенні і поданні ВРЮ окремі процесуальні порушення, допущені суддею при вирішенні заяви про забезпечення позову, самі по собі не є достатніми для звільнення його з посади судді за порушення присяги. На час прийняття Вищою радою юстиції рішення про порушення суддею присяги судді не була перевірена законність постановленої ним ухвали про часткове забезпечення позову ЗАТ «Інтертранс» у встановленому процесуальним законом порядку. Це судове рішення залишене без змін ухвалою Київського апеляційного адміністративного суду, а подана 4 серпня 2009 р. Генеральною прокуратурою України апеляційна скарга – без задоволення. Як видно з матеріалів справи, до звернення ЗАТ «Інтертранс» в суд з позовом на дії Генеральної прокуратури України остання за зверненням народного депутата України проводила перевірку щодо порушень вимог чинного законодавства про закупівлю товарів, робіт та послуг за державні кошти підприємством ДАЗТУ «Укрзалізниця». Генеральній прокуратурі України були надані всі документи, необхідні для здійснення перевірки з вказаного питання. За таких обставин ухвала про часткове забезпечення позову, зокрема шляхом заборони Генеральній прокуратурі України здійснювати перевірку та приймати рішення на підставі документів, витребуваних у ДАЗТУ «Укрзалізниця» листом від 1 липня 2009 р. до вирішення справи по суті, не вплинула на проведення перевірки Генеральною прокуратурою України і не спричинила негативних наслідків (витяг з постанови ВАСУ від 15 вересня 2010 р., справа № П-111/10);

- проаналізувавши висновки Вищої ради юстиції відносно встановлення фактів порушення матеріального і процесуального закону при розгляді цивільної справи за позовом ОСОБА-22 до ОСОБА-23, в тому числі щодо порушення ст. 222 ЦПК України стосовно направлення рішень сторонам у справі, судова колегія погоджується з наявністю допущених суддею таких порушень. Проте порушення присяги – проступок, який за своєю суттю є не просто порушенням дисциплінарних стандартів, а серйозним і неприпустимим діянням. Оскільки при розгляді справи не було встановлено фактів, які б

свідчили про умисне порушення закону суддею або його несумлінність, колегія суддів вважає, що допущені ним порушення закону при розгляді справи не свідчать про порушення ним присяги судді, а їх наслідки не є тяжкими і незворотними (витяг з постанови ВАСУ від 2 листопада 2010 р., справа № П-112/10-312/10);

- аналізуючи висновки Вищої ради юстиції відносно перевірки кримінальних справ, розглянутих під головуванням судді, і допущених ним порушень норм матеріального та процесуального права, судова колегія погоджується з наявністю таких порушень. Це встановлено рішеннями суду апеляційної інстанції, якими було скасовано судові рішення, постановлені суддею. Однак колегія суддів вважає, що допущені суддею порушення закону при розгляді справ не свідчать про порушення присяги судді, а їх наслідки не є тяжкими і незворотними (витяг з постанови ВАСУ від 20 жовтня 2010 р., справа № П-183/10);

- при прийнятті оскаржуваного рішення Рада виходила з того, що допущені суддею порушення вимог закону під час прийняття процесуальних рішень призвели до створення перешкод для правоохоронних органів у виконанні покладених на них законом повноважень, що викликає сумнів у об'єктивності, неупередженості та незалежності судді. Вказані дії свідчать, що суддя несумлінно виконував свої службові обов'язки, ігнорував вимоги законодавства, чим порушив присягу судді, у зв'язку з чим підлягає звільненню з посади. Зокрема, як зазначено в рішенні ради, суддя, не відкривши провадження у справі, 25 лютого 2010 р. ухвалив постанову, якою зупинив здійснення будь-яких дій працівниками управління податкової міліції та Державної податкової адміністрації, в тому числі призначення та проведення планових, позапланових, виїзних і невиїзних перевірок. При цьому суддя застосував норми закону, які не підлягали застосуванню. Аналогічне порушення допущене і при розгляді інших двох справ. Як свідчать матеріали справи, жодне із судових рішень, яке аналізувались Радою та стали приводом для внесення подання, не було скасоване чи змінене компетентними

ПИТАННЯ ПРОЦЕСУ ТА СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

(апеляційним, касаційним) судами, а отже, відповідно, вказані рішення були законними. З урахуванням наведеного, суд дійшов висновку, що оскаржуване рішення є незаконним (витяг з постанови ВАСУ від 22 серпня 2012 р., справа № П/9991/331/12).

З наведених вище правових позицій суддів ВАСУ видно, що важливими кваліфікуючими ознаками при прийнятті рішення про внесення подання про звільнення судді з посади за порушення присяги (ініціювання притягнення судді до відповідальності), крім порушення ним вимог законодавства, повинні бути також: по-перше, доведені факти умисних дій судді або його несумлінності; по-друге, встановлено настання незворотних наслідків, які мали місце унаслідок допущеного порушення; по-третє, враховано тяжкість правопорушення, тобто порушення повинно бути більш тяжким, більш суттєвим, ніж просте порушення законодавства; по-четверте, міститься обґрунтування, в чому є необхідність застосування саме інституту порушення присяги, а не дисциплінарної відповідальності; по-п'яте, враховано позицію судів апеляційної чи касаційної інстанції, які переглядали відповідні рішення судді.

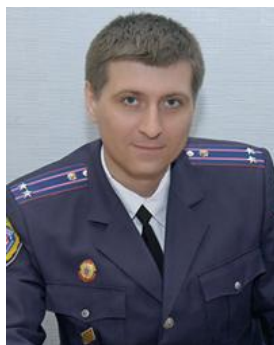
Необхідно відзначити, що така правова позиція ВАСУ при розгляді справ про оскарження рішень ВРЮ має дискусійний характер і її не завжди підтримують учені та практики. В основу дискусії покладено те, що, вирішуючи питання про законність чи незаконність відповідного акта ВРЮ з наведених вище підстав, судді фактично вирішують питання, які віднесені законодавством до виключної компетенції спеціального конституційного квазісудового органу – ВРЮ. До того ж законодавство не містить вимог про необхідність встановлення ВРЮ наведених вище додаткових підстав для порушення питання про звільнення судді з посади за порушення присяги. Тому такі акти ВРЮ повинні переглядатися судом з точки зору «форми» та дотримання ВРЮ процедури при прийнятті відповідного рішення (наявності кворуму на засіданні ВРЮ, достатньої кількості голосів при голосуванні, забезпеченні судді права на захист, надання пояснень, без оцінки питання

підстав для внесення подання про звільнення судді з посади, суд також може перевірити їх наявність і відповідність матеріалам справ тощо).

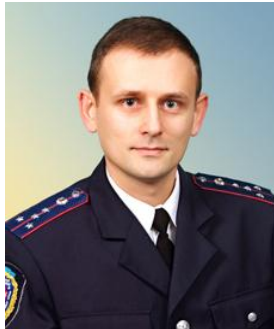
Отже, практика вищої судової установи координувала діяльність ВРЮ із оцінки нею фактів порушення присяги суддями та більш чітко визначала склад такого правопорушення та поняття як «порушення присяги судді».

Підсумовуючи викладене, зазначу, що порушення присяги судді (у практичному, прикладному аспекті) слід розуміти як діяння судді, яке грубо порушує вимоги чинного законодавства або є свідченням його несумлінності, пов'язане, як правило, з незаконним розглядом корпоративних спорів, блокуванням та втручанням у внутрішню організаційну та господарську діяльність підприємств, незаконним забезпеченням позовів, тяганиною при розгляді справ, грубим порушенням трудової дисципліни, втручанням у діяльність та компетенцію державних органів і органів місцевого самоврядування, грубим порушенням вимог кримінально-процесуального законодавства, яке призвело до тяжких, незворотних наслідків і є адекватним вчиненому.

Про деякі проблеми застосування кримінального покарання у виді штрафу: аналіз законодавчих новел

*Васильєв Андрій Анатолійович,
кандидат юридичних наук, заступник начальника кафедри
кримінального права та кримінології факультету з
підготовки слідчих Харківського національного
університету внутрішніх справ;*

*Пироженко Олександр Сергійович,
кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології факультету з
підготовки слідчих Харківського національного
університету внутрішніх справ*

УДК 343.271(477)

Крокуючи до європейської спільноти, Україна взяла на себе зобов'язання щодо приведення національного законодавства у відповідність до Європейських стандартів, зокрема в частині гуманізації кримінальної відповідальності. Одним із напрямів такої гуманізації є прийняття законодавчих актів, спрямованих на економію заходів кримінально-правової репресії. Так, відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» (далі – Закон від 15.11.2011 р.) санкції за злочини, передбачені у розділах VII та XVII Особливої частини Кримінального кодексу України 2001 р. (далі – КК України), зазнали істотних змін [5]. Їх сутність полягає в тому, що у чималій кількості санкцій, якими встановлено відповідальність за окремі злочини, замість громадських та виправних робіт, арешту, обмеження та позбавлення волі на певний строк було введено штраф як безальтернативне основне покарання, однак його граничний розмір було збільшено в десятки разів. Як наслідок даний вид покарання відтепер міститься у санкціях за тяжкі та особливо тяжкі злочини, хоча до прийняття Закону від

15.11.2011 р., він передбачався лише у санкціях за злочини невеликої та середньої тяжкості та, як виключення, тільки у чотирьох санкціях – за тяжкі злочини [3, с. 93]. Така ситуація призвела до виникнення значних труднощів при застосуванні вказаного виду покарання судами, зокрема при визначенні меж розміру штрафу, внаслідок того, що виникає питання поширення зворотної дії положень Закону від 15.11.2011 р. щодо діянь, які були вчинені до набрання ним чинності.

У вітчизняній науці чимало вчених торкалися питань застосування кримінального покарання у виді штрафу, зокрема: Н.О. Гуторова, В.П. Козирєва, О.І. Плужнік, Ю.А. Пономаренко, В.О. Попрас, А.А. Смирнов, В.В. Сташис, В.І. Тютюгін та ін. Однак проблеми його призначення, що виникли в результаті реформування кримінального законодавства у 2011 р., були предметом наукового аналізу лише в окремих роботах [3; 4]. Відтак вони не знайшли однозначного вирішення та не було вироблено загальних засад та принципів їх розв'язання, що вимагає проведення більш поглиблених розробок у цьому напрямі.

Метою цієї статті є надання науково обґрунтованих пропозицій щодо вирішення питань, які виникають при застосуванні покарання у виді штрафу за злочини, вчинені до набрання чинності Законом від 15.11.2011 р., з урахуванням останніх новел у чинному КК України та сучасних досягнень кримінально-правової думки.

На наш погляд, вирішуючи поставлену проблему, слід зауважити, що при призначенні штрафу за суспільно небезпечні діяння, вчинені до вступу в дію Закону від 15.11.2011 р., насамперед, слід виходити з положень КК України, якими регламентовано питання чинності закону про кримінальну відповідальність у часі. Так відповідно до ст. 5 КК України закон про кримінальну відповідальність має зворотну дію в часі у випадках, якщо він скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи (тобто поширюється на осіб, які вчинили відповідні діяння до набрання таким законом чинності, у тому числі на

осіб, які відбувають покарання або відбули покарання, але мають судимість).

Слід враховувати, що істотних змін зазнало кримінальне законодавство в частині регламентації штрафу як виду покарання (частина друга ст. 53 КК України): внаслідок проведеного реформування було збільшено верхню граничну межу даного виду покарання з однієї тисячі до п'ятдесяти тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян (далі – НМДГ). Законом від 15.11.2011 р. було змінено ряд санкцій за злочини у сфері господарської діяльності, а також за злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, шляхом встановлення у санкціях за їх вчинення основного покарання у виді штрафу безальтернативно. Крім того, вказаним Законом внесено суттєві зміни в положення ст. 12 КК України. Так, відповідно до чинного законодавства, ступінь тяжкості вчиненого злочину за формальним критерієм визначається не тільки строком покарання у виді позбавлення волі, передбаченого в санкції статті Особливої частини КК України, а й розміром основного покарання у виді штрафу. Для злочинів невеликої тяжкості поряд із покаранням у виді позбавлення волі на певний строк закон передбачає, як граничний критерій, основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше 3000 НМДГ; для злочинів середньої тяжкості – не більше 10000 НМДГ; для тяжких злочинів – не більше 25000 НМДГ, а для особливо тяжких – понад 25000 НМДГ.

Разом з цим, як свідчить аналіз положень чинного КК України, з урахуванням змін, внесених Законом від 15.11.2011 р., законодавець залишив своє ставлення до штрафу як до найменш суворого виду покарання. На це вказує незмінність редакції ст. 51 КК України та розміщення штрафу на першому місці в системі покарань. При цьому, внаслідок прийняття Закону від 15.11.2011 р., саме через розмір штрафу, що передбачений санкцією статті, в якості тяжких злочинів було визнано 13 суспільно небезпечних діянь: злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина – у 3 санкціях статей; злочини у сфері господарської діяльності – у 5 санкціях; злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності,

пов'язаної з наданням публічних послуг – у 5 санкціях. Два злочини взагалі було віднесено до особливо тяжких: частини перша і друга ст. 203-2, частина друга ст. 233 КК України.

Стосовно визнання штрафу найменш суворим видом покарання слід висвітлити й позицію Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, який, зокрема, у листі від 02.03.2012 р. № 132-238/0/4-12 роз'яснює, що при вирішенні питання, яке із покарань є більш суворим, слід виходити із положень ст. 51 КК України. Вказане обґрунтовується тим, що законодавець у частині шостій ст. 12 КК України зазначає, що «ступінь тяжкості злочину, за вчинення якого передбачене одночасно основне покарання у виді штрафу та позбавлення волі, визначається, виходячи зі строку покарання у виді позбавлення волі» (а отже, при зіставленні цих двох видів покарань) надається перевага такому виду покарання, як позбавлення волі. Додатковою аргументацією вищевказаного є застосування у Прикінцевих та перехідних положеннях Закону від 15.11.2011 р. таких формулювань: «особам, що відбувають покарання у виді громадських чи виправних робіт, арешту, обмеження чи позбавлення волі ... невідбута частина покарання знижується до відповідного розміру штрафу» (п. 2), «якщо покарання у виді громадських або виправних робіт, арешту або обмеження волі було знижене судом до штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян» (абзац 2 п. 3). Це вказує на те, що принцип побудови системи покарань, закріплений у ст. 51 КК України (від менш суворого покарання до більш суворого), незважаючи на прийняття Закону від 15.11.2011 р., залишається незмінним [6]. Тобто і вищі органи судової влади підтримують логіку законодавця про те, що штраф і надалі повинен залишитися найменш суворим видом покарання.

На наш погляд, зворотну дію у часі повинні мати лише ті положення Закону від 15.11.2011 р., які пом'якшують кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшують становище винної особи, тобто більш м'якими є санкції за злочини, в яких такі основні види покарання, як громадські чи

виправні роботи, арешт, обмеження чи позбавлення волі на певний строк було замінено на штраф. Аналіз судової практики свідчить, що такою думкою керується абсолютна більшість судів загальної юрисдикції при призначенні покарання у виді штрафу за злочини, санкції яких до набрання чинності Законом від 15.11.2011 р. містили більш суворі види покарання, ніж штраф. Основні ж труднощі, на наш погляд, полягають у тому, щоб визначити граничні межі призначення даного виду покарання.

З цього приводу слід звернутися до практики призначення штрафу. Так, в одних випадках він призначається особі в межах розмірів, встановлених у санкції чинної редакції статті Особливої частини КК України. Наприклад, вироком Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 16 липня 2012 р. особу визнано винною у вчиненні злочину, передбаченого частиною третьою ст. 212 КК України та призначено покарання у виді штрафу в розмірі 15000 НМДГ, тобто 255000 грн., із позбавленням права обіймати керівні посади на підприємствах, установах і організаціях, пов'язані з виконанням адміністративно-господарських функцій, та з конфіскацією майна [1]; в інших – у межах максимального розміру, визначеного для даного виду покарання в Загальній частині КК України в редакції, що діяла до набуття чинності Закону від 15.11.2011 р. Наприклад, вироком Ленінського районного суду м. Дніпропетровська від 11 травня 2012 р. особу засуджено, крім іншого, за вчинення злочину, передбаченого частиною третьою ст. 212 КК, та з посиланням на положення ст. 5 КК призначено покарання у виді штрафу в розмірі 1000 НМДГ (тобто 17000 грн.) із позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих і адміністративно-господарських функцій та з конфіскацією майна [2]. Така практика неоднакового застосування норм закону про кримінальну відповідальність за діяння, що містять тотожні склади злочинів та вчинені за інших схожих умов, свідчить про відсутність єдиного підходу до його застосування і є прямим порушенням принципу рівності осіб перед законом, адже різниця у розмірах призначеної суми штрафу є суттєвою.

Для визначення можливості застосування штрафу в тій чи іншій пропорції, на нашу думку, важливим моментом є встановлення ступеня тяжкості злочину як до набрання чинності Закону від 15.11.2011 р., так і після цього. Так, наприклад, якщо у санкції частини третьої ст. 212 КК України до набрання чинності Закону від 15.11.2011 р. було передбачено як основне покарання позбавлення волі на строк від 5 до 10 років, то з урахуванням положень ст. 12 КК України (до набрання чинності вказаного Закону) злочин, передбачений у частині третій ст. 212 КК України, є тяжким злочином. Після набрання чинності Законом від 15.11.2011 р., санкцією частини третьої ст. 212 КК України передбачено можливість призначення як основного покарання штрафу в розмірі від 15000 до 25000 НМДГ, тому цей злочин відповідно до чинної редакції ст. 12 КК України залишено тяжким злочином.

З урахуванням того, що як до проведеної реформи, так і після неї законодавець вважає діяння, відповідальність за яке передбачено частиною третьою ст. 212 КК України, тяжким злочином, то і покарання за його вчинення, на нашу думку, має призначатися як за тяжкий злочин, тобто у межах санкції даної норми, яка є чинною на сьогодні.

Наступне питання, яке, на наш погляд, потребує з'ясування – граничні межі, у яких може бути призначено покарання у виді штрафу. Як стверджує Ю.А. Пономаренко, у пунктах 2, 3 і 4 Прикінцевих і перехідних положень Закону від 15.11.2011 р. встановлено спеціальні правила заміни громадських та виправних робіт, арешту, обмеження та позбавлення волі на певний строк штрафом [4, с. 46]. Зокрема, в абзаці 2 п. 3 Прикінцевих і перехідних положень Закону від 15.11.2011 р. передбачено можливість зниження судом покарання у виді громадських або виправних робіт, арешту або обмеження волі до штрафу в розмірі понад 3000 НМДГ. Однак детальний аналіз вказаних положень показав, що ці правила стосуються лише тих випадків, коли особу визнано винною у вчиненні злочину і обвинувальний вирок набрав чинності та звернений до виконання.

У ситуації, коли суд при постановленні обвинувального вироку, після

набрання чинності Закону від 15.11.2011 р., має визначити конкретний розмір суми штрафу, на наш погляд, слід виходити з положень ст. 5 КК України. Зокрема, до прийняття Закону від 15.11.2011 р. покарання у виді штрафу було передбачено в абсолютній більшості санкцій за злочини невеликої та середньої тяжкості. Максимальна межа штрафу відповідно до частини другої ст. 53 КК України (у редакції КК України до прийняття Закону від 15.11.2011 р.) складала 1000 НМДГ. У свою чергу абсолютна більшість санкцій, що встановлювала відповідальність за вчинення тяжких і особливо тяжких злочинів, до набрання чинності Законом від 15.11.2011 р., передбачала лише покарання у виді позбавлення волі. Відтак, призначення покарання у виді штрафу за тяжкі та особливо тяжкі злочини в межах розмірів штрафу за злочини невеликої та середньої тяжкості суперечить сучасній доктрині кримінального права в частині реалізації принципу індивідуалізації кримінальної відповідальності і покарання, сутність якого передбачає те, щоб кримінальна відповідальність і призначене судом покарання були максимально конкретизовані, індивідуалізовані з огляду на конкретні обставини вчиненого злочину з урахуванням особи винного. Чим більш тяжким є вчинений злочин, чим більшу суспільну небезпечність становить винний, тим більш сувора кримінальна відповідальність настає і більш суворим має бути призначене покарання.

Таким чином, застосовуючи положення ст. 5 КК України і призначаючи покарання за суспільно небезпечні діяння, вчинені до набрання чинності Законом від 15.11.2011 р., на наш погляд, суд має призначати штраф (у разі, якщо його передбачено безальтернативно), однак у межах санкції статті або у межах того виду покарання, яке суд вважав би за можливе застосувати до винного, виходячи з редакції статті (частини статті) Особливої частини КК до проведення реформи 2011 р. (до набрання чинності Законом від 15.11.2011 р.).

Відтак, розмір суми штрафу, що накладається на осіб, яким суд вважав би за потрібне призначити покарання у виді громадських чи виправних робіт, арешту або обмеження волі, повинен визначатися шляхом його переведення в покарання у виді позбавлення волі за правилами, встановленими частиною

першою ст. 72 КК України та подальшого перерахунку за правилами, встановленими частиною п'ятою ст. 53 КК України (в редакції Закону від 15.11.2011 р.), оскільки вперше у кримінальному законодавстві України було встановлено правила співвіднесення покарань у виді штрафу та позбавлення волі на певний строк.

Крім того, отриманий після перерахунку розмір суми штрафу слід порівняти з чинною редакцією санкції статті, за якою винний притягається до кримінальної відповідальності і у якій встановлено покарання у виді штрафу (безальтернативно). Якщо отриманий внаслідок розрахунків розмір штрафу є меншим, ніж у чинній, на день прийняття судом рішення, редакції закону про кримінальну відповідальність, то, наш погляд, він має застосовуватися до винної особи (згідно з положеннями ст. 5 КК України, відповідно до яких кримінальний закон, що повністю або частково посилює кримінальну відповідальність або іншим чином погіршує становище особи, не має зворотної дії в часі). У разі, коли санкція статті Особливої частини КК України в редакції Закону від 15.11.2011 р. передбачає менші розміри штрафу, ніж отримані при перерахунку, то відповідно до вимог частин першої і третьої ст. 5 КК України такий кримінальний закон має зворотню дію у часі. Як наслідок, покарання у виді штрафу в розмірі, отриманому при перерахунку, не може застосовуватися до винного. Натомість він має призначатися у розмірах, передбачених після проведення реформи 2011 р.

Враховуючи викладене вище, проаналізуємо питання щодо призначення покарання у період чинності нової редакції КК України (тобто після набрання законної сили Законом від 15.11.2011 р.) за злочини, які були вчинені до проведення реформи 2011 р. Так, проведені розрахунки щодо раніше наведеного прикладу (призначення покарання за злочин, передбачений частиною третьою ст. 212 КК України) на підставі положень, встановлених у чинній редакції абзацу другою частини п'ятої ст. 53 КК України, дозволяють зробити такі висновки.

По-перше, при перерахунку строків позбавлення волі, встановлених у

ПИТАННЯ ПРОЦЕСУ ТА СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

санкції частини третьої ст. 212 КК України (у редакції до набрання чинності Законом від 15.11.2011 р.), маємо такі розміри штрафу:

- 5 років позбавлення волі (5 x 365) = 1825 днів x 8 НМДГ/день = 14600 НМДГ;

- 10 років позбавлення волі (10 x 365) = 3650 днів x 8 НМДГ/день = 29200 НМДГ.

По-друге, з урахуванням того, що санкція частини третьої ст. 212 КК України після набрання чинності Законом від 15.11.2011 р. передбачає як основне покарання у виді штрафу від 15000 до 25000 НМДГ, слід зазначити, що нижня межа даного виду покарання у новому Законі збільшена, а отже зворотної дії мати не може (відповідно до положень ст. 5 КК України). Натомість верхня межа даного виду покарання є меншою у порівнянні з попереднім кримінальним законом. Відтак, Закон від 15.11.2011 р. лише в цій частині має зворотню дію, і тому за вчинення злочину, передбаченого частиною третьою ст. 212 КК України, наш погляд, покарання у виді штрафу повинно призначатися в розмірі не більшому, ніж 25000 НМДГ.

Список використаних джерел

1. Вирок Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 16 липня 2012 р. у справі № 1-2174/2012, провадження № 1/827/1-345/12 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень : [веб-сайт]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/25255436> (18.12.2012).

2. Вирок Ленінського районного суду м. Дніпропетровська від 11 травня 2012 р. у справі № 1-324/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень : [веб-сайт]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/24108918> (18.12.2012).

3. Пироженко О.С. Покарання, що обмежують майнові права засуджених, за кримінальним правом України : монографія / О.С. Пироженко ; за заг. ред. О.М. Литвинова ; Кримінологічна асоціація України. – Х. : НікаНова, 2012. – 294 с.

4. Пономаренко Ю.А. Штраф як вид покарання у кримінальному праві України (за результатами реформи 2011 р.) : наук. нарис / Ю.А. Пономаренко ; [наук. ред. Ю.В. Баулін]. – Х. : Право, 2012. – 80 с.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності : Закон України від 15 листопада 2011 р. № 4025-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 25. – Ст. 263.

6. Щодо прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15 листопада 2011 р. № 4025-VI : Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 02.03.2012 р. № 132-238/0/4-12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0238740-12>.

Васильєв А.А., Пироженко О.С. Про деякі проблеми застосування кримінального покарання у виді штрафу: аналіз законодавчих новел

У статті проаналізовано положення чинного Кримінального кодексу України в частині призначення покарання у виді штрафу. Досліджено окремі проблеми, що виникають у судових органів при його застосуванні у зв'язку з проведенням реформи кримінального законодавства 2011 р.

Ключові слова: кримінальне покарання, призначення штрафу, штраф.

Васильєв А.А., Пироженко А.С. О некоторых проблемах применения уголовного наказания в виде штрафа: анализ законодательных новелл

В статье проанализированы положения действующего Уголовного кодекса Украины в части назначения наказания в виде штрафа. Исследованы отдельные проблемы, возникающие у судебных органов при его применении в связи с проведением реформы уголовного законодательства 2011 г.

Ключевые слова: уголовное наказание, назначение штрафа, штраф.

Vasiliiev A.A., Pyrozhenko O.S. On some problems of criminal punishment in the form of a fine: analysis of legislative innovations

The article analyzes the current criminal law in part of sentencing the punishment in the form of a fine. Particular problems that arise concerning its application in the result of 2011 reforms are scrutinized.

Key words: criminal punishment, fine, sentencing of a fine.

Експертні помилки в діяльності судово-психіатричного експерта

Шум Сергій Сергійович,
кандидат медичних наук, завідувач відділу судово-психіатричної профілактики та амбулаторних судово-психіатричних експертиз Українського науково-дослідного інституту соціальної і судової психіатрії та наркології МОЗ України

Висновок судово-психіатричного експерта є особистим джерелом доказів, тобто інформація, яка в ньому викладається, відображає елементи подій минулого (майбутнього – у разі розгляду в суді справи про визнання особи недієздатною / обмежено дієздатною) або її наслідки не безпосередньо, а проходячи через особистість експерта, який ці елементи пояснює, інтерпретує і подає як нові дані про факти, що стають доказами у справі [1]. Особливість висновку судово-психіатричного експерта полягає і в тому, що орган, який призначив експертизу, не володіє спеціальними знаннями в галузі психіатрії, тому оцінюючи повноту дослідження та обґрунтованість висновку, покладається на професійні якості експерта. Судово-психіатричний експерт, надаючи висновок на підставі сучасних наукових даних у результаті проведеного дослідження, повинен мати безапеляційну впевненість у тому, що він прийняв єдине правильне рішення, при цьому при формуванні такої впевненості має значення внутрішнє відношення до своєї діяльності, адже саме судово-психіатричний експерт має спеціальні знання, яких позбавлені не тільки інші учасники процесу, а й звичайні лікарі-психіатри, яких можуть залучати в якості спеціалістів. Ця впевненість на заключному етапі не виключає наявності сумнівів у процесі експертного дослідження. Водночас судово-психіатричний експерт не застрахований від прийняття помилкового висновку, що є об'єктивною реальністю будь-якої галузі діяльності [2].

Відповідно до наказу Міністерства охорони здоров'я України (далі – МОЗ

України) від 05.07.1996 р. № 194 «Про удосконалення організації судово-психіатричної експертизи в Україні», функції головної установи з питань судово-психіатричної експертизи (далі – СПЕ) та проведення повторних СПЕ покладено на Український науково-дослідний інститут соціальної і судової психіатрії та наркології Міністерства охорони здоров'я України [3]. Частими є випадки проведення СПЕ експертами Українського науково-дослідного інституту соціальної і судової психіатрії та наркології Міністерства охорони здоров'я України, обумовлені тим, що по справі було проведено дві СПЕ, висновки яких суперечать один одному. Звісно ж, діяльність експерта повинна бути направлена на допомогу встановленню істини, а два протилежні висновки свідчать про те, що висновки як мінімум однієї з СПЕ є хибними.

Мета статті – здійснити аналіз практики проведення судово-психіатричних експертиз із метою виявлення експертних помилок та мінімізації умов їх виникнення.

Питання експертних помилок у своїх роботах розробляли В.М. Абрамова, Г.О. Аубакірова, Р.С. Белкін, І.Г. Вермель, А.І. Вінберг, Г.Л. Грановський, І.М. Каплунов, Н.І. Клименко, Л.В. Кочнєва, А.Ю. Краснобаєва, Г.Є. Макушкіна, Н.А. Паліашвілі, А.К. Педенчук, проте тема експертних помилок при проведенні судово-психіатричної експертизи залишається актуальною та недостатньо дослідженою.

У літературі описано декілька точок зору на визначення експертної помилки. Визначення, запропоновані В.М. Абрамовою та Г.О. Аубакіровою, дозволяють визначити експертну помилку як ненавмисне неправильне судження, дії чи бездіяльність судового експерта при встановленні фактичних даних у процесі дослідження об'єктів, оцінки результатів і аналізу отриманої інформації та порушення процесуального законодавства, що здатні призвести до прийняття правильного рішення, що не забезпечує повноти, об'єктивності й законності дослідження, яке реалізується у вигляді висновку експерта [4, 5].

Нами було проаналізовано 130 висновків посмертної судово-психіатричної експертизи, що проводились у різних регіонах України. Вибір

матеріалу обумовлений тим, що значну частину експертиз у цивільному процесі складають посмертні СПЕ. За даними деяких дослідників, частка посмертних експертиз у цивільному судочинстві становить понад 80 % [6–8]. Також посмертні СПЕ є одними з найскладніших видів психіатричних експертиз, у зв'язку з відсутністю особи, стосовно якої вирішуються питання щодо її психічного стану. Експерти приймають рішення на підставі аналізу матеріалів справи, медичної документації та показань свідків, які здебільшого є неповними, недостатніми і мають вкрай суперечливий характер для винесення однозначного експертного рішення про здатність особи усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними на певний період часу. Саме при посмертних СПЕ спостерігається висока частка випадків, коли експерти у зв'язку з недостатністю інформації у матеріалах справи та її суперечливим характером не можуть прийняти рішення стосовно психічного стану підекспертного.

Аналіз обґрунтованості експертних висновків проводився з урахуванням: 1) обсягу матеріалів, на яких проводилась експертиза; 2) узгодженості та суперечливості даних щодо психічного стану підекспертного на період, що цікавить суд; 3) неупередженого, критичного ставлення експертів до певних фактів з матеріалів справи; 4) додержання принципів презумпції психічного здоров'я та трактування суперечливостей на користь психічного здоров'я підекспертного; 5) відповідності експертних діагнозів і висновків клінічним формам і проявам існуючих психічних захворювань та закономірностям їх перебігу; 6) логічності, обґрунтованості і доказовості відомостей, наведених у акті СПЕ як самостійного, завершеного процесуального документа, що є джерелом доказів.

Згідно з проаналізованими висновками посмертних СПЕ, цілком обґрунтованими були 39,5 % висновків. Правильними, але недостатньо обґрунтованими рішеннями – через недостатність матеріалів справи, неповноту та/або суперечливість відомостей щодо психічного стану підекспертного, суб'єктивність в оцінці наданих даних – були 37,2 % висновків СПЕ.

Необґрунтовані експертні рішення містились у 23,3 % проаналізованих висновків СПЕ.

Причинами винесення необґрунтованих експертних рішень були наступні:

1. Недостатність матеріалів, наданих на експертизу. При цьому експерти у більшості випадків навіть не вимагали у суду додаткові матеріали, а виносили рішення за наявними, але явно недостатніми для винесення обґрунтованого висновку документами. У даному випадку експерти не користувались своїм правом заявляти клопотання про подання їм додаткових матеріалів, тим самим порушуючи принцип повноти дослідження.

2. Суперечливість відомостей стосовно психічного стану підекспертного з суб'єктивним перебільшенням експертами одних та недооцінкою інших даних, без логічного роз'яснення таких суперечностей у мотивувальній частині висновку. Цим судово-психіатричні експерти порушували принцип об'єктивності дослідження.

3. Порушення принципу презумпції психічного здоров'я, коли експертами певні дані про можливі відхилення психічної сфери підекспертного від норми бездоказово розцінювались як ознаки психічного розладу, на підставі власного клінічного досвіду та інтуїції, без підтвердження жодними даними в матеріалах справи.

4. Більшість висновків СПЕ у зв'язку з відсутністю рубрифікації частин висновку експерта, неповнотою інформації, нехтуванням пояснень у мотивувальній частині або взагалі відсутністю цієї частини не відповідали вимогам самостійного, завершеного, процесуального документа, який є джерелом доказів у суді.

5. Поширеною помилкою в експертних висновках була констатація дієздатності / недієздатності підекспертного замість його можливості / неможливості усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними, що виходило за межі компетенції судово-психіатричних експертів.

6. Досить поширеними є порушення, що допускають керівники

експертних установ при призначенні осіб, яким доручається проведення СПЕ. Так, у декількох випадках керівники установ доручали проведення СПЕ лікарям-психіатрам, які не відповідали вимогам процесуального законодавства та Закону України «Про судову експертизу».

Вказані недоліки нерідко призводять до помилок, причинами яких є: порушення вимог процесуального законодавства, недотримання науково обґрунтованих методик експертного дослідження, недостатність медичної документації, велике навантаження на експерта, особистісні якості експерта, також не виключається можливість впливу думок інших експертів, що мали більший досвід.

Серед заходів, які необхідно вжити для попередження експертних помилок при проведенні СПЕ, варто зазначити наступні:

1. Особливості проведення СПЕ визначають першочерговість професійного підбору кадрів. Спеціальна підготовка судово-психіатричних експертів здійснюється в Національній медичній академії післядипломної освіти ім. П.Л. Шупика на кафедрі дитячої, соціальної та судової психіатрії, де серед викладачів циклу спеціалізації «Судово-психіатрична експертиза» лише двоє є судово-психіатричними експертами та працюють за сумісництвом. Жоден із викладачів кафедри, які здійснюють підготовку кадрів для судово-психіатричної експертної служби, не має освіти у галузі права. Все це обумовлює відсутність у судово-психіатричних експертів структурованого розуміння суті експертного дослідження та ролі експертів у системі сприяння здійсненню правосуддя. Тривалість навчання не дозволяє перейняти досвід досвідчених фахівців. Обов'язковою складовою навчання судово-психіатричних експертів повинно стати стажування на робочому місці під керівництвом кваліфікованого експерта, впродовж періоду тривалістю не менше року. Удосконалення підготовки кваліфікованих кадрів дозволить у майбутньому запобігти експертним помилкам.

2. В Україні судово-психіатрична експертна діяльність здійснюється в психіатричних закладах охорони здоров'я, двох центрах судово-психіатричних

експертиз (м. Київ, м. Донецьк) та Українському науково-дослідному інституті соціальної і судової психіатрії та наркології МОЗ України. Не є поодинокими випадки виконання судово-психіатричним експертом, окрім безпосередньої експертної діяльності в психіатричних закладах охорони здоров'я, ще й обов'язків лікаря-психіатра (коли він надає допомогу психічно хворим, бере участь у чергуванні лікарів установи у вечірній і нічний час, вихідні та святкові дні). Така надмірна завантаженість, неправильне розуміння керівником установи різниці між лікарем-психіатром та лікарем – судово-психіатричним експертом, обмежений термін виконання експертного дослідження (особливо під час проведення амбулаторних СПЕ) можуть бути причинами формальної оцінки наданих матеріалів при проведенні СПЕ, що призводить до винесення неправильних висновків.

3. Для попередження експертних помилок також велике значення має науково-методичне супроводження експертної діяльності. В Україні науково-методичне забезпечення СПЕ здійснюється Міністерством охорони здоров'я України через Український науково-дослідний інститут соціальної і судової психіатрії та наркології МОЗ України [9]. Створення у зазначеному НДІ системи управління якістю СПЕ (на прикладі системи, розробленої В.М. Абрамовою) дозволить значно покращити доказову силу висновків експертів та зменшити кількість помилок при проведенні СПЕ. Для цього необхідно на базі НДІ проводити регулярні освітні курси судово-психіатричних експертів України, здійснювати узагальнення експертної практики та оцінювати кожен випадок, коли мають місце розбіжності у висновках при первинній та повторних експертизах.

Таким чином, для усунення експертних помилок під час проведення СПЕ необхідно вдосконалити систему підготовки кадрів, оптимізувати діяльність судово-психіатричних експертів, посилити роль Українського науково-дослідного інституту соціальної і судової психіатрії та наркології МОЗ України в узагальненні експертної практики. Лише за умови достатньої обізнаності, чіткого дотримання вимог процесуального законодавства та неухильного

дотримання принципів експертного дослідження можна підвищити якість висновків судово-психіатричного експерта та мінімізувати виникнення експертних помилок.

Список використаних джерел

1. Гончаренко В.Г. Критерії вірогідності висновків експерта: гносеологічний, психологічний і процесуальний аспекти / В.Г. Гончаренко // Часопис Академії адвокатури України. – 2009. – № 3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Chaau/2009-2/09gvgppa.pdf>

2. Свобода Є.Ю. Причини виникнення та можливості попередження експертних помилок в діяльності експерта-почеркознавця / Є.Ю. Свобода // Часопис Академії адвокатури України. – 2012. – № 4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Chaau/2012-4/12seydep.pdf>

3. Про удосконалення організації судово-психіатричної експертизи : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 5 липня 1996 р. № 194.

4. Абрамова В.М. Експертні помилки: сутність, генезис, шляхи подолання : автореф. на здобуття наук. ступ. канд. юр. наук. спец. : 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза» / Абрамова Валентина Михайлівна. – 2005. – 20 с.

5. Аубакирова Анна Александровна Следственные и экспертные ошибки при формировании внутреннего убеждения : автореф. на соискание научн. степени докт. юр. наук. спец: 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика; оперативно-розыскная деятельность» / Аубакирова Анна Александровна. – 2010. – 45 с.

6. Горинов В.В. Принципы проведения посмертных судебно-психиатрических экспертиз в гражданском процессе / В.В. Горинов, Л.А. Яхимович // Руководство по судебной психиатрии / Под ред. Т.Б. Дмитриевой, Б.В. Шостаковича, А.А. Ткаченко. – М. : Медицина, 2004. – С. 364–369.

7. Илейко В.Р. Посмертная судебно-психиатрическая экспертиза в гражданском процессе – методологические, методические принципы проведения и задачи // В.Б. Первомайский, В.Р. Илейко / Судебно-психиатрическая экспертиза: от теории к практике. – Киев : Издательская компания «КИТ», 2006. – С. 268–273.

8. Харитоновна Н.К. Актуальные вопросы судебно-психиатрической экспертизы в гражданском процессе // Материалы XII съезда психиатров России. – М., 1995. – С. 491–492.

9. Про затвердження нормативно-правових документів з окремих питань щодо застосування примусових заходів медичного характеру до осіб, які страждають на психічні розлади : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 8 жовтня 2001 р. № 397 // Офіційний вісник України від 22 березня 2002 р. – 2002 р. – № 10. – С. 258.

Шум С.С. Экспертні помилки в діяльності судово-психіатричного експерта.

Стаття присвячена дослідженню проблеми помилок у діяльності судово-психіатричного експерта. Автор розглядає та аналізує практику експертної діяльності з різних регіонів України та визначає основні умови виникнення помилок у діяльності судово-психіатричного експерта. Пропонує шляхи удосконалення судово-психіатричної експертної діяльності з метою мінімізації виникнення експертних помилок.

Ключові слова: експертна помилка, судово-психіатрична експертиза, висновок судово-психіатричного експерта, керівник експертної установи.

Шум С.С. Экспертные ошибки в деятельности судебно-психиатрического эксперта

Статья посвящена исследованию проблемы ошибок в деятельности судебно-психиатрического эксперта. Автор рассматривает и анализирует практику экспертной деятельности различных регионов Украины и определяет основные условия возникновения ошибок в деятельности судебно-психиатрического эксперта. Предлагает свои пути усовершенствования судебно-психиатрической экспертной деятельности с целью минимизировать возникновение экспертных ошибок.

Ключевые слова: экспертная ошибка, судебно-психиатрическая экспертиза, вывод судебно-психиатрического эксперта, руководитель экспертного учреждения.

Shum S.S. Expert mistakes in activity of forensic psychiatric expert

The article studies mistakes in the activity of the forensic psychiatric expert. The author of the article examines and analyses experience of different regions of Ukraine and identifies main reasons of occurring mistakes in activity of the forensic psychiatric expert. He also proposes ways of improvement of activity of forensic medical experts with the view to minimize the occurrence of this mistakes.

Key words: expert mistake, forensic psychiatric examination, conclusion of forensic psychiatric expert, director of the expert institution.

Особливості механізму конституційно-правового регулювання громадянського суспільства

*Лотюк Ольга Степанівна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
конституційного права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

УДК 342 (477)

На сучасному етапі розвитку людської цивілізації кожна розвинута держава у своїй Конституції проголошує себе правовою державою і закріплює основоположні засади громадянського суспільства. У Конституції України хоча і не використовується термін «громадянське суспільство», але певний фундамент його побудови закладений. Народ визнано джерелом влади, суб'єктом визначення характеру і змісту владних функцій, проголошено основоположні права, у тому числі визнано право всіх громадян на участь у формуванні органів державної влади, контроль за їхньою діяльністю тощо.

Від ефективності конституційно-правового механізму регулювання діяльності суб'єктів громадянського суспільства, різнобічної взаємодії вказаних суб'єктів з органами державної влади залежить дієвість інститутів громадянського суспільства, а також їх стабільність і стійкість у цілому.

В Україні відсутній чіткий механізм конституційно-правового регулювання діяльності як недержавних суб'єктів громадянського суспільства, так і їх взаємодії з органами державної влади, а саме: законодавчо визначеної чіткої та послідовної характеристики суб'єктного складу та інститутів громадянського суспільства; ефективної системи регулювання конституційно-правових відносин інститутів громадянського суспільства і державного апарата; стабільних і чітких юридичних інструментів і процедур взаємодії інститутів громадянського суспільства і держави, які забезпечують баланс їх інтересів.

Проблема громадянського суспільства досліджувалась і досліджується філософами, політологами, соціологами, вченими-юристами.

Такі філософи, як Аристотель, Платон, Гоббс Т., Локк Д., Руссо Ж.-Ж., Монтеस्क'є Ш.Л., Кант І., Фергюсон А., Гегель, Георг Вільгельм Фрідріх та інші розмірковували над ідеєю громадянського суспільства.

Крім того, проблеми громадянського суспільства у своїх публікаціях досліджували вчені-правознавці України: С.В. Бобровнік, О.Л. Богінч, Є.В. Бурлай, В.В. Головченко, П.Б. Євграфов, В.К. Забігайло, А.П. Заєць, Т.І. Ковальчук, М.І. Козюбра, А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, В.В. Медведчук, Є.О. Назаренко, М.М. Онищенко, В.Ф. Опришко, Л.М. Павловська, П.М. Рабінович, В.Ф. Сіренко, О.Ф. Скаун, В.Г. Сокурєнко, О.В. Скрипнюк, М.В. Цвік, В.М. Шаповал, Ю.С. Шемшученко та деякі інші.

Фундаментом побудови громадянського суспільства є конституційна норма. Однак вивчення конституційно-правових проблем організації й функціонування громадянського суспільства здебільшого здійснювалося в науці конституційного права шляхом дослідження такого інституту громадянського суспільства, як місцеве самоврядування. Вивченню цього інституту приділяли увагу такі вітчизняні вчені, як М.О. Баймуратов, О.В. Батанов, Ю.П. Битяк, В.І. Борденюк, В.Д. Волков, М.П. Воронов, Р.К. Давидов, В.М. Кампо, В.П. Колісник, А.М. Колодій, М.І. Корнієнко, В.В. Кравченко, В.С. Куйбіда, П.М. Любченко, Н.Р. Нижник, М.П. Орзіх, Р.С. Павловський, О.В. Петришин, В.Ф. Погорілко, М.О. Пухтинський, П.М. Рабінович, А.О. Селіванов, С.Г. Серьогіна, Ю.М. Тодика, О.Ф. Фрицький, В.М. Шаповал, В.Д. Яворський та ін.

Останнім часом почали з'являтися дослідження громадянського суспільства як цілісного явища, а не за окремими його інститутами у контексті конституційного права (Берченко Г.В. Конституційні засади громадянського суспільства в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Берченко Григорій Валерійович; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х., 2012. – 20 с.) У механізмі правового регулювання громадянського

суспільства задіяні норми різних галузей права, але пріоритетне місце займають конституційно-правові норми. Правові засади побудови громадянського суспільства закладені у Конституції кожної з держав навіть тоді, коли термін «громадянське суспільство» не вживається прямо, тому що, як справедливо зазначає Г.В. Берченко, більш корисним є не фіксація терміна «громадянське суспільство» в законодавчих актах, а ухвалення таких законів, які б реально допомагали громадянам самоорганізовуватися та встановлювали чіткі межі державного втручання в цей процес [1].

У Конституції України та конституціях зарубіжних держав не розкривається поняття «громадянське суспільство» і, як правило, не використовується термін громадянське суспільство. А от у Преамбулах Конституцій Литовської Республіки, Чехії, Болгарії, а також у Преамбулі старої Конституції Киргизької республіки 1993 р., яка втратила чинність, вживається термін «громадянське суспільство».

У Преамбулі Конституції Литовської Республіки, яка прийнята громадянами Литовської Республіки на референдумі 25 жовтня 1992 р., зазначено, що литовський народ, який утворив Литовську державу багато століть тому назад, який будує її правовий фундамент на Литовських Статутах і Конституціях Литовської Республіки, який століттями рішуче захищав свою свободу та незалежність, який зберігав свій дух, писемність та звичаї, який втілює природне право людини і Народу вільно жити і творити на землі своїх батьків і предків – в незалежній Литовській державі, дбаючи про національну згоду на землі Литви, прагнучи до відкритого, справедливого, гармонійного громадянського суспільства і правової держави, за волею громадян відродженої Литовської держави приймає і проголошує цю Конституцію [2]. Таким чином, у Преамбулі Конституції Литовської Республіки використовується термін «громадянське суспільство».

Переважно у Преамбулі Конституції вживаються терміни «правова держава», «громадянська згода», «народовладдя». Так, у Преамбулі Конституції Республіки Білорусь 1994 року (зі змінами і доповненнями,

прийнятими на республіканських референдумах 24 листопада 1996 р. і 17 жовтня 2004 р.) є вказівка на бажання білоруського народу забезпечити громадянську згоду, непорушні засади народовладдя і правової держави [3].

Відповідно до частини третьої ст. 1 Конституції Румунії, Румунія – це правова, демократична і соціальна держава, в якій гідність людини, права та свободи громадян, вільний розвиток людської особистості, справедливість і політичний плюралізм являють собою найвищі цінності, є гарантованими [4]. У Конституції Румунії, як і у більшості конституцій країн світу, не вживаючи на пряму термін «громадянське суспільство», законодавець закладає конституційно-правові підвалини для його побудови.

У частині другій ст. 4 Конституції Болгарії, прийнятій Великим Народним Зібранням 12 липня 1991 р. зазначається, що Республіка Болгарія гарантує життя, гідність і права особистості і створює умови для вільного розвитку людини і громадянського суспільства [5].

У п. 11 ст. 88 Конституції Киргизької республіки від 27 червня 2010 р. зазначено, що уряд забезпечує взаємодію з громадянським суспільством. Вживання терміна «громадянське суспільство» інколи не передає його суті, а радше є синонімом поняття «суспільства» взагалі. Так, у ст. 95 Конституції Киргизької республіки зазначено, що рада по відбору суддів формується з суддів і представників громадянського суспільства.

У Преамбулі Конституції Чехії від 16 грудня 1992 р. Чехія проголошується демократичною державою, заснованою на повазі до прав людини і принципах громадянського суспільства [6].

Від ефективності конституційно-правового механізму регулювання діяльності суб'єктів громадянського суспільства, різнобічної взаємодії вказаних суб'єктів з органами державної влади залежить дієвість інститутів громадянського суспільства, а також їх стабільність і стійкість у цілому.

За Конституцією, Україна є демократичною, соціальною, правовою державою; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою

діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Основний Закон України, закріплюючи права і свободи людини і громадянина, визначає невичерпність конституційних прав і свобод [7].

Згідно з Конституцією України, людина в Україні визнається найвищою соціальною цінністю. Її права і свободи забезпечуються, з одного боку, державою, а з іншого, – суспільством. Чим тісніше взаємодіють держава і суспільство, тим ефективніше здійснюється забезпечення прав і свобод людини. У методології категорії держава і суспільство слід розглядати як самостійні (відносно самостійні), але тісно взаємопов'язані. Якщо суспільство, як саморегулююча система, є визначальною конституантою держави, то держава має більш дієві засоби впливу на стан суспільних відносин.

Відповідно до Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2012 р. № 212/2012, Державна політика сприяння розвитку громадянського суспільства виходить, зокрема, з необхідності утвердження та забезпечення прав і свобод людини, гарантії яких закріплені у фундаментальних міжнародних документах, насамперед Загальній декларації прав людини, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та відповідних протоколах до неї, Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права, Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості у процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, інших міжнародних документах у цій сфері [8].

Стратегія виходить із розуміння громадянського суспільства та його інституцій як такого стану суспільства, в якому вільно реалізуються основоположні права та свободи людини і громадянина через різноманітні форми публічної громадської активності та самоорганізації.

Будь-яке суспільство, в тому числі і громадянське, перебуває у постійній динаміці, тому необхідно визнати неможливість вироблення єдиного і

статичного поняття «громадянське суспільство». Однак можливо зафіксувати соціокультурне різноманіття можливостей взаємодії у відносинах держави, суспільства й особистості.

Крім того, визнаючи наявність інститутів громадянського суспільства як його невід'ємних складових частин, слід визнати неможливість фіксації універсальної жорстко структурованої системи інститутів.

Громадянське суспільство є сферою, де протиріччя між одиничним і загальним виявляється і вирішується: інтерес окремо взятого індивіда співіснує з інтересами суспільства, за допомогою інститутів якого здійснюється взаємодія з державою.

Реалізація ідеї громадянського суспільства пов'язана з модернізацією соціальної організації людства шляхом повноцінного розвитку унікальності особистості у цілісному суспільстві завдяки використанню сучасних технологій соціальної організації.

Як справедливо зазначає В.М. Влазнев, концепція громадянського суспільства є не тільки теоретико-правовою, філософською, але й конституційно-правовою [9]. Тому вивчення громадянського суспільства доцільно здійснювати не через протиставлення громадянського суспільства і держави, а через призму механізму конституційно-правового регулювання.

Громадянське суспільство не може бути повністю саморегульованим. Академік Наан справедливо зазначав: «Будь-який прогресивний процес не може розвиватися сам по собі, його необхідно постійно підтримувати і направляти. У противному разі настає застій, а відтак регрес, який перетворює досягнення на його протилежність» [10]. За своєю юридичною природою механізм конституційно-правового регулювання є специфічним, але водночас він є частиною загального механізму правового регулювання, тому йому притаманні ознаки, які характеризують механізм правового регулювання.

У науці механізм правового регулювання визначається як взята у єдності система правових засобів, за допомогою яких забезпечується регуляторний правовий вплив на суспільні відносини (діяльність їх учасників) [11].

Механізмом правового регулювання вважають «сукупність правових засобів (норм права, правовідносин і правозастосовних актів), за допомогою яких держава здійснює правовий вплив на суспільні відносини...» [12].

Крім спеціально-юридичного підходу до розуміння механізму правового регулювання, у науці теорії права існують ще соціальний та психологічний підходи. До соціального механізму дії права належать: доведення норм, приписів до загального відома; формування соціально-корисного стереотипу поведінки; соціально-правовий контроль [13]. Психологічний механізм дії права проявляється у формуванні мотивів поведінки людей [14]. Визнаючи досягнення вчених у виробленні трьох різних підходів до розуміння механізму правового регулювання, зазначимо, що, на нашу думку, доцільно об'єднати всі три підходи і визнати системний характер механізму правового регулювання.

Здатність до правового регулювання С.П. Нарикова розглядає у якості системної (системноутворюючої) ознаки правового механізму [15]. Така здатність, на думку вченої, не притаманна жодному зі складових елементів механізму правового регулювання, а виникає в результаті їх взаємодії. Дослідження механізму правового регулювання С.П. Нарикова здійснює шляхом аналізу його системних характеристик. Механізмом правового регулювання вона вважає динамічну правову систему, розвиток якої відбувається у процесі безперервних змін (функціонування), які обумовлені якостями складових його компонентів. Механізм правового регулювання вчена розглядає як складну, багаторівневу структуру, що проявляється у формі різноманітних юридичних процесів, елементи яких, хоча і є вираженням правової статичності, однак не тотожні їй [15]. На нашу думку, таке розуміння правового механізму дає змогу здійснити більш повний аналіз механізму правового регулювання.

Здатність до регулювання суспільних відносин виступає центральною характеристикою механізму правового регулювання, яка дозволяє розглядати його в якості системного утворення. Саме цю якість, на її думку, слід вважати

інтегративним, системоутворюючим фактором і якісно новою ознакою правового механізму як динамічної системи.

Системність механізму правового регулювання визначає його цілеспрямований характер, але разом з тим непредикативний, спонтанний характер. Особливості функціонування механізму права як системи обумовлені його операційною замкненістю, рефлексивністю та змінністю під впливом оточуючого середовища. Отже, структурний аспект вивчення правової дійсності як самостійного явища за своїми прогностичними можливостями полягає у різночасовому аналізі зв'язків, які виникають у процесі її функціонування.

Число і характеристики компонентів, які складають правовий механізм, не є постійними величинами і в результаті його функціонування можуть змінюватися. Вивчення статичних станів утворень і структур механізму, які безперервно змінюються, призводить до зменшення обсягу знань про нього як цілісне утворення.

Кожному етапу розвитку суспільства і держави відповідає своя система правових стимулів, обумовлена матеріальними і соціально-культурними умовами життя. Зміна матеріальних і соціально-культурних умов життєдіяльності суспільства призводить до модифікації інститутів правового стимулу. Це може виражатися у появі нових видів стимулів, зникненні застарілих, наповненні їх новим змістом, що відображає специфіку державного та суспільного життя.

Отже, недоцільно зводити поняття механізму конституційно-правового регулювання громадянського суспільства лише до розуміння його у межах інструментальної теорії як засобу впливу на громадянське суспільство. Системний аналіз механізму конституційно-правового регулювання громадянського суспільства дозволяє досліджувати його з урахуванням суб'єкта створення норми права та суб'єкта правозастосування.

Список використаних джерел

1. Берченко Г.В. Конституційні засади громадянського суспільства в Україні : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Берченко Григорій Валерійович; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х., 2012. – 20 с.
2. Конституція Литовської Республіки [Електронний ресурс]. Режим доступу: // http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija_RU.htm.
3. Конституція Республіки Білорусь 1994 г. [Електронний ресурс]. Режим доступу: // <http://www.pravo.by/main.aspx>
4. Конституція Румунії [Електронний ресурс]. Режим доступу: // <http://www.uznal.org/constitution.php?text=Romania&language=r>
5. Конституція Болгарії. – Държавен вестник. – № 56 от 13 июля 1991 года.
6. Конституція Чехії [Електронний ресурс]. Режим доступу: // http://www.uznal.org/constitution.php?text=Czech_Republic&language=r
7. Конституція України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws>
8. Стратегія державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/14621.html>
9. Влазнев В.Н. Гражданское общество как предмет конституционно-правового исследования : Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – М., 2002. – С. 3.
10. Валентинов А., Ларько О. Все горе планеты от большого ума // Российская газета. – 2000. – 15 ноября.
11. Алексеев С.С. Общая теория права : Курс в 2 т. – М., 1982. – Т. 2 – С. 310–312.
12. Бобылев А.И. Механизм правового воздействия на общественные отношения // Государство и право. – 1999. – № 5. – С. 106.
13. Казимчук В.П. Право и социология. – М., 1973. – С. 69.

14. Алексеев С.С. Общая теория права : Курс в 2 т. – М., 1982. – Т. 2. – С. 15.

15. С.П. Нарикова Системный подход к исследованию механизма правового регулирования. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – М., 2006. – 180 с.

Лотюк О.С. Особливості механізму конституційно-правового регулювання громадянського суспільства

У статті досліджено механізм конституційно-правового регулювання громадянського суспільства. Зроблено висновок про недоцільність використання поняття такого механізму лише в якості засобу впливу на суспільні відносини. Пояснено необхідність системного аналізу механізму конституційно-правового регулювання громадянського суспільства з урахуванням суб'єкта створення норми права та суб'єкта правозастосування.

Ключові слова: механізм конституційно-правового регулювання, механізм правового регулювання, громадянське суспільство.

Лотюк О.С. Особенности механизма конституционно-правового регулирования гражданского общества

В статье исследовано механізм конституційно-правового регулювання громадянського суспільства. Сделан вывод о нецелесообразности использования понятия такого механизма только в качестве средства воздействия на общественные отношения. Объяснено необходимость системного анализа механизма конституційно-правового регулювання громадянського суспільства с учетом субъекта создания нормы права и субъекта правоприменения.

Ключевые слова: механизм конституційно-правового регулювання, механизм правового регулювання, гражданское общество.

Lotyuk O.S. Features of the constitutional and legal regulation of civil society

The article examines the mechanism of constitutional and legal regulation of civil society. The conclusion of unreasonableness narrowing the concept of such a mechanism only as a means of understanding his impact on social relations. Discusses the need for systematic analysis of the mechanism of constitutional and legal regulation of civil society in view with consideration of the subject the creation of the rule of law and the subject enforcement.

Key words: mechanism of constitutional and legal regulation mechanism of legal regulation of civil society.

Захист прав та інтересів приватних осіб у публічно-правовій сфері в судовій системі Європейського Союзу

*Константий Олександр Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент, науковий консультант
управління забезпечення діяльності Судової палати в
адміністративних справах Верховного Суду України*

УДК 342.922: 347.994 (477)

У процесах асоціації з Європейським Союзом чималого значення для покращення національної правової основи і безпосереднього судового захисту прав і законних інтересів приватних осіб у стосунках з публічною адміністрацією (в адміністративному судочинстві України) може мати вивчення відповідного досвіду, який склався в рамках функціонування права та судових органів ЄС. Тим більше, що існуючі у ЄС механізми (визначені Договором про ЄС (TEU) і Договором про функціонування ЄС (TFEU) із змінами, внесеними до них Лісабонським договором від 13 грудня 2007 р.) захисту приватними особами своїх прав і законних інтересів, порушених актами, діями або бездіяльністю органів чи посадових осіб Європейського Союзу, а також за певних умов і держав-членів при реалізації правових приписів права ЄС (насамперед «вторинних» нормативно-правових актів – регламентів, директив, рішень) мають характер переважно адміністративного судового оскарження, а комунітарне законодавство містить здебільшого адміністративно-правові норми, які стосуються здійснення регулятивних функцій ЄС як митного та валютного союзу, простору гарантування прав і свобод особи з питань, віднесених до компетенції загальних органів ЄС [1]. Зокрема, відповідно до частини першої ст. 3 Договору про функціонування ЄС (TFEU) [2] Союз має виключні повноваження у таких сферах, як: а) митний союз; б) встановлення правил конкуренції, необхідних для функціонування внутрішнього ринку; с) монетарний союз – для держав-членів, валютою яких є євро; д) збереження

морських біологічних ресурсів у рамках спільної політики у сфері рибальства; е) спільна торговельна політика.

Ураховуючи, що провідна роль у справі формування адміністративного права ЄС, насамперед з позицій визначення головних засад процедур публічного адміністрування та дотримання при цьому прав приватних осіб (верховенства та прямої дії права ЄС, правової визначеності, процедурної справедливості, ефективного публічного управління, обґрунтованості і раціональності адміністративних рішень, відповідальності держав і установ ЄС за неправомірні адміністративні дії тощо), належить Суду Європейського Союзу, який повноважний тлумачити первинне законодавство ЄС (договори і протоколи до них) та перевіряти на предмет відповідності їм поточні закони ЄС (регламенти, директиви) та рішення (акти індивідуального характеру) інституцій ЄС, а за певних умов й держав-членів [3, с. 19, 20], у контексті удосконалення національної системи і практики адміністративної юстиції розглянемо ці питання детальніше. Їх вирішення становить мету цієї статті.

Вступ до ЄС нових членів, розширення Європейських Співтовариств у попередні роки зумовило й реформування самого Суду ЄС, який був утворений у 1952 році як Суд Європейського об'єднання вугілля та сталі. Значне перевантаження цього Суду зумовило започаткування роботи в 1988 році додатково Суду першої інстанції в структурі Суду ЄС, який за чинною редакцією договорів є Судом загальної юрисдикції (самостійним судом, який вирішує по першій інстанції більшість спорів, віднесених до юрисдикції Союзу) (General Court of the European Union; GCEU). Крім того, у 2005 році було утворено Європейський трибунал цивільної служби, який розглядає по першій інстанції всі спори службовців ЄС з інституціями та органами ЄС, які виникають у зв'язку з проходженням публічної служби в підрозділах останніх. Рішення Трибуналу підлягають апеляційному оскарженню до GCEU. Суд (Court of Justice; CJEU) виступає судом касаційної інстанції по відношенню до рішень Суду загальної юрисдикції, а також розглядає як суд першої інстанції найбільш важливі справи, які стосуються усунення неоднозначності у

застосуванні договорів та «вторинного» законодавства ЄС. Він може також приймати попередні рішення щодо правильного застосування законодавства ЄС за зверненням GCEU. Процедури діяльності судів ЄС (усіх 3-х) визначаються Протоколом № 3 до Договору TFEU.

Л.М. Ентін відзначає, що у ЄС реалізована дворівнева система захисту прав та інтересів суб'єктів європейського права (з боку судових інституцій ЄС і держав-членів). Будь-який національний судовий орган держав-членів, CJEU та GCEU у межах своєї компетенції забезпечують обов'язковість положень *acquis communautaire* та їх виконання всіма державами, інститутами ЄС, в тому числі стосовно приватних фізичних та юридичних осіб, які проживають у таких країнах. Це пов'язано з тим, що при цьому діє принцип інтегрованості, згідно з яким усі норми права ЄС підлягають застосуванню національними адміністраціями та судами в тому ж порядку і в тому ж обсязі, як і відповідні норми внутрішнього права [4, с. 32–36].

Разом з тим, норма права ЄС може мати пряму дію на національному рівні тільки у тих випадках, якщо вона може бути реалізована відповідними суб'єктами (коли встановлює їх конкретні права і обов'язки, має достатньо зрозумілий і несуперечливий характер, її застосування не потребує видання іншої норми) [4, с. 34]. Передусім це стосується таких актів ЄС як регламенти, оскільки директиви, як правило, містять визначення цілей та результатів, які мають бути досягнуті національними органами влади без встановлення конкретних правил поведінки для приватних суб'єктів права. Якщо у національного суду держави-члена виникає сумнів у правильності розуміння нормативно-правового акта ЄС (договорів, протоколів до них, регламентів тощо), то він має право звернутися до Суду ЄС з преюдиційним запитом з метою отримання відповідного тлумачення його норм. Але цей суд не може скасовувати й переглядати рішення національних судів держав-членів, які вступили в законну силу, а також надавати їм правову оцінку [4, с. 37].

Суди ЄС розглядають та вирішують тільки ті спори, які складають предмет їх виняткової юрисдикції, що закріплена у статтях 256–277 TFEU. Так,

відповідно до додатка 1 до Протоколу № 3 «Про статут Суду Європейського Союзу» Суд (трибунал) у справах державної служби здійснює юрисдикцію суду першої інстанції у всіх спорах між Союзом та його службовцями відповідно до ст. 270 TFEU, включаючи спори між усіма органами й агенціями та їх службовцями. Остаточні рішення цього Суду можуть бути оскаржені протягом 2-х місяців з дня повідомлення про них до Суду загальної юрисдикції.

GCEU згідно зі ст. 256 TFEU вирішує в порядку позовного провадження, в тому числі за зверненнями відповідних фізичних або юридичних осіб, справи, передбачені у статтях 263, 265, 268 та 272 цього Договору. Зокрема, це такі справи:

1) за зверненнями держав-членів, Європейського парламенту, Ради або Комісії, Рахункової палати, Європейського центрального банку та Комітету регіонів (для захисту їх прерогатив), фізичних або юридичних осіб (якщо рішення стосується їх безпосередньо та особисто) про перегляд правомірності законодавчих актів, актів Ради ЄС, Європейської комісії та ЄЦБ, окрім рекомендацій та висновків, актів Європарламенту, які мають на меті правові наслідки для третіх осіб (ст. 263 TFEU) (позови про анулювання нормативно-правових актів інституцій ЄС);

2) про визнання такою, що порушує договори ЄС, бездіяльність Європейського парламенту, Європейської ради, Ради, Комісії або ЄЦБ, органів, служб або агенцій Союзу за позовами держав-членів та інших установ ЄС; визнання неправомірною бездіяльності установ, органів, служб або агенцій Союзу щодо ненаправлення фізичній чи юридичній особі акта ЄС, крім рекомендації або висновку (ст. 265 TFEU) (позови проти інституцій ЄС про бездіяльність);

3) спори, пов'язані з відшкодуванням фізичним або юридичним особам збитків, завданих при виконанні своїх повноважень інституціями або службовцями ЄС у зв'язку з незастосуванням або неправильним застосуванням законодавства ЄС (ст. 268 TFEU) (позови про відшкодування збитків);

4) справи з контрактів, які регулюються публічним або приватним правом, укладених ЄС чи від його імені, якщо у них міститься відповідне арбітражне застереження (ст. 272 TFEU) (позови з арбітражного застереження).

Суд (СЈЕУ) розглядає по першій інстанції лише найбільш важливі справи за позовами, як правило, привілейованих заявників (держав-членів, інституцій ЄС), а також виконує функцію гаранта договорів ЄС (органу конституційної юстиції), коли перевіряє на предмет відповідності їм положення «вторинного» законодавства, проектів міжнародно-правових договорів ЄС. Він також усуває неоднакове застосування норм права ЄС в судовій практиці GCEU, як при перегляді його рішень у порядку касації, так і за зверненнями самого цього Суду в порядку преюдиційної процедури. Так, до родової підсудності Суду (по першій інстанції) віднесено розгляд таких справ:

1) за зверненнями держав-членів, Європейської Комісії, в тому числі після розгляду цим органом відповідної скарги іншої держави-члена, про невиконання державою-членом зобов'язань за договорами ЄС (статті 258–260 TFEU);

2) у спорах, пов'язаних із застосуванням актів, ухвалених на основі договорів ЄС, що створюють Європейське право інтелектуальної власності (сьогодні йдеться про утворення спеціального Патентного суду ЄС) (ст. 262 TFEU);

3) за зверненнями національного суду держави-члена з метою прийняття попереднього рішення стосовно тлумачення TEU і TFEU та чинності й тлумачення актів установ, служб, агенцій Союзу (ст. 267 TFEU);

4) за запитом держави-члена, визначеної Європейською Радою або Радою, щодо правомірності акта, ухваленого Європейською Радою або Радою відповідно до ст. 7 Договору TEU та лише з точки зору дотримання при його прийнятті процедурних положень (ст. 269 TFEU);

5) виконання державами-членами зобов'язань за Статутом Європейського інвестиційного банку (ЄІБ) (за зверненням Ради директорів цієї установи); заходів, ухвалених Радою керівників ЄІБ (за зверненнями держави-члена,

Європейської Комісії або Ради директорів ЄІБ); виконання національними центральними банками зобов'язань за договорами ЄС та Статутом ЄСЦБ та ЄЦБ (ст. 271 TFEU);

б) будь-яких спорів між державами-членами, що пов'язані з предметом TEU та TFEU, якщо сторони передали його вирішення за спеціальною угодою (ст. 273 TFEU);

7) справи, пов'язані з перевіркою правомірності рішень, які передбачають обмежувальні заходи стосовно фізичних або юридичних осіб, ухвалених Радою ЄС на основі глави 2 розділу V TEU (в рамках реалізації заходів щодо спільної зовнішньої і безпекової політики) тощо.

Отже, приватні особи (фізичні та юридичні) можуть захищати свої права та законні інтереси, які впливають із права ЄС, від їх порушень у публічно-правових відносинах при виконанні повноважень інституціями ЄС, їх посадовими особами, чи у разі їх бездіяльності, в тому числі такої, що призвела до настання для них збитків, лише у спосіб передусім звернення до Суду загальної юрисдикції, який при цьому в значній мірі виступає як орган адміністративної юстиції на рівні ЄС. Суд (CJEU) є судом для привілейованих заявників (держав-членів, відповідних органів ЄС). При цьому в частині четвертій ст. 263 TFEU встановлено правило, яке дозволяє кожній фізичній або юридичній особі порушувати у CJEU провадження не лише проти будь-якого рішення органів ЄС, адресованого цій особі або яке стосується її безпосередньо та особисто (індивідуального акта), а й проти регуляторного (тобто нормативно-правового) акта, якщо він стосується її безпосередньо. Іншими словами, у Договорі TFEU закріплена формула індивідуального судового захисту, яка дозволяє приватним особам, на відміну від німецького адміністративного права, оскаржувати певні нормативно-правові акти ЄС (регламенти, директиви тощо) за умови, коли вони поширюють свою дію на цих осіб та прямо обмежують чи порушують їх права й законні інтереси, гарантовані актами з вищою юридичною силою (договорами ЄС, Хартією основних прав чи певними регламентами).

Така конструкція *locus standi* (права бути позивачем у суді) передбачає допуск приватних осіб (за умови дотримання вимоги адресного спрямування оскаржуваного акта) до процесу забезпечення формальної законності у сфері нормотворчої і правозастосовної діяльності інституцій ЄС і свідчить про те, що Договором ТФЕУ передбачена «інтерес –», а не «суб'єктивна» система судового захисту в публічно-правовій сфері. Це більш наближує її до французької моделі адміністративної юстиції. І такий стан справ є достатньо логічним з огляду на те, що суди ЄС територіально розташовані у Люксембурзі та мовою провадження у них є французька.

Із цього приводу Ебергард Шмітд-Ассманн пише, що «право оскарження, яке має бути надане індивідові щодо держав-членів при імplementації права ЄС, значно меншою мірою спрямоване на оцінку матеріальних інтересів, ніж це прийнято в німецькому праві. І хоча право ЄС також уникає популістських позовів, однак обмеження інтересів суб'єкта, як підстава оскарження, може спричинити навіть доволі неспецифічні загальні інтереси. Право оскарження включає всі випадки, в яких норми ЄС встановлюють однозначні і беззастережні зобов'язання держав-членів, які за своєю суттю здатні породити безпосередні правовідносини між ними і особою. Це є моделлю «функціональної суб'єктивності». У такий спосіб громадянин ЄС своїми можливостями оскарження досі значною мірою сприяє дієвій імplementації права Європейських Співтовариств. Інтенсифікація захисту основних прав, властивих праву ЄС, свідчить про те, що ці моделі в майбутньому зближуватимуться» [5, с. 41].

Із вступом у дію положень Лісабонського договору, яким у частині першій ст. 6 Договору ТЕУ було закріплено визнання Союзом Хартії основних прав Європейського Союзу (із змінами) від 7 грудня 2000 р. (за винятком Польщі і Великої Британії) [6] та юридичну силу останньої на рівні з «первинним» законодавством (договорами про ЄС), GCEU перетворився на загальноєвропейську інстанцію гарантування основоположних прав і свобод людини в механізмі функціонування інституцій ЄС та держав-членів, оскільки

став перевіряти на відповідність Хартії законодавчі акти ЄС. При цьому положення ЄКПЛ 1950 року, а отже, й практика Європейського суду з прав людини, можуть використовуватися судами ЄС у процесі судочинства, судового захисту прав та свобод приватних осіб у взаємовідносинах з інституціями ЄС як загальні принципи права (частина третя ст. 6 TEU).

У ст. 41 цієї Хартії визначено право кожної людини в межах ЄС на добре (ефективне) управління, яке складає провідний принцип сучасного європейського адміністративного права. Зокрема, при цьому встановлено, що кожна людина має право на розгляд та вирішення її справи неупереджено, справедливо і в розумний строк інститутами й органами ЄС. Це право включає у себе, зокрема, гарантії можливостей для кожної людини: бути почутою до того, як окремі заходи, які її зачіпають, будуть реалізовані; на доступ до інформації про себе при дотриманні законних інтересів, конфіденційності, професійної та комерційної таємниці; обов'язок адміністративних органів мотивувати свої рішення відносно особи; на відшкодування збитків, завданих інститутами або службовцями ЄС при виконанні своїх повноважень, відповідно до загальних принципів законодавства держав-членів; на звернення до інститутів ЄС і отримання від них відповіді на одній з офіційних мов Договорів.

Крім того, у ст. 47 Хартії основних прав ЄС було закріплено за аналогією із статтями 6 і 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (ЄКПЛ) право кожного на ефективні засоби правового захисту і на справедливий судовий розгляд. Зокрема, при цьому передбачено, що кожен, чий права та свободи, гарантовані законодавством Союзу, були порушені, має право: на ефективні засоби правового захисту перед судом; на справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, раніше встановленим законом; захищати себе будь-якими дозволеними засобами; на отримання юридичної допомоги, коли не має у своєму розпорядженні достатніх засобів.

Зазначені положення Хартії, як і основоположні права, гарантовані ЄКПЛ, що є загальними принципами права ЄС (частина третя ст. 6 TEU), визначають засади для звернення приватними особами для захисту своїх прав і законних інтересів, унормованих правом ЄС, до органів судової влади Європейського Союзу.

Хартія основних прав ЄС є більш новим, у порівнянні з ЄКПЛ 1950 року, документом. У зв'язку з цим, крім основних прав і свобод людини й громадянина, гарантованих конвенційною системою, що належать головним чином до груп громадянських і політичних, Хартія закріпила також додатково й «нові» покоління прав людини, визнані в ході більш пізніх наукових дискусій й теоретичних розробок, а саме: солідарні (права працівників, на соціальний захист й допомогу, на охорону здоров'я); інформаційні (на доступ до публічної інформації та даних про себе, захист персональних даних); екологічні (на охорону навколишнього середовища), на добре (ефективне) управління; захист прав споживачів; культурну, релігійну й мовну різноманітність; права інвалідів і дітей тощо. Зазначене дозволяє розглядати даний документ як більш сучасний, новітній й системний інструмент врегулювання основоположних прав і свобод людини й громадянина, орієнтир для розвитку національного конституційного та іншого правового регулювання. Прийняття Хартії мало на меті наблизити ЄС до громадян [7].

В останні роки у практиці роботи GCEU набули поширення справи за позовами приватних осіб щодо судового захисту визначеного ст. 41 Хартії права на добре (ефективне) управління при прийнятті інституціями ЄС індивідуальних рішень, а за певних умов – й нормативно-правових актів, зокрема в частині гарантування кожній особі бути вислуханою перед виданням правового акта, який її безпосередньо стосується, права на доступ до публічної інформації, обов'язку адміністрації мотивувати свої рішення.

Так, у рішенні у справі *French Republic v. People's Mojahedin Organization of Iran* [2011] GCEU захистив фундаментальне право, визначене п. «а» частини другої ст. 41 Хартії про право кожної людини бути вислуханою до того, як

окремі заходи, що будуть стосуватися її, в тому числі негативно, будуть вжиті інституціями або органами ЄС. Суд визначив, що відповідний орган перед прийняттям обмежувальних заходів (у цьому випадку йшлося про замороження активів організації) має попередньо повідомити адресата з тим, щоб він міг виправити допущені помилки (правопорушення), отримавши необхідну інформацію [8].

У рішенні у справі *AJD Tuna Ltd v. Direttur tal-Agrikoltura u s-Sajd and Avukat Generali* [2011] у контексті вжитих надзвичайних заходів граничного регулювання вилову тунця й загальної політики ЄС щодо рибальства Суд загальної юрисдикції встановив, що визначене у ст. 41 Хартії право особи попередньо бути почутим застосовується лише щодо окремих управлінських рішень, а не актів загального застосування. Але засада обов'язкового мотивування адміністрацією своїх рішень (п. «с» частини другої ст. 41 Хартії, абзац 2 ст. 296 TFEU) стосується її діяльності як щодо прийняття індивідуальних, так і нормативних актів органами ЄС [9].

У пункті 87 спільного рішення у справах *Fulmen and Mahmoudian v. Council* [2012] суд загальної юрисдикції визначив, що принцип ефективного судового захисту є загальним принципом права ЄС, який впливає із загальних конституційних традицій держав-членів, закріплених у статтях 6 та 13 ЄКПЛ та у ст. 47 Хартії основних прав ЄС [10]. Цей принцип означає, що влада ЄС повинна спілкуватися з відповідною організацією при вжитті обмежувальних заходів наскільки це можливо до прийняття такого рішення або принаймні якомога швидше після цього з тим, щоб зацікавлена особа могла в установлені терміни реалізувати право на пред'явлення позову. Дотримання цього зобов'язання має стосуватися й повідомлення особі підстав для застосування обмежувальних заходів щодо неї з тим, щоб вона могла захищати свої права в судах ЄС у найкращих умовах, а останні були у змозі здійснити перевірку законності зазначених заходів.

Передбачене у статтях 20 і 21 TFEU і частині першій ст. 45 Хартії право (свобода) кожного громадянина ЄС вільно пересуватися і проживати на

території держав-членів отримало правозахисного тлумачення в рішенні GCEU у справі *Petar Aladzhov. Zamestnik direktor na Stolichna direktsia na vatreshnite raboti kam Ministerstvo na vatreshnite raboti* [2011]. У цій справі Суд розглянув законність заборони відповідно до болгарського законодавства залишати територію країни директору компанії через несплату податкових зобов'язань останньою. Вирішуючи цю справу, Суд врахував положення Директиви 2004/38/ЕС, яка об'єднує в єдиний текст законодавство з питань права громадян ЄС та членів їх сімей переміщуватися і вільно проживати на території будь-яких держав-членів, і зазначив, що вимоги права на вільне пересування повинні тлумачитися державами-членами суворо, щоб їх обсяг не визначався в односторонньому порядку, без жодного контролю з боку інститутів ЄС [11].

У цій справі було враховано прецедентну правову позицію, визначену в іншому рішенні з подібного питання, а саме в п. 34 рішення у справі *Hristo Gaydarov v. Direktor na Glavna direktsia 'Ohranitelna politsia' pri Ministerstvo na vatreshnite raboti* [2011] про те, що відповідно до ст. 27(2) Директиви 2004/38/ЕС заходи, вжиті з міркувань державної політики або громадської безпеки повинні бути обґрунтовані. Вони повинні бути засновані виключно на особистій поведінці відповідної особи. А тому міркування органів влади Болгарії, засновані тільки на загальних положеннях законодавства, відірваних від особливостей конкретної правової ситуації, не можуть бути визнані прийнятними [12].

Варто зазначити, що Європейський Союз, як наднаціональна організація та самостійна юридична особа, не є стороною ЄКПЛ. А тому юрисдикція Європейського суду з прав людини не поширюється на діяльність органів влади та службовців ЄС. Зокрема, Європейський суд з прав людини не може переглядати на предмет не порушення ЄКПЛ рішення судів ЄС. Однак, Суд Європейського Союзу (усі три суди) при вирішенні справ, віднесених до його юрисдикції, та які стосуються захисту основних прав і свобод приватних осіб у діяльності установ, агентств та організацій ЄС, враховує відповідні правові позиції щодо тлумачення Конвенції Європейського суду з прав людини. Це,

між тим, не виключає можливості існування різної практики обох зазначених вище європейських судових інституцій щодо захисту основних прав і свобод приватних осіб, що веде до триваючої у ЄС дискусії відносно можливості приєднання до ЄКПЛ і запровадження допустимості перегляду рішень органів судової влади ЄС Європейським судом з прав людини. Однак вирішення цього питання є можливим передусім після реформування самого Європейського суду з прав людини, який є надзвичайно перевантажений скаргами після приєднання до ЄКПЛ країн Східної Європи.

Висновки. Таким чином, підсумовуючи сказане, вважаємо, що у процесі проведення конституційної реформи в Україні, враховуючи досвід ЄС, у розділі II Основного Закону України було б доречно визначити право громадян нашої держави та загалом будь-якої людини, що на законних підставах перебуває в Україні, на добре (ефективне) управління, тобто на неупереджене, справедливе і в розумний строк вирішення її індивідуальних питань вітчизняними органами виконавчої влади й місцевого самоврядування, в тому числі бути вислуханою до застосування обмежувальних заходів, та обов'язок адміністративних органів мотивувати свої рішення, які стосуються приватних осіб, інші складові гарантії прав, що впливають із принципів європейського адміністративного права.

У ст. 55 Конституції України за прикладом зі ст. 47 Хартії основних прав ЄС, статей 7 і 13 ЄКПЛ було б раціонально визначити також права кожної особи на ефективні засоби правового захисту і на справедливий та публічний розгляд її справи впродовж розумного строку незалежним й безстороннім судом, встановленим законом.

Враховуючи відсутність в Україні інституту конституційної скарги, захист основних прав і свобод людини на основі положень Основного Закону України та ЄКПЛ варто було б визначити в якості конституційної функції Верховного Суду України. Це б значно сприяло розвантаженню Європейського суду з прав людини та створювало б додаткові гарантії ефективного захисту фундаментальних прав особи на національному рівні. Для цього громадянам та

юридичним особам необхідно у таких випадках надати право прямого доступу до правосуддя у найвищому судовому органі в системі судів загальної юрисдикції в Україні.

Крім того, можна замислитися й над створенням, як у ЄС, спеціального патентного суду в Україні (суду з питань інтелектуальної власності), як різновиду органів адміністративної юстиції, та процесуально визначити у КАС України механізм перегляду Верховним Судом України в апеляційному порядку рішень Вищого адміністративного суду України за наслідками розгляду заяв про оскарження актів, рішень чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, насамперед з питань звільнення з посад, застосування до суддів дисциплінарних стягнень (ст. 171-1 КАС України).

Список використаних джерел

1. Armin Hatje. Towards a European Administrative Procedure Act [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cesl.edu.cn/eng/prgrncconferencecontentview.asp?id=1015>
2. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union // Official Journal of the European Union. – 2010. – С 83 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:FULL:EN:PDF>
3. Практичний poradник державного службовця з питань європейської інтеграції / За ред. Л.Л. Прокопенка. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2009. – Вип. 2. – 64 с.
4. Ентін Л.М. Право Європейського Союзу : основні категорії та поняття. Навчальний посібник. – К. : ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 102 с.
5. Шмідт-Ассманн Е. Загальне адміністративне право як ідея врегулювання : основні засади систематики адміністративного права / пер. з нім. – 2-ге вид., переробл. та допов. – К., 2009.
6. The Charter of Fundamental Rights of the European Union [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf

7. Jaanika Erne. Discourse upon the Constituent Human Rights Developments in the European Union // *Juridica International*. – 2007. – Vol. XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://international.vlex.com/vid/discourse-upon-constituent-developments-222555081>
8. French Republic v People's Mojahedin Organization of Iran. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 21 December 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-27/09>
9. AJD Tuna Ltd v. Direttur tal-Agricoltura u s-Sajd and Avukat Generali. Judgment of the Court (Second Chamber) of 17 March 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62009CJ0221:EN:HTML>
10. Fulmen and Mahmoudian v. Council. Judgment of the General Court of 21 March 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62010TJ0439:EN:HTML>
11. Petar Aladzhov v. Zamestnik director na Stolichna direktsia na vatreshnite raboti kam Ministerstvo na vatreshnite raboti. Judgment of the Court (Fourth Chamber) of 17 November 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62010CJ0434:EN:HTML>
12. Hristo Gaydarov v. Director na Glavna direktsia "Ohranitelna politsia" pri Ministerstvo na vatreshnite raboti. Judgment of the Court (Fourth Chamber) of 17 November 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-430/10>

Константий О.В. Захист прав та інтересів приватних осіб у публічно-правовій сфері в судовій системі Європейського Союзу

У статті розглядаються особливості судової системи Європейського Союзу та захисту в ній прав і законних інтересів, порушених у публічно-правовій сфері, громадянами та юридичними особами (непривілейованими заявниками). На основі проведеного аналізу наводяться відповідні пропозиції для України.

Ключові слова: ЄС, судова система, захист прав, публічно-правова сфера, суд, адміністративне право, Хартія основних прав, приватна особа.

Константий А.В. Защита прав и интересов частных лиц в публично-правовой сфере в судебной системе Европейского Союза

В статье рассматриваются особенности судебной системы Европейского Союза и защиты в ней прав и законных интересов, нарушенных в публично-правовой сфере, гражданами и юридическими лицами (непривилегированными заявителями). На основе проведенного анализа делаются соответствующие предложения для Украины.

Ключевые слова: ЕС, судебная система, защита прав, публично-правовая сфера, суд, административное право, Хартия основных прав, частное лицо.

Konstantyi O.V. Rights and interests protection of individual persons in public field of judicial system of the European Union

In article features the judicial system of the European Union and the protection the rights and legitimate interests raised in the public law sphere, individuals and legal entities (non-privileged applicants). Based on the analysis are relevant proposals for Ukraine.

Key words: EU, judiciary, protection of rights, public law field, court, administrative law, the Charter of Fundamental Rights, individual.

Специфіка застосування рішень Європейського суду з прав людини у правовій системі України

Пархета Андрій Анатолійович,
аспірант Національного університету «Одеська юридична академія»

Актуальність теми. Еволюція соціально-економічних та суспільно-політичних відносин на сучасному етапі розвитку людської цивілізації перебуває в тісному взаємозв'язку із процесами глобалізаційного характеру, які вимагають нового розуміння сутності механізмів та інструментів управління суспільством. Зокрема, це стосується правової складової регулювання суспільних відносин. Правові системи країн романо-германського та англосаксонського типів починають втрачати чітко окреслені межі своєї унікальності. Насамперед ідеться про прецедент, який, у свою чергу, є необхідним елементом еволюційного розвитку правової системи країни загалом. Здатність прецеденту як джерела права оперативно реагувати на зміну соціально-політичної кон'юнктури в Україні та на міжнародній арені робить його в деяких випадках більш ефективним регулятором суспільних відносин ніж традиційні для континентального права нормативно-правові акти.

Надзвичайно важливим є той факт, що серед прецедентів окреме місце займають рішення судів різних інстанцій. Судовий прецедент здатний не тільки вирішити суперечку по суті, а й оперативно усунути недоліки чинного законодавства України. Із підвищенням ролі захисту прав та інтересів особи значної актуалізації отримують проблеми, пов'язані зі сприйняттям та визнанням державою судових рішень міжнародних інстанцій, уповноважених розглядати спори, що витікають із порушення міжнародних договорів та конвенцій щодо задекларованих прав людини та громадянина. Незважаючи на те, що кожна держава встановлює та закріплює у своєму Основному законі цілий масив подібних прав, сучасні демократичні процеси у світі вимагають

сприйняття міжнародних конвенцій з цієї проблеми як базових та невід'ємних елементів правового поля демократичних країн. Європейський суд з прав людини в даному разі виступає в деякій мірі як гарант застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, прийнятої в 1950 році, однак наразі існує проблема виконання його рішень на території України та подальшого їх використання в вітчизняній правозастосовчій практиці як джерела права.

Мета статті. Мета даної статті полягає у визначенні проблемних аспектів застосування рішень Європейського суду з прав людини в якості джерел права в Україні, а також у пошуку можливих шляхів їх усунення.

Ступінь наукової розробки теми. Проблема практичного використання рішень Європейського суду з прав людини як джерел права присвячені роботи таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як Єршов В.В., Євінтов В.С., Караманукян Д.Т., Рабінович П.М., Федик С.Є., Туманов В.О., Дудаш Т.М., Шевчук С.О., Блекстоун В., Роулз Дж., Рі Е. та інших.

Виклад основного матеріалу. Використовуючи термін «джерело права» у формально-юридичному значенні, ми ставимо перед собою завдання відповісти на запитання, чи мають рішення Європейського суду з прав людини ознаки джерела права. При цьому необхідно звернути увагу на те, що ізольовано розглядати джерело права неможливо. Таким чином, аналізуючи рішення Європейського суду з прав людини, слід виділяти насамперед ті з них, які відповідають наступним критеріям: містять норму права й загальновідомі, тобто опубліковані.

Слід також звернути увагу, що хоча ми й використовуємо дефініцію «рішення» стосовно актів Європейського суду з прав людини, однак лише тому, що у вітчизняній науці здебільшого вживають цей термін. Як свідчить аналіз вітчизняної літератури, як правило, всі акти Європейського суду з прав людини автори називають «рішеннями», однак у більшості випадків, використовуючи термін «рішення», автори мають на увазі його підсумкові рішення – постанови, у яких містяться судження або його правові позиції [4; 5].

Для того щоб зрозуміти сутність та природу рішень Європейського суду з прав людини, слід насамперед розібратися зі статусом самого цього органу наднаціонального правосуддя. Європейський суд з прав людини (далі – Суд) – незалежний наднаціональний орган правосуддя, який на європейському рівні здійснює контроль за дотриманням основних прав людини всіма країнами-учасницями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [4], забезпечуючи дотримання і виконання ними норм Конвенції. Це завдання він здійснює шляхом розгляду і вирішення конкретних справ, прийнятих ним до провадження на основі скарг, поданих фізичною особою, неурядовою організацією або групою приватних осіб. Варто зауважити, що кількість скарг, які надходять від усіх країн-учасниць Конвенції, щороку зростає. Можливо, це пов'язано з тим, що громадяни не задоволені результатами національних судових розглядів, і їм нічого не залишається, як звернутися до Європейського суду [1].

Найбільше значення під час безпосереднього застосування норм та принципів Конвенції має створене Судом прецедентне право, яке конкретизує права людини, визначає їхню юридичну природу. Це стало можливим завдяки застосуванню практичних підходів щодо прийняття судових рішень, запозиченому в країн загального права (common law). Власне основою загального права, на думку авторитетного англійського теоретика природного права та правового коментатора В. Блекстоуна [10], в англійській історії завжди був принцип «верховенства розуму» (rule of reason). Ототожнення загального права з розумністю відображає набутки теорії природного права, згідно з якою джерелом природної справедливості є переконання людей про взаємозалежний розвиток стану речей та подій як виразник певних цінностей народу, тобто за сучасною термінологією, – «публічна концепція справедливості» [11]. Як зазначав Г. Лаутерпахт, «природно-правові теорії не побудовані на споглядальних, вольових висновках. Вони з самого початку виявилися узагальненням практичного досвіду» [9].

Саме ці підходи забезпечили безпосередню дію норм Конвенції шляхом суддівського формулювання певних юридичних конструкцій – силогізмів, відповідно до яких вирішуються справи і які наповнюють права людини новим морально-етичним та гуманітарним змістом. Адже узагальнення практичного досвіду – це й використання судових рішень у справах щодо захисту прав людини, загальноправових принципів, міжнародних звичаїв, а також наукової доктрини. Як зазначено, наприклад, у пункті (d) частини першої ст. 38 Статуту Міжнародного суду ООН, Європейський суд з прав людини повинен застосовувати судові рішення та роботи найкваліфікованіших науковців різних націй в якості додаткового засобу для визначення принципу, згідно з яким має бути вирішена справа (rules of law).

Україна, ратифікувавши Конвенцію, започаткувала процес зміни панівної позитивістської парадигми права, що спричинило виникнення у правовій теорії та правозастосуванні необхідного для подальшого розвитку плюралізму. Ні в кого не викликає сумнівів юридична своєрідність Конвенції, оскільки країни, які її підписали, не розглядають її виключно як текст, що містить норми про права людини. Така досить спрощена думка набула поширення тільки у країнах колишнього радянського табору, де протягом радянської історії насаджувався «позитивістсько-командний» погляд на право загалом і на права людини зокрема.

Слід зауважити, що вітчизняний законодавець не лише визнає Конвенцію, а й у ст. 17. Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV встановлює, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права [13].

Розвиваючи ідею загальнообов'язковості рішень Суду для вітчизняної правозастосовчої практики, законодавець у ст. 1 згаданого Закону визначає, що виконанням рішень Європейського суду з прав людини є, по-перше, виплата стягувачеві відшкодування та вжиття додаткових заходів індивідуального характеру; а по-друге, – вжиття заходів загального характеру.

Причому, як зазначається у ст. 13 цього ж закону, заходи загального характеру вживаються з метою забезпечення додержання державою положень Конвенції, порушення яких встановлене рішенням Європейського суду з прав людини, та усунення недоліків системного характеру, які лежать в основі виявленого Судом порушення, а також усунення підстав для надходження до Суду заяв проти України, спричинених проблемою, що вже була предметом розгляду в Суді. Заходами загального характеру є заходи, спрямовані на усунення зазначеної в рішенні Суду системної проблеми та її першопричини, зокрема:

- внесення змін до чинного законодавства та практики його застосування;
- внесення змін до адміністративної практики;
- забезпечення юридичної експертизи законопроектів;
- забезпечення професійної підготовки з питань вивчення Конвенції та практики Суду прокурорів, адвокатів, працівників правоохоронних органів та ін.;
- інші заходи, які визначаються – за умови нагляду з боку Комітету міністрів Ради Європи – державою-відповідачем відповідно до рішення Суду з метою забезпечення усунення недоліків системного характеру, припинення спричинених цими недоліками порушень Конвенції та забезпечення максимального відшкодування наслідків цих порушень [13].

Таким чином, законодавець офіційно визнає рішення Суду джерелами права, однак виникають проблеми, пов'язані з такими заходами за наслідками прийнятих Судом рішень, як внесення змін до чинного законодавства і практики його застосування та внесення змін до адміністративної практики. Сучасне правове поле не визначає ані механізмів, ані процедур використання прецедентів в якості джерел права і особливо коригування згідно з судовою практикою. Так, коли йдеться про застосування законодавства, то згадують органи судової влади. Вищі суди України, узагальнюючи судову практику, видають певні узагальнюючі акти, якими в подальшому користуються судді всіх нижчих судових інстанцій, однак законодавство України однозначно встановлює, що судді при розгляді справ мають керуватися лише

законодавством України, а також тими міжнародними нормативно-правовими актами, які були в належний спосіб легалізовані Верховною Радою України (пройшли процедуру ратифікації). Отже, за таких обставин Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод судді можуть користуватися, а рішеннями Суду фактично ні, оскільки вони не легалізовані належним чином українським законодавцем.

Саме тому для пошуку ефективного механізму застосування рішень Суду у правозастосовчій практиці в Україні в якості джерел права слід визначити їх природу та функції, що дасть змогу зрозуміти їхню правову конструкцію.

Зауважимо, що природа рішень Суду оцінюється неоднозначно, з одного боку, вони є прецедентами, з іншого, – актами тлумачення, крім того, їх можна розглядати і як правозастосовчі акти. Віднесення цих рішень до актів тлумачення, на нашу думку, неправильне, незважаючи на те, що фактично кожне рішення Суду містить у собі тлумачення норм Конвенції про захист прав людини й основних свобод і протоколів до неї. Дійсно, можна сказати, що Суд здійснює нормативне (делеговане) тлумачення конвенційних норм, однак, оскільки воно дається в рамках певної справи й не є метою винесення рішення, то мова однаково має йти про прецедент. Застосовуючи й тлумачачи Конвенцію в рамках конкретної справи, за конкретними обставинами і за конкретною індивідуальною (або міждержавною) скаргою, Суд створює певні нормативні установки у вигляді своїх правових позицій (правоположень, правових стандартів). Саме вони є *ratio decidendi*, тобто сутністю рішення, які слугують орієнтиром для подальшого правозастосування і які усувають невизначеність у конкретних ситуаціях.

Більшість вітчизняних авторів (О. Климович, П. Рабінович, О. Соловйов, Д. Супрун, Л. Тимченко, С. Федик) розглядають рішення Суду як юридичний акт, який має подвійну юридичну природу: правозастосовну та правоінтерпретаційну. Причому одні з них роблять більший акцент на характеристиці таких рішень як актів правотлумачних [5], тоді як інші зосереджуються на їхній правозастосовчій природі [7, с. 10].

З погляду загальної теорії права рішення Суду справді є правозастосовчими актами, однак такими, які поєднують у собі й певні властивості правоінтерпретаційних актів. Це пов'язано з тим, що у процесі правозастосовчої діяльності (яка, як відомо, охоплює низку стадій, включаючи і тлумачення тексту нормативно-правового припису) пояснюються відповідні норми Конвенції з приводу її застосування до конкретної життєвої ситуації. Коли ж акт застосування отримує письмову юридичну форму вираження, у ньому нерідко формалізуються і правила розуміння змісту відповідної норми Конвенції, тобто ті правила-роз'яснення Суду, які набувають юридичної сили акта застосування цієї норми. При цьому навряд чи можна стверджувати, що якийсь аспект подвійного статусу рішень Суду є домінуючим, оскільки ст. 32 Конвенції встановлює поширення юрисдикції Суду на всі питання тлумачення та застосування Конвенції. Проте на практиці повноваження Суду щодо тлумачення Конвенції набувають більшої ваги з точки зору його правових позицій та процесу «розвитку Конвенції».

Рішенням Суду притаманні всі ознаки правозастосовчих актів. По-перше, Суд є компетентним уповноваженим (ст. 32 Конвенції) органом. По-друге, рішення мають публічно-владний характер, вони забезпечені міждержавною інституцією – Радою Європи, яка через спеціально уповноважений орган (Комітет Міністрів) контролює їх виконання державою-відповідачем у справі та має право застосовувати до останньої санкції юридичного та політичного характеру за невиконання таких актів. По-третє, рішення Суду як правозастосовчі акти містять індивідуальне, формально обов'язкове правило поведінки, яке полягає у визнанні наявності чи відсутності порушення Конвенції та, залежно від наслідків порушення, у призначенні справедливої сатисфакції. По-четверте, обов'язкова дія рішень Суду розрахована завжди на персоніфікованих суб'єктів – заявника та державу-відповідача. Хоча у факультативному порядку, вдаючись до заходів загального характеру, держава може вживати відповідних заходів для уникнення у майбутньому аналогічних порушень щодо інших суб'єктів. По-п'яте, рішення Суду регулюють лише

конкретні випадки суспільного життя, тому їх юридична чинність вичерпується фактом реалізації індивідуального припису. Тобто рішення Суду в конкретній справі не може бути застосоване до іншого, навіть аналогічного випадку «автоматично», без належного обґрунтування позиції Суду в новому рішенні, хоча він може посилається (і насправді посилається) на свої попередні рішення при ухваленні наступних в аналогічних за фабулами справах. По-шосте, рішенням Суду притаманна пряма дія. По-сьоме, вони мають письмову юридичну форму вираження, складаються із трьох основних частин: «Процедура», «Факти», «Питання права». По-восьме, ці рішення є необхідною передумовою належної реалізації порушених прав та свобод, передбачених Конвенцією [8, с. 173–179].

Особливістю правоінтерпретаційної діяльності Суду є те, що її результати містяться у зовнішній юридичній формі правозастосовчого акта – його рішенні. Проте такий правозастосовчий акт має водночас і всі ознаки акта інтерпретаційно-правового. По-перше, відповідно до ст. 32 Конвенції таке рішення є юридичним актом компетентного суб'єкта – Суду. По-друге, інтерпретація Конвенції, що міститься у рішенні Суду, є формально обов'язковою для всіх суб'єктів, оскільки лише він має повноваження здійснювати її офіційне тлумачення. По-третє, це рішення містить правила розуміння змісту норм Конвенції, які є досить абстрактними та конкретизуються через їх тлумачення Судом. По-четверте, рішення Суду має письмову юридичну форму вираження. По-п'яте, такі рішення мають юридичну силу, визначену статусом суб'єкта правотлумачення – Суду. По-шосте, правило розуміння змісту норми Конвенції, що міститься у такому рішенні, не виходить за її межі – принаймні декларативно (у правових позиціях Суду зазначається, що він не може, користуючись еволюційним тлумаченням, вивести з подібної норми «таке право, яке не було включено в текст раніше» [6]). Зазвичай Суд використовує загальні формулювання і зазначає, що те чи інше право, яке буквально не записане у тексті Конвенції, впливає з певної норми у світлі цілей Конвенції або ж роз'яснює ознаки певного поняття, яке міститься у нормі

Конвенції. Тобто, з одного боку, Суд «розвиває» норми Конвенції, а з іншого, – визнає, що не виходить за межі змісту цих норм, хоча такі межі є досить широкими. По-сьоме, рішення Суду самі по собі не створюють нових, не змінюють і не скасовують чинних норм права. Текст Конвенції з 1950 року змінюється лише через посередництво Протоколів до неї, тоді як правила розуміння її змісту змінюються на розсуд Суду при незмінності тексту самих норм Конвенції. По-восьме, правила розуміння змісту таких норм діють лише протягом строку дії Конвенції. По-дев'яте, рішення Суду не мають самостійного значення та діють лише в єдності з її нормами [5, с. 141].

Якщо ж розглядати рішення Суду не лише з точки зору можливості їх використання в якості джерел права у вітчизняній правозастосовчій практиці, а як об'єктивну правову реальність, то ми побачимо, що такі рішення в багатьох країнах отримують таке ж розуміння й сприйняття, як і прецедент. Зрозуміло, що йдеться про країни англосаксонської правової родини, однак і у Франції, і в Німеччині останнім часом дедалі частіше спостерігаються випадки використання рішень Суду в практичній діяльності місцевих судів у якості прецедентної норми. Причому суди у своїх рішеннях не пояснюють свою правову позицію, посилаючись на вже існуючий прецедент, створений рішенням Суду, як на апріорі загальноприйнятий юридичний факт.

Слід також додати, що прецедентність практики Суду проявляється й у тому, що при вирішенні справ Суд схильний у цілому слідувати підходам, які застосовував раніше, якщо не визнає за необхідне їх змінити. Зокрема, в мотивувальній частині рішення Суд замість відтворення висловлених ним раніше міркувань може послатись на міркування, висловлені у попередніх рішеннях. При цьому Суд неодноразово наголошував, що він не зв'язаний власними попередніми рішеннями і, дійсно, час від часу змінює свої правові позиції. Це виправдано, бо хоча можливість зміни судової практики не сприяє правовій визначеності, однак слід мати на увазі, що існує діалектична суперечність між правовою визначеністю і розвитком права [12]. Загалом

можна однозначно стверджувати, що для Суду власні рішення не є обов'язковими.

Щодо функціонального навантаження рішень Суду, тобто безпосередньо того, з чого правозастосовчі органи мають виходити при застосуванні цих рішень в якості джерел права, то слід зауважити, що особливість функцій рішень Суду обумовлена їхньою багатоаспектною природою. Тому вони сполучають у собі й деякі функції права (оскільки містять нормативні положення), і функції судових актів (по суті правозастосовчих), і функції актів тлумачення. Функціями рішень Суду доцільно вважати напрями правового впливу прийнятих Судом правових актів, що містять нормативні положення, на правову систему держав-учасниць Конвенції, які відображають роль Суду як органу міжнародного правосуддя. Серед основних функцій рішень Суду можна виділити такі:

- тлумачення положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і Протоколів до неї;
- формування досвіду застосування Конвенції та Протоколів до неї, що реалізується безпосередньо у процесі розгляду й вирішення справ по суті;
- вдосконалення законодавства й правозастосовчої практики;
- вдосконалення правосуддя, що може виражатися як у зміні судової практики, створенні можливості для перегляду справи у випадку встановлення Судом порушень Конвенції, у формуванні загальних підходів судів до тлумачення вітчизняного права, так і у впливі на вироблення Конституційним Судом України власних правових позицій з конкретних справ і прийняття рішень, що відповідають міжнародним зобов'язанням нашої держави;
- інформаційну, оскільки інформація, яка міститься в рішеннях, необхідна для оцінки не тільки законодавства, але й національної правозастосовчої практики й дає змогу виявити проблеми, протиріччя, а також визначити нові тенденції в розвитку законодавства й правозастосовчої практики;

- впливу на правосвідомість: рішення Суду впливають на уявлення людей (не тільки учасників процесу, але й у цілому громадян держав-членів Ради Європи) про право взагалі, про права людини та про їх захист;

- взаємодії з наукою права й розвитку правової доктрини, що полягає у виробленні Судом у процесі своєї діяльності нових правових ідей, які дають змогу по-новому поглянути на те або інше суспільне явище і правильно його сприйняти.

Таким чином, можна цілком обґрунтовано стверджувати, що правова природа рішень Суду уособлюється у їх функціональному навантаженні, а тому цілком логічним видається той факт, що вони мають використовуватися у вітчизняній правозастосовчій практиці, в тому числі і під час розгляду справ судами. Однак таке застосування має відбуватися за чітко встановленими процедурами. Так, у пункті першому Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» від 17 липня 1997 р. зазначається, що «Україна повністю визнає на своїй території дію ст. 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року щодо визнання обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції» [14]. Однак ця норма не дає змоги правозастосовчим органам використовувати рішення Суду в якості джерел права при реалізації заходів, визначених у ст. 13 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», зокрема щодо внесення змін в адміністративну та правозастосовчу практику з питань, які не регулюються Конвенцією, однак на недосконалість чи суперечність яких прямо вказує Суд у своєму рішенні.

Водночас хотілося б підкреслити, що відсутність загальнообов'язковості правових позицій, що містяться в рішеннях Суду, для національних судових систем, зокрема і для судів держав, проти яких такі рішення ухвалені, не означає, що самі такі рішення не є обов'язковими для цих держав.

Суперечлива також і оцінка європейськими фахівцями правової природи постанов Європейського суду з прав людини. У своїх постановках і рішеннях Суд неодноразово наголошував, що: «Конвенція не є статичним правовим актом, вона відкрита для тлумачення в світлі сьогодення»; «предмет і мета Конвенції як правового акта, що забезпечує захист прав людини, вимагає, щоб її норми тлумачилися, тобто еволюціонувало їх розуміння в правосвідомості суспільства, і застосовувалися так, щоб зробити її гарантії ефективними і реальними» [2, с. 31]. Такий підхід отримав у науці назву «еволютивне тлумачення». Еволютивне тлумачення судьями Суду Конвенції повинно ґрунтуватися не лише на «розвитку суспільства», воно не може бути суб'єктивним і довільним, мати характер зловживання правом. Суд у процесі тлумачення Європейської Конвенції з прав людини не може не враховувати й інші форми міжнародного права. Конвенція, по-перше, є лише одним із численних міжнародних договорів, а по-друге, окрім міжнародних договорів, є й інші форми міжнародного права, зокрема загальновизнані принципи міжнародного права і міжнародні звичаї, які, на наш погляд, і повинні застосовувати судді у процесі системного тлумачення Європейської конвенції про права людини як одного з міжнародних договорів.

Доцільно також відзначити, що існують перешкоди відносно звернень українських судів до правових позицій Європейського суду з прав людини. По-перше, це низький рівень інформованості суддів. Засобами усунення цієї перешкоди можуть стати матеріали ЗМІ, практика вищих судових інстанцій, проведення науково-практичних конференцій. По-друге, відсутність офіційно визнаного державою джерела публікацій рішень Європейського суду. По-третє, відсутність офіційного визнання рішень Європейського суду джерелами вітчизняного права. По-четверте, відсутність достатньої «правової культури» у використанні правових позицій Європейського суду вищими судовими інстанціями України і їх негативний приклад для інших судів.

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що з початку функціонування Європейського суду з прав людини його рішення були

правозастосовчими актами стосовно практичної реалізації норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Однак із розвитком правових доктрин та правової науки, а також з огляду на процеси еволюції правових систем та їхньої взаємної інтеграції, рішення Суду почали набувати рис прецедентів, використання яких у правозастосовчій практиці країн-членів Конвенції сьогодні стає однією з необхідних передумов на шляху розбудови демократії та формування громадянського суспільства.

Таким чином, можна визначити юридичну природу рішень Суду з урахуванням їх праворегулятивної функції у такий спосіб: такі рішення можна розглядати як правоконкретизаційний прецедент, а саме як правозастосовчий акт, у якому через правоположення конкретизуються норми Конвенції і який має прецедентний характер для самого Суду та правотворче значення для правових систем держав-учасниць Конвенції. Тому варто запропонувати переформулювати норму ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», в якій ця практика проголошується джерелом права: адже, як зазначалося, практика Суду не має джерельного характеру, натомість її можна вважати джерелом конкретизації норм Конвенції.

Зазначимо, що рішення Суду мають змішану юридичну природу. З одного боку, вони поєднують у собі ознаки правозастосовчих та інтерпретаційно-правових актів, а з іншого, – є результатом правозастосовчої конкретизації. У будь-якому випадку, вони не є результатом правотворчості. За праворегулятивною функцією ці рішення є чимось середнім між класичним англосаксонським прецедентом та континентальною правозастосовчою практикою як сталою та послідовною позицією судів з тих чи інших питань правозастосування. Рішення Суду слід розглядати як такі, що мають значення переконливих прецедентів. Правові позиції, сформовані прецедентними рішеннями Суду, не є обов'язковими для судів національних судових систем, зокрема і для судів держав, проти яких такі рішення ухвалені.

Список використаних джерел

1. Европейский Суд по правам человека [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://europeancourt.ru/statistika-evropejskogo-suda-za-1959-2009-gody/#I>
2. Ершов В.В. Прецеденты толкования Европейского суда по правам человека // Российское правосудие. – 2007. – № 1 (9). – С. 31.
3. Євінтов В. Прямє застосування міжнародних стандартів прав людини (коментар до статті 9 Конституції України) // Українське право. – 1998. – № 1. – С. 26.
4. Караманукян Д.Т. Прецедентное право Европейского Суда по правам человека как составная часть российской правовой системы // Материалы VIII конференции «Современные проблемы гуманитарных и естественных наук» 26–27 сентября 2011 г. – СПб. : Питер. – 2011.
5. Рабінович П.М., Федик С.Є. Особливості тлумачення юридичних норм щодо прав людини (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини) // Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина НДТ державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України / редкол. : П.М. Рабінович (голов. ред.) та ін. – Л., 2004. – 145 с. – Серія 1. Дослідження та реферати. – Випуск 5.
6. Рішення Суду у справі «Johnston and others v. Ireland» від 18 грудня 1986 р.
7. Туманов В.А. Европейский суд по правам человека. Очерк организации и деятельности – М., 2001. – 304 с.
8. Юридична природа рішень Європейського суду з прав людини (загальнотеоретичний аспект) / Т. Дудаш // Право України. – 2010. – № 2. – С. 173–179.
9. Annual Digest and Reports of Public International Law Cases, Vols. 1–16, subsequently continued as International Law Reports, Vols. 17–24.
10. Blackstone W. Commentaries on the Laws of England. – Vol. 1.
11. Rawls J. Kantian Constructivism in Moral Theory: The Dewey Lectures 1980, 77 J. Phil. 515, 521 (1980).

12. Re E.D. Stare Decisis // F.R.D. – 1979. – vol. 79. – P. 509–519, с. 509.

13. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 30. – Ст. 260.

14. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 40. – Ст. 263.

Пархета А.А. Специфіка застосування рішень Європейського суду з прав людини у правовій системі України

У статті проаналізовано правову природу рішень Європейського суду з прав людини. Визначено основні функції рішень Європейського суду з прав людини через призму правозастосовчої практики при реалізації Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Розглянуто також проблеми та суперечності використання рішень Європейського суду з прав людини в якості джерел права у правових реаліях України.

Ключові слова: прецедент, правозастосовча практика, рішення суду, Європейський суд з прав людини, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод.

Пархета А.А. Специфика применения решений Европейского суда по правам человека в правовой системе Украины

В статье проанализирована правовая природа решений Европейского суда по правам человека. Определены основные функции решений Европейского суда по правам человека сквозь призму правоприменительной практики при реализации Конвенции о защите прав человека и основоположных свобод. Рассмотрены также проблемы использования решений Европейского суда по правам человека в качестве источников права в правовых реалиях Украины.

Ключевые слова: прецедент, правоприменительная практика, решение суда, Европейский суд по правам человека, Конвенция о защите прав человека и основоположных свобод.

Parkheta A.A. Peculiarities of administration of decisions taken by European Court on Human Rights in legal system of Ukraine

The legal nature of European Court of Human Rights's judgments was analyzed. The basic functions of European Court of Human Rights's judgments were determined through the law enforcement practice in the process of The European Convention on Human Rights realization. The problems of use the European Court of Human Rights's judgments as the sources of law in legal realities of Ukraine were analyzed.

Key words: precedent, law enforcement, judgment, European Court of Human Rights, The European Convention on Human Rights.

Рецензія*

на наукову статтю: *"Специфіка застосування рішень Європейського Суду з прав людини у правовій системі України"*

Еволюція соціально-економічних та суспільно-політичних відносин на сучасному етапі розвитку людської цивілізації знаходиться в тісному взаємозв'язку із процесами глобалізаційного характеру, які вимагають нового розуміння сутності механізмів та інструментів управління суспільством. Сучасна правова реальність перетерплює багато змін стосовно розуміння та визначення права. Все більше у науковому товаристві визнається, що починають превалювати природно-правові підстави для праворозуміння. Тобто, мова йде про зміни не тільки у ракурсі визначення права, але й про глобальні переміни у вивченні правоутворення та правозастосування.

Для української держави є доволі прогресивним визнання та питання виконання рішень Європейського Суду з прав людини обов'язковими та такими, що можуть бути використані для прийняття рішень іншими судами.

Від початку функціонування Європейського Суду з прав людини його рішення були правозастосовчими актами по відношенню до практичної реалізації норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Однак із розвитком правових доктрин та правової науки, а також з огляду на процеси еволюції правових систем та їх взаємної інтеграції, рішення Суду почали набувати риси прецедентів, використання яких в правозастосовчій практиці країн-членів Конвенції на сьогодні стає однією з необхідних передумов на шляху розбудови демократії та формування громадянського суспільства.

Таким чином, дослідження специфіки застосування рішень Європейського Суду з прав людини у правовій системі України, як

---

* Збережено стиль і граматику оригіналу.

можливого джерела українського права (прецеденту), є першим кроком до актуального, нового та важливого дослідження, частина якого може бути рекомендована до видання у Віснику ВРЮ.

Науковий керівник,
к.ю.н., доцент кафедри теорії
держави і права НУ «ОЮА»

О.С. Мельничук

Практика Європейського суду з прав людини як джерело судового правозастосування

*Середа Тетяна Миколаївна,
здобувач кафедри конституційного та міжнародного
права Національної академії внутрішніх справ*

УДК 341.645.2

Обравши шлях незалежного розвитку й закріпивши це у Конституції, Україна підтвердила своє прагнення будувати демократичну, соціальну і правову державу, змістом і спрямованістю діяльності якої визначено права і свободи людини та їх гарантії. Наступним кроком на цьому шляху стало приєднання України до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. Оскільки з моменту ратифікації цього документа Верховною Радою України він став частиною національного законодавства, нагальним стало завдання розуміння змісту цього міжнародного договору й основних механізмів реалізації його норм.

Сучасна Україна переживає період входження в європейський правовий простір. З огляду на необхідність приведення українського законодавства у відповідність із нормами і принципами міжнародного права, досить значущим є вивчення європейського законодавчого досвіду та європейської правової доктрини.

Так, питання тлумачення права взагалі та інтерпретації й застосування Конвенції 1950 р. Європейським судом і судами України зокрема вивчалися з урахуванням праць українських фахівців В.М. Ватаманюк, В.Є. Мармазова, С.В. Шевчука та ін. Їх аналізували й такі російські науковці, як А.Б. Венгеров, Є. Врублевський, Ю.Д. Ільїн, В.О. Туманов, азербайджанський вчений Л.Г. Гусейнов, західні фахівці Ж-Л. Бержель, В. Бертам, Ф. Тетчер та ін.

Відповідно до частини четвертої ст. 55 Конституції України за захистом прав і свобод до Європейського суду може звертатися кожна людина, що використала в Україні всі гарантовані вітчизняним законодавством засоби правового захисту.

Важливою подією у справі утвердження верховенства права та європейських підходів до розуміння прав людини в діяльності вітчизняних судів стало прийняття Верховною Радою України Закону від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (далі — Закон № 3477-IV), у ст. 17 якого визначено обов'язок судів України при розгляді справ застосовувати Конвенцію та практику Європейського суду як джерело права [1].

Як зазначено у ст. 129 Конституції, судді під час здійснення правосуддя керуються лише законом, серед вітчизняних юристів триває дискусія, чи є достатні правові підстави для того, щоб судді обґрунтовували свої рішення безпосередньо правовими позиціями Європейського суду. Адже судова практика, навіть Європейського суду, не є законом в Україні.

Водночас О.В. Колісник наголошує, що під час здійснення судочинства національні суди повинні посилатися на висновки Європейського суду як на безпосереднє джерело права. Вони мають не тільки керуватися формальним тлумаченням норм права, а й додержуватися притаманної рішенням Європейського суду ідеї справедливості й гуманності і втілювати її у своїх рішеннях [2].

У постанові Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 р. № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» [3] зазначено, що, враховуючи положення ст. 9 Конституції та беручи до уваги ратифікацію Конвенції та прийняття Закону № 3477-IV, суди повинні застосовувати Конвенцію і рішення Європейського суду як джерело права.

Так, у п. 12 постанови Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 р. № 14 «Про судові рішення у цивільній справі» [4] зазначено,

що в мотивувальній частині кожного рішення у разі необхідності мають бути посилення на Конвенцію та рішення Європейського суду, які згідно із Законом № 3477-IV є джерелом права і підлягають застосуванню.

Слід визнати, що наявність різних точок зору свідчить, що місце прецедентів Європейського суду з прав людини на національному рівні чітко не визначено.

На думку І.І. Лукашука, проблеми з тлумаченням та застосуванням практики суду виникають через недостатнє розуміння права міжнародної відповідальності держави [5], яку досить часто намагаються представити як цілковиту та безпосередню відповідальність кожного державного органу й чиновника за забезпечення виконання міжнародних зобов'язань, узятих на себе країною.

Отож, представники влади найчастіше безпосередньо спілкуються з фізичними та юридичними особами під час виконання своїх функцій. Саме їхні дії часто оскаржують заявники в національних судах, а потім і в Європейському суді. Варто зазначити, що більшість прав, гарантованих Конвенцією, не є абсолютними, тобто вони можуть зазнавати втручання з боку влади, але воно має бути виправданим. Через це знання та застосування відповідної практики суду представниками виконавчої влади дасть можливість уникнути порушень гарантованих Конвенцією прав.

Ключову роль судам відведено у забезпеченні ефективного захисту прав, гарантованих Конвенцією. Саме суди та прирівняні до них інституції вважаються, як правило, тими ефективними засобами захисту на національному рівні, до яких за Конвенцією потрібно звертатися за захистом своїх прав, перш ніж шукати підтримку в Європейському суді з прав людини. Водночас є ситуації, коли навіть звернення до судових органів не може вважатися ефективним у зв'язку з відсутністю в суду компетенції дієво відновити або захистити права особи на національному рівні чи коли звернення до національних судів не дає бажаного результату і Європейський суд доходить висновку, що заявник ужив достатньо заходів для захисту своїх прав на

національному рівні, але вони в його конкретній ситуації виявилися неефективними.

Щороку збільшується кількість прикладів застосування національними судами практики Європейського суду під час вирішення справ чи прийняття процесуальних рішень, як має вчинити національний суд, якщо, розглядаючи справу, він установлює наявність конфлікту між положеннями закону та положеннями Конвенції чи практики суду. На наш погляд, у такому разі одним із можливих виходів із ситуації є звернення судів загальної юрисдикції до Конституційного Суду України (згідно зі ст. 83 Закону України «Про Конституційний Суд», спори щодо конституційності норми закону, що застосовується судом у процесі загального судочинства, мають розглядатися Конституційним Судом з одночасним припиненням провадження по справі) через Верховний Суд. Все це полягає в тому, що більшість прав, гарантованих Конвенцією, гарантуються також і Конституцією України. В такому зверненні питання про неконституційність певної норми закону може додатково обґрунтовуватися посиланнями на положення Конвенції та практику Європейського суду з прав людини. До того ж Конституційний Суд уже застосовує положення Конвенції та практику Європейського суду під час вирішення справ. Можливо, це не розв'яже всіх проблем і не запобігатиме порушенню Конвенції в усіх випадках, але це може значною мірою поліпшити судовий захист гарантованих Конвенцією прав та свобод. Це також допоможе уникнути ситуації, коли деякі суди віддаватимуть перевагу нормі закону, а інші в аналогічній справі нехтуватимуть такою нормою, посилаючись на положення Конвенції та практику Європейського суду з прав людини.

Крім того, національним судам найважливіше ознайомитися безпосередньо з текстами рішень Європейського суду, оскільки, вирішуючи питання про виправданість втручання органів виконавчої влади в певні права людини, гарантовані Конвенцією, суди мають знати, як саме після них це питання, можливо, розглядатиме Європейський суд.

Зазначимо, що національні суди, незважаючи на свою незалежність, є однією з гілок влади, а це означає, що винесені ними рішення є діями органів держави. Як зазначив І.І. Лукашук, «незалежність судової влади – це принцип конституційного права, який визначає її взаємодію з іншими гілками влади. Інакше кажучи, йдеться про внутрішньодержавний розподіл компетенції. Відповідно до принципу міжнародної відповідальності держава не може посылатися на своє внутрішнє право з тим, щоб уникнути відповідальності за міжнародним правом. У міжнародних відносинах держава виступає як єдиний суб'єкт і несе відповідальність за діяльність всіх своїх органів» [5]. Отже, незалежність судових органів не перешкоджає суду знаходити порушення гарантованих Конвенцією прав та інших зобов'язань держави. Щодо останнього положення, йдеться, зокрема, про обов'язок держави не перешкоджати заявникові в ефективному здійсненні його права на звернення до суду (ст. 34 Конвенції), а також про її обов'язок створити всі необхідні умови для ефективного здійснення судом розслідування по справі, коли постає така необхідність (ст. 38 Конвенції).

Проте ще потрібно працювати в даному напрямку, з метою вирішення питання належної обізнаності суддів для вирішення такої болючої проблеми, як застосування практики Європейського суду. Адже, як бачимо, ця проблема досі не вирішена, а в контексті останніх тенденцій судової реформи питання належного використання практики Суду також є досить критичним. Маємо надію, що органи державної влади скоординовано підходять до створення належного механізму застосування практики Європейського суду, особливо у світлі судової реформи в Україні.

Зауважимо, що насправді застосування цього джерела права національними судами є проблематичним, навіть за умови відповідних спроб його врегулювати.

Особливої уваги заслуговує прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підстав перегляду судових рішень» від 11 лютого 2010 р. [6], яким доповнено положення, що

«встановлення міжнародною судовою інстанцією, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань» при вирішенні справи судом є підставою для перегляду судових рішень.

Серед важливих принципів імплементації положень Конвенції у національну систему права є принцип лімітованої позитивності обов'язків держави. За загальним принципом, держава – учасниця Конвенції має утримуватися від втручання в певні сфери суспільного життя [7].

Важливо підкреслити, що відповідно до вказаних законів, суди України при розгляді справ повинні застосовувати Конвенцію та практику Суду як джерело права.

Враховуючи практичні кроки України на шляху до утвердження верховенства права та останні позитивні тенденції в українському правовому полі, можна сподіватись, що застосування положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Суду з прав людини національними органами та судовими інстанціями дозволять у майбутньому уникати констатації Європейським судом порушення Україною положень Конвенції.

Список використаних джерел

1. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
2. Колісник О.В. Удосконалення здійснення судочинства в Україні в контексті практики Європейського суду з прав людини // Науковий вісник Чернівецького університету : Збірник наук. праць. – Чернівці, 2008. – С. 46–51.
3. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 р. № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09

4. Про судові рішення у цивільній справі: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 р. № 14 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-09>

5. Лукашук И. Право международной ответственности. – М. : Волтерс Клувер, 2004. – 432 с.

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підстав перегляду судових рішень: Закон України від 11 лютого 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4847-17>

7. Проблеми реалізації прав і свобод людини і громадянина в Україні // За ред. Оніщенко Н.М., Зайчук О.В. – К. : Юридична думка, 2007. – 265 с.

Середа Т.М. Практика Європейського суду з прав людини як джерело судового правозастосування

У статті проаналізовано Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, яка є частиною національного законодавства. Крім цього, розглянуто практику Європейського суду з прав людини як джерело судового правозастосування і запропоновано вважати її офіційною формою інтерпретації основних прав кожної людини.

Ключові слова: практика Європейського суду, українське законодавство, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, права людини.

Середа Т.М. Практика Европейского суда по правам человека как источник судебного правоприменения

В статье проанализирована Конвенция о защите прав человека и основных свобод, которая является частью национального законодательства. Кроме этого, рассмотрена практика Европейского суда по правам человека как источник судебного правоприменения и предложено считать её официальной формой интерпретации основных прав каждого человека.

Ключевые слова: практика Европейского суда, украинское законодательство, Конвенция о защите прав человека и основных свобод, права человека.

Sereda T.M. Experience of the European Court of Human Rights as the source of judicial enforcement

The article explores the convention of Human Rights and Fundamental Freedoms, which is part of national law. In addition, consider the European Court of Human Rights as a source of legal enforcement and prompted the formal form of interpreting the fundamental rights of every person.

Key words: law of the European Court of Justice, the Ukrainian legislation, the convention of human rights and fundamental freedoms and human rights.

Рецензія* на статтю

старшого інспектора докторантури та ад'юнктури НАВС

Середі Тетяни Миколаївни

на тему: «Практика Європейського суду з прав людини як джерело
судового правозастосування»

Надана на рецензію наукова стаття є актуальною і за своєю сутністю та змістом відповідає вимога до практики Європейського суду з прав людини як джерела судового правозастосування, а також аналізуються наукові дослідження, нормативно-правові акти, що стосуються питання Європейського суду з прав людини.

Автор зазначив, що основним завданням Європейського суду є забезпечення неухильного дотримання і виконання норм Конвенції. Також зазначила, що практику Європейського суду вважають офіційною формою інтерпретації основних прав кожної людини, закріплених і гарантованих Концепцією.

Стаття Середи Т.М. підготовлена на належному науковому та літературному рівні. Автор у цілому дотримав вимоги до написання наукових статей. У роботі використано достатній обсяг джерел. Це надало можливість виконати докладний аналіз нормативно-правових актів, якими регламентується діяльність Європейського суду з прав людини.

Отже, зважаючи на викладене вище, стаття Середи Тетяни Миколаївни на тему: «Практика Європейського суду з прав людини як джерело судового правозастосування» може бути рекомендована до відкритого друку у фаховому виданні.

Доцент кафедри конституційного

та міжнародного права НАВС

кандидат юридичних наук

С.О. Халюк

---

* Збережено стиль і граматику оригіналу.

Відповідність Конституції України окремих заходів кримінально-правового впливу

*Задоя Костянтин Петрович,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук*

УДК: 343.2

Відповідно до частини першої ст. 3 Кримінального кодексу України (далі – КК) кримінальне законодавство України ґрунтується, зокрема, на Конституції України. Цю юридичну формулу, очевидно, можуть по-різному тлумачити теоретики права. Проте є безсумнівним те, що за будь-яких умов вона означає узгодженість положень КК з положеннями Основного Закону і в цій частині, на думку С.Д. Шапченка, є складовою кримінально-правового змісту принципу верховенства права [1, с. 86]. Однак реальний стан чинного на даний момент нормативного (кримінально-правового) матеріалу засвідчує, що формулювання частини першої ст. 3 КК доцільніше розглядати як керівництво до дії, аніж як констатацію існуючого стану речей. Принаймні в частині вирішення питання про застосування заходів кримінально-правового впливу.

По-перше, звернемо увагу на тривалу наукову дискусію, яка точиться у вітчизняній кримінально-правовій науці щодо відповідності Конституції України інституту звільнення від кримінальної відповідальності. Цілком обґрунтована, на нашу думку, позиція науковців, що вказують на неузгодженість даного правового інституту з положеннями Основного Закону, полягає у наступному (див., наприклад, праці С.Д. Шапченка та С.С. Яценка[1; 2]): а) частина перша ст. 44 КК передбачає, що особа, яка вчинила злочин, звільняється від кримінальної відповідальності у випадках,

передбачених КК¹; б) у частині другій ст. 44 КК вказано, що звільнення від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених КК, здійснюється лише судом; в) як впливає з частини третьої ст. 288 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), процесуальний порядок вирішення питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності з підстав, передбачених КК, не вимагає постановлення обвинувального вироку щодо особи²; г) таким чином, на даний момент застосування до особи звільнення від кримінальної відповідальності здійснюється без винесення щодо неї обвинувального вироку суду, яким би її було визнано винною у вчиненні злочину певного виду (різновиду); г) як наслідок – формулювання частини першої ст. 44 КК у частині слів «особа, яка вчинила злочин...» не узгоджується з принципом презумпції невинуватості, відповідно до якого особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду (частина перша ст. 62 Конституції України).

Відзначимо, що у вітчизняній правовій науці є й чимало опонентів такого підходу (наприклад, Ю.В. Баулін, О.О. Дудоров, О.С. Козак). Їх аргументація в основному будується на обмежувальному тлумаченні частини першої ст. 62 Конституції України. Фрагменти «вважається невинуватою» та «не може бути піддана кримінальному покаранню» тлумачаться цими науковцями як взаємозалежні. Тобто, якщо стосовно особи не постановлений обвинувальний вирок, вона не вважається винною та не може бути піддана покаранню, але

---

¹ Наразі КК та Закон України «Про застосування амністії в Україні» (з урахуванням змін та доповнень, внесених до них Законом України від 02.06.2011 № 3465-VI) не передбачають можливості звільнення особи від кримінальної відповідальності на підставі акта амністії. Однак А.А. Музика вважає, що така можливість передбачена в частині першій ст. 1 Закону України «Про застосування амністії в Україні» у «прихованому» вигляді, оскільки це положення передбачає можливість застосування амністії стосовно осіб, кримінальні справи стосовно яких розглянуті судами, але вирок стосовно цих осіб не набрали законної сили [3, с. 341]. На наш погляд, це положення має тлумачитися інакше – очевидно, воно є своєрідною гарантією щодо реалізації т. зв. повної амністії відносно осіб, стосовно яких на момент набрання чинності законом про амністію справи були розглянуті, але вирок не набрали законної сили.

² У першому реченні частини сьомої ст. 284 КК вказується про «...ухвалення вироку з підстави, передбаченої пунктом 1 частини другої цієї статті...». У свою чергу, п. 1 частини другої ст. 284 КПК передбачає, що кримінальне провадження закривається судом у зв'язку із звільненням особи від кримінальної відповідальності. Таким чином, частина сьома ст. 284 КК допускає можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності на підставі вироку суду, але це, очевидно, слід вважати помилкою законодавця, оскільки в жодному іншому положенні КПК така можливість не передбачена. Більше того, частина сьома ст. 284 КПК прямо суперечить частині третій ст. 288, частині третій ст. 314, ст. 374 КПК.

разом з тим особу може бути визнано винною та піддано іншим заходам кримінально-правового впливу (аніж покарання) на підставі іншого правозастосовчого акта (постанови чи ухвали суду) [4, с. 54–55; 5, с. 745; 6, с. 40–48; 52–56]. У такий спосіб прихильники конституційності інституту звільнення від кримінальної відповідальності намагаються пояснити, чому застосування його норм не вимагає винесення обвинувального вироку суду. На нашу думку, таке пояснення є недостатньо переконливим. В абзаці 6 п. 10 мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України (далі – КСУ) у справі за конституційним поданням Верховного Суду України (далі – ВСУ) щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора) № 3-рп/2003 від 30 січня 2003 р. єдиний орган конституційної юрисдикції зазначив, що переконання слідчого і прокурора у вчиненні особою злочину не означає доведення її винуватості, яка відповідно до конституційно закріпленого принципу презумпції невинуватості особи може бути встановлена лише обвинувальним вироком суду (ст. 62 Конституції України). У даній правовій позиції заслуговує на увагу те, що, за логікою КСУ, презумпція невинуватості може бути спростована обвинувальним вироком суду за відсутності будь-яких додаткових вказівок на те, який захід кримінально-правового впливу при цьому буде застосований до суб'єкта. Таким чином, КСУ не пов'язує презумпцію невинуватості виключно з неможливістю піддати особу покаранню, а отже, – невинуватість особи та неможливість піддати її покаранню є цілком окремими, самостійними наслідками відсутності обвинувального вироку, постановленого щодо особи.

Окремо слід відзначити позиції В. Нора та В. Лобача. Перший із них вважає, що у випадках звільнення особи від кримінальної відповідальності презумпція невинуватості щодо особи взагалі не спростовується: «Не припиняє своєї дії презумпція невинуватості і щодо осіб, звільнених від кримінальної відповідальності з закриттям кримінальних справ за т.зв. нереабілітуючими

підставами, зокрема у зв'язку з: амністією або помилуванням; дійовим каяттям; примиренням винного з потерпілим; застосуванням до неповнолітньої особи примусових заходів виховного характеру. Не дивлячись на те, що в перерахованих випадках у постанові суду про звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності та закриття кримінальної справи не констатується висновок про його невинуватість, а радше, навпаки – він передбачається, дія презумпції невинуватості розповсюджується на такого обвинуваченого. В перелічених випадках вина особи встановлюється, але не для визнання її винною вироком суду і покарання, а метою закриття кримінальної справи. Тож суд при цьому не визнає особу винуватою у вчиненні злочину своїм вироком. Він ухвалює постанову про закриття кримінальної справи, яка не замінює вироку суду, а отже, вона й не є тим судовим актом, яким згідно ст. 62 Конституції особа визнається винуватою у вчиненні злочину. Не випадково, що в цих випадках особа визнається такою, що не має судимості (ст. 88 КК)» [7, с. 391]. На жаль, підхід В. Нора виглядає внутрішньо суперечливим через неузгодженість таких висловлених ним тез: «...вина встановлюється... з метою закриття кримінальної справи», з одного боку, та «суд при цьому не визнає особу винною» й «...не констатується висновок про його невинуватість, а радше, навпаки – він передбачається», з іншого боку. Таким чином, незрозуміло, як саме слід сприймати постановлення правозастосовчого акта, яким особа звільняється від кримінальної відповідальності, – як підтвердження її вини, як відсутність такого підтвердження чи взагалі як підтвердження її невинуватості?!

У свою чергу, В. Лобач вважає, що «буквальне розуміння першого аспекта цієї норми – встановлення вини лише вироком (тобто при засудженні) – не відповідає принципам гуманізму, реалізованим у згаданих вище нормах Кримінально-процесуального та Кримінального кодексів, тому у ст. 62 [Конституції України] термін «вирок» доцільно було б тлумачити більш широко – як судові рішення, яким встановлюється винність особи у вчиненні певних дій [8]. За умови широкого розуміння поняття «вирок суду»

в частині першій ст. 62 Конституції України справді «автоматично» відпадає питання про відповідність чи невідповідність Основному Закону інституту звільнення від кримінальної відповідальності. Однак, здається, що підстав для поширювального тлумачення вказаного положення Конституції України немає. По-перше, поняття «обвинувальний вирок суду» має у вітчизняній правовій системі цілком конкретний правовий зміст, який розкривається у статтях 373–374 КПК. По-друге, підхід В. Лобача не відповідає правилам системного тлумачення нормативно-правових актів, які вимагають однакового розуміння певного поняття в одному й тому самому нормативно-правовому акті.

Підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що, на нашу думку, є всі підстави стверджувати про неузгодженість положень кримінального закону, які регламентують звільнення від кримінальної відповідальності, з положеннями Конституції України.

Проте, на жаль, це лише «верхівка айсбергу», оскільки ще ряд заходів кримінально-правового впливу частково або повністю не відповідають частині першій ст. 64 Конституції України. Дане положення Конституції України передбачає, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Основним Законом. При цьому застереження щодо обмеження прав і свобод людини і громадянина можуть мати різний характер: а) прямі універсальні застереження щодо можливості обмеження ряду прав і свобод (наприклад, частина друга ст. 64 Конституції України); б) прямі спеціальні застереження щодо можливості обмеження певного права чи свободи (наприклад, частини друга-шоста ст. 29 Конституції України); в) відсильні застереження щодо можливості обмеження певного (певних) права чи свободи (прав та свобод) у випадках, передбачених законом (наприклад, ст. 31 Конституції України).

Одне із застережень останнього типу стосується й засуджених осіб – у частині третій ст. 63 Конституції України зазначено, що засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які

визначені законом і встановлені вироком суду. Очевидно, відображеннями цього конституційного положення слід вважати частину першу ст. 50 КК («Покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого»), а також частину другу ст. 7 Кримінально-виконавчого кодексу (далі – КВК) («Засуджені користуються всіма правами людини та громадянина, передбаченими Конституцією України, за винятком обмежень, визначених цим Кодексом, законами України і встановлених вироком суду»).

Підкреслимо, що обмеження прав і свобод засуджених «прив'язується» законодавцем в Основному Законі лише до такого правозастосовчого акта, як вирок суду. Проте слід звернути увагу, що засуджені можуть зазнавати обмеження прав і свобод у виді покарання певного виду й на підставі інших правозастосовчих актів суду. Зокрема, у чинному КК існує ряд норм, які можуть бути умовно об'єднані в субінститут заміни одного покарання іншим (див. частину п'яту ст. 53, частину четверту ст. 57, частину першу ст. 58, частину першу ст. 62, частину третю ст. 74, ст. 82, частину четверту ст. 83 КК), змістовними особливостями якого є: а) особа вже визнана винною у вчиненні злочину певного виду (різновиду); б) обвинувальним вироком суду їй обрано певну міру покарання; в) за наявності обставин, передбачених у кримінальному законі (у багатьох випадках ці обставини потребують і певної їх оцінки з боку суду), суд здійснює заміну виду покарання, який був визначений для відбуття засудженому, на інший (як правило, більш м'який) вид покарання; г) рішення суду щодо заміни одного покарання іншим фіксується в правозастосовчому акті. Остання ознака конкретизується у відповідних положеннях КПК – зі змісту пунктів 3, 10 та 13 частини першої ст. 537 та частини п'ятої ст. 539 цього кодексу випливає, що таким правозастосовчим актом є ухвала суду¹.

¹ У КПК прямо не вирішено, яким правозастосовчим актом вирішується питання про заміну призначеного покарання більш м'яким у порядку частини четвертої ст. 83 КК. Очевидно, у даному разі слід або поширювально тлумачити п. 4 частини першої ст. 537 КПК, в якому йде мова про «звільнення від відбування покарання...», або орієнтуватись на п. 14 частини першої ст. 537 КПК, в якому вказано, що суд вирішує інші питання про всякого роду сумніви і протиріччя, які виникають при виконанні вироку.

Таким чином, субінститут заміни одного покарання іншим не узгоджується з частиною першою ст. 50 КК, а щонайголовніше – з частиною третьою ст. 63 Конституції України (нагадаємо, що в обох цих орієнтирах йде мова про вирок суду як підставу для обмеження прав та свобод людини).

У чинному КК передбачені такі заходи кримінально-правового впливу, як примусові заходи медичного та виховного характеру. Окремі їх різновиди, а саме – госпіталізація психічно хворого до психіатричного закладу із звичайним, посиленням або суворим наглядом (частина друга ст. 94 КК) та направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років (п. 5 частини другої ст. 105 КК), – за своїм змістом передбачають, зокрема, обмеження права особи на свободу та особисту недоторканість і свободу пересування (статті 29, 33 Конституції України). При цьому, як впливає зі змісту положень КПК, вищеперераховані види примусових заходів медичного характеру застосовуються до особи виключно на підставі ухвали судді (частина друга ст. 512 КПК)¹, а зазначений вид примусових заходів виховного характеру може застосовуватись на підставі ухвали судді (частина третя ст. 288 та частина третя ст. 497; частина друга ст. 500 КПК)², тобто без постановлення

---

¹ Зауважимо, що відповідно до п. 2 частини четвертої ст. 374 КПК питання про застосування примусових заходів медичного характеру щодо обмежено осудних осіб може бути вирішено й в обвинувальному вирокі суду. Але з п. 7 постанови Пленуму Верховного Суду України від 03.06.2005 № 7 «Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування» (далі – Постанова) впливає, що до обмежено осудних осіб може бути застосований лише такий вид примусових заходів медичного характеру, як амбулаторна психіатрична допомога, що не характеризується обмеженням права особи на свободу та особисту недоторканість та свободи пересування, але в той же час за певних умов може розглядатись як обмеження однієї із складових права людини на охорону здоров'я (детальніше див. нижче), проте оскільки таке обмеження застосоване відносно засудженого на підставі обвинувального вироку суду, вказана ситуація цілком відповідає застереженню, передбаченому в частині першій ст. 63 Конституції України.

² На жаль, у КПК питання про застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру не вирішено належним чином. § 2 Глави 38 КПК регламентує застосування примусових заходів виховного характеру до осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності. У подібних випадках відповідно до частини другої ст. 500 КПК суд постановляє ухвалу. Як можна зрозуміти зі змісту ст. 497 КПК, в ній йде мова про застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру в порядку ст. 97 КК, коли вказані заходи поєднуються зі звільненням неповнолітнього від кримінальної відповідальності. При цьому в частині третій ст. 497 КПК прямо не вказано, який правозастосовчий акт має постановлятися судом у таких випадках (в тексті закону згадується лише абстрактне «рішення»). З огляду на частину третю ст. 288 КПК, в якій передбачено, що при звільненні особи від кримінальної відповідальності суд постановляє ухвалу, таким правозастосовчим актом, очевидно, також повинна бути ухвала суду. Ст. 105 КК допускає можливість застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру й у випадку звільнення його від покарання. З огляду те, що відповідно до частини першої даної статті КК питання про звільнення неповнолітнього від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру повинно вирішуватись на «момент постановлення вироку», правозастосовчим актом, в якому «фіксується» рішення суду про доцільність застосування до особи примусових заходів виховного характеру, у даному разі повинен бути обвинувальний вирок суду. Однак п. 2 частини четвертої ст. 374 КПК, який формулює вимоги щодо юридичного змісту резолютивної частини таких правозастосовчих актів, взагалі не містить згадки про можливість застосування ст. 105 КК.

обвинувального вироку суду в обох вказаних випадках. Як наслідок, особи, щодо яких застосовані вищеназвані кримінально-правові заходи, не можуть вважатися «засудженими» в розумінні частини третьої ст. 63 Конституції України, оскільки вжитий у даному положенні Основного Закону вказаний термін («засуджений») означає лише осіб, стосовно яких постановлено обвинувальний вирок суду. Таким чином, обмеження права на свободу та особисту недоторканість, а також свободи пересування щодо осіб, до яких застосовано госпіталізацію психічно хворого до психіатричного закладу із звичайним, посиленним або суворим наглядом, а також направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років, не обумовлене Конституцією України, що, в свою чергу, є порушенням частини першої ст. 64 Основного Закону.

Ще один захід кримінально-правового впливу, а саме – примусове лікування, передбачений у ст. 96 КК. Як впливає з п. 2 частини четвертої ст. 374 та п. 7 частини першої ст. 537, частини п'ятої ст. 539 КПК, рішення суду про застосування примусового лікування може фіксуватись як в обвинувальному вирокі суду, так і в його ухвалі. На наш погляд, у другому випадку буде мати місце не обумовлене Конституцією України обмеження права особи на охорону здоров'я. Таке право гарантоване частиною першою ст. 49 Основного Закону. При цьому останній, по-перше, не «розшифровує» зміст вказаного права, а по-друге, не передбачає жодного спеціального застереження щодо його можливого обмеження. Конкретно питання про зміст права людини на охорону здоров'я вирішено в частині першій ст. 6 Основного Закону України про охорону здоров'я. Зокрема, в даному положенні вказано, що право людини на охорону здоров'я включає в себе й право на вільний вибір закладу охорони здоров'я. Обмеження цієї правомочності засудженого матиме місце, зокрема, у випадках, коли він відбуває покарання у виді арешту чи позбавлення волі на певний строк, оскільки відповідно до статей 53 та 116 КВК особи, засуджені до покарань цих видів, за загальним

правилом не можуть одержувати медичну допомогу поза межами арештного дому або виправної колонії. Отже, у таких ситуаціях обмеження права особи на охорону здоров'я не може вважатись обумовленим: а) частиною першою ст. 63 Конституції України, оскільки підставою для застосування до особи примусового лікування є не обвинувальний вирок суду, а його ухвала; б) частиною першою ст. 49 Основного Закону, яка взагалі не передбачає можливості обмеження даного конституційного права особи.

Підбиваючи підсумки, констатуємо, що цілий ряд заходів кримінально-правового впливу через неузгодженості норм Конституції України, КК, КПК та КВК фактично мають визнаватись такими, що повністю або частково не відповідають положенням Основного Закону. На нашу думку, вирішення цієї проблеми можливе шляхом внесення змін до Конституції України та КК. Зокрема, було б доцільно: а) викласти частину третю ст. 63 Конституції України у такій редакції: «Особи, до яких було застосовано покарання або інші заходи кримінально-правового впливу, користуються всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком чи іншим рішенням суду»; б) викласти частину першу ст. 44 КК у такій редакції: «Особа, яка підозрюється, обвинувачується у вчиненні злочину, звільняється від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених цим Кодексом».

Список використаних джерел

1. Шапченко С.Д. Принцип верховенства права і Кримінальний кодекс України 2001 р. : деякі теоретичні, законодавчі та правозастосовчі проблеми / С.Д. Шапченко // Законодавство України : науково-практичні коментарі. – 2002. – № 5. – С. 85–92.
2. Яценко С.С. Щодо відповідності інституту звільнення від кримінальної відповідальності конституційному принципу презумпції невинуватості : порівняльно-правовий підхід / С.С. Яценко // Вісник Верховного Суду України. – 2009. – № 7. – С. 44–45.
3. Музыка А.А. Закону «О применении амнистии в Украине» (в редакции от 2 июня 2011 года) посвящается / А.А. Музыка // Теоретичні та прикладні проблеми сучасного кримінального права : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф., м. Луганськ, 19–20 квітн. 2012 р. / упорядн. Є.О. Письменський, Ю.Г. Старовойтова. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. – 624 с.
4. Баулін Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності / Ю.В. Баулін. – К.: Атіка, 2004. – 296 с.
5. Кримінальне право. Загальна частина : підручник / [А.С. Беніцький, В.О. Гацелюк, М.К. Гнетнев, В.С. Гуславський та інші]; за ред. А.С. Беніцького, В.С. Гуславського, О.О. Дудорова, Б.Г. Розовського. – К. : Істина, 2011. – 1112 с.
6. Козак О.С. Звільнення від кримінальної відповідальності: дис... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Олександра Сергіївна Козак. – Дніпропетровськ : Дніпр. держ. ун-т внутр. справ, 2008. – 228 с.
7. Нор В. Презумпція невинуватості як принцип кримінального судочинства та його інтерпретація Європейським судом з прав людини / В. Нор // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2011. – Вип. 53. – С. 389-401.
8. Лобач В. Конституційні права людини у кримінальному процесі / В. Лобач [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=261>. – Назва з екрана.

Задоя К.П. Відповідність окремих заходів кримінально-правового впливу Конституції України

Автор аналізує окремі суперечності між положеннями Кримінального кодексу та Конституції України щодо регламентації окремих заходів кримінально-правового впливу.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, звільнення від кримінальної відповідальності, обвинувальний вирок суду

Задоя К.П. Соответствие отдельных мер уголовно-правового воздействия Конституции Украины

Автор анализирует отдельные противоречия между положениями Уголовного кодекса и Конституции Украины относительно регламентации отдельных мер уголовно-правового воздействия.

Ключевые слова: уголовная ответственность, освобождение от уголовной ответственности, обвинительный приговор суда

Zadoya K.P. Of some criminal law measures's accordance with Constitution of Ukraine

The author analyzes some conflicts between the provisions of the Penal Code and the Constitution of Ukraine concerning the regulation of some measures of criminal law.

Key words: criminal liability, exemption from criminal responsibility, a guilty verdict

Підстави виникнення правовідносин з надання медичних послуг

Самофал Марина Михайлівна,
аспірант відділу проблем цивільного, трудового та підприємницького права Інституту держави та права імені В.М. Корецького НАН України

УДК 347.412

Питання юридичних фактів, на підставі яких можуть надаватися послуги, не є малодослідженим у науці цивільного права. Зокрема, ні в кого з дослідників не виникає сумніву, що послуги можуть надаватися у рамках договірних зобов'язальних правовідносин.

Класичними юридичними фактами, на підставі яких можуть надаватися медичні послуги, називають договір про надання послуг та дії в чужих інтересах без доручення [1, с. 254; 2, с. 80]. Деякі дослідники окремим юридичним фактом – підставою виникнення правовідносин з надання медичних послуг називають односторонню обіцянку [1, с. 254].

Договір про надання послуг є найбільш розповсюдженою підставою виникнення зобов'язань з надання послуг. Останнім зумовлюється і високий рівень наукової розробки питання щодо сутності таких договірних відносин та статусу сторін у них. Розробкою питань договору про надання медичних послуг займалися Смотров О.І., Васильєва О.Є., Сироткіна А.О, Еліна Н.К, Зайцева Н.В., Жамкова О.Є., Ломакіна І.Г., Нагорна С.В., Шевчук С.С., Сагалаєва Є.С., Тихомиров О.В. Крім того, маємо ґрунтовні напрацювання щодо договору з надання послуг у працях Шешеніна Є.Д., Кабалкіна О.Ю., Калмикова Ю.Х., Кротова М.В., Індюкова М.П., Йоффе О.Й. та ін. Тому питання договірного надання послуг у даній публікації не розглядатиметься.

Натомість, інші підстави виникнення правовідносин з надання медичних послуг у наукових працях проаналізовані недостатньо. Тому виникає потреба в їх розгляді та аналізі.

Цікавим є питання можливості виникнення зобов'язань з надання медичних послуг у рамках недоговірних зобов'язань.

Найчастіше в науковій літературі зустрічаємо твердження щодо можливості існування відносин із надання медичних послуг, що виникли на підставі дій в інтересах третьої особи без доручення. За юридичною природою такі дії є діями одностороннього характеру. В контексті відносин, пов'язаних із наданням медичної допомоги без відповідних повноважень, цивільне законодавство (ст. 1161 ЦКУ) регулює лише наслідки таких дій (рятування життя та/або здоров'я) у вигляді завдання шкоди особі, яка їх вчиняла.

Зауважимо, що фактичні дії з рятування життя та здоров'я можуть вчинятися як спеціальними суб'єктами, так і загальними суб'єктами.

У разі, коли дії вчиняє спеціальний суб'єкт, має місце надання медичної допомоги, але не відбувається надання медичної послуги. Розгляньмо питання розмежування цих двох понять.

Законодавством передбачено (частина третя ст. 284 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ), частина перша ст. 43 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (далі – Основи)), що медичне втручання може проводитися лише за наявності інформованої згоди особи, щодо якої воно здійснюється. Таким чином, остання є однією з важливих умов здійснення медичного втручання, а отже виникнення регулятивних цивільних правовідносин.

Якщо ж згоди немає, наприклад пацієнт без свідомості, відповідні спеціальні суб'єкти у невідкладних випадках, за наявності реальної загрози життю особи можуть надавати медичну допомогу і без згоди фізичної особи, її опікунів, піклувальників, батьків, усиновлювачів (частина п'ята ст. 284 ЦКУ). У такому разі надається саме медична допомога, але не надається медична послуга, виникають охоронні, а не регулятивні відносини.

Законодавство України не дає чіткого визначення ані поняття «медична допомога», ані поняття «медична послуга».

Питання щодо правової сутності поняття «медична допомога» було предметом розгляду Конституційного Суду України (далі – КСУ) [3], проте визначення поняття дано так і не було. У пункті 3 мотивувальної частини рішення КСУ зазначив, що у визначеннях науковців, наданих КСУ «медична допомога» і «медична послуга» трактуються і як синоніми, і як антоніми, і як частина одна одної.

Більшість учених розмежовують поняття «медична послуга» та «медична допомога», як правило, за критерієм оплатності, проте існує і позиція щодо їх ототожнення [4, с. 3].

Заслуговує на увагу позиція, відповідно до якої медична послуга є більш широкою категорією, що пояснюється через особливості результату діяльності при наданні медичних послуг і допомоги [5, с. 38]. Зокрема, медична допомога завжди спрямована на досягнення лікувального, діагностичного або профілактичного результату, а при наданні медичної послуги може досягатися не тільки лікувальний (відновлювальний) результат, а ще й додатковий естетичний ефект. Тобто у межах медичної послуги може надаватися і допомога, і додаткова послуга естетичного характеру.

З даною позицією погодитися не можна, по-перше, з огляду на те, що відповідно до ст. 3 Основ, здоров'я – це стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних дефектів, а оскільки основною метою надання медичної допомоги є підтримання чи відновлення певного стану здоров'я, то в рамках медичної послуги надається медична допомога, навіть якщо метою послуги є виключно естетична складова. По-друге, при такому тлумаченні співвідношення двох понять, про визнання певних дій медичною послугою можна говорити лише за наявності естетичної складової, що не відповідає дійсності.

На нашу думку, медична допомога є ширшим поняттям, ніж медична послуга. Медична допомога може надаватися як у рамках медичних послуг, так і поза ними. Наприклад, ст. 37 Основ передбачає особливості надання медичної допомоги в невідкладних та екстремальних ситуаціях. Першу невідкладну

медичну допомогу повинні надавати співробітники міліції, пожежної охорони, аварійних служб, водії транспортних засобів та представники інших професій, на яких цей обов'язок покладено законодавством і службовими інструкціями. Аналізуючи дану норму, можна дійти висновку, що перелічені вище особи надають не медичні послуги, а медичну допомогу.

Водночас медична допомога є змістом медичної послуги.

Виходячи із такого розмежування понять, можна підвести підсумок, визначивши, що відносини, пов'язані із наданням медичних послуг, входять до відносин із надання медичної допомоги, але не вичерпують їх.

Оскільки надання медичної допомоги у невідкладних випадках є обов'язком спеціальних суб'єктів (лікарів, працівників рятувальних служб), останні не є суб'єктами відносин з відшкодування шкоди, завданої рятуванням життя та здоров'я [6, с. 861].

Якщо особа, яка рятувала життя, здоров'я іншої особи, не є спеціальним суб'єктом, можемо говорити про вчинення нею дій у чужих інтересах без доручення.

Хоча цивільним законодавством передбачено вчинення дій без доручення лише в майнових інтересах особи, враховуючи диспозитивність як характеристику методу цивільно-правового регулювання, не виключається можливість існування і дій, направлених на забезпечення немайнових інтересів особи (збереження життя, здоров'я).

Законодавством урегульовано питання правових наслідків таких дій. Якщо внаслідок їх вчинення особа зазнала шкоди, вона має право на її відшкодування, але не від особи, чиє життя, здоров'я збережено, а від держави. Крім того, відшкодовуються не витрати, як це має місце при вчиненні дій у майнових інтересах особи без доручення, а лише шкода.

Що стосується дій, вчинених без доручення у майнових інтересах особи, законодавець встановив, що в разі їх подальшого схвалення домінує, відносини між сторонами трансформуються в договірні (частина друга ст. 1158 ЦК). Навіть застосувавши аналогію закону до відносин з рятування життя та

здоров'я при подальшому схваленні дій особою, життя, здоров'я якої рятувалось, відносини не можуть трансформуватися у договір з надання медичних послуг, оскільки для таких відносин характерною є наявність спеціального суб'єкта зі сторони виконавця послуги, тобто особи, яка має спеціальну освіту та кваліфікацію.

Таким чином, не випадково, закріплюючи інститут вчинення дій без доручення в чужих інтересах, законодавець визначив лише захист майнових інтересів іншої особи. Дії ж із рятування життя та здоров'я мають більш виражене моральне забарвлення і відносини щодо них не вимагають регулювання правом, на відміну від наслідків ними спричинених (відшкодування шкоди). Таким чином, відносини з надання медичних послуг не можуть виникати на підставі дій у чужих інтересах без доручення.

Ще однією підставою виникнення правовідносин із надання медичних послуг називають односторонню обіцянку, прикладом якої є обіцянка сусіда виміряти тиск [1, с. 255]. На нашу думку, така обіцянка не тягне за собою взагалі будь-яких правових зв'язків, не є наданням медичних послуг, а такі відносини регулюються на рівні моралі.

Безпосередньо з делікту зобов'язання з надання послуг не виникають. Однак таке зобов'язання може виникнути на основі договору (добровільний порядок) або рішення суду (судовий порядок), укладеного / винесеного за фактом заподіяння шкоди. Таким чином, заподіяння шкоди побічно, опосередковано впливає на виникнення зобов'язань з надання послуг. На це вказують також норми законодавства про захист прав споживачів, що допускають трансформацію договірної зобов'язання з надання послуг у разі виявлення споживачем недоліків наданої послуги в альтернативне зобов'язання (фактично вже недоговірне зобов'язання), за яким споживач в якості одного з предметів виконання може обрати послугу. Отже, послуга буде надана з недоговірного (охоронного) альтернативного зобов'язання (пункт третій частини третьої ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Можливим вважаємо також виникнення зобов'язання з надання послуг у рамках зобов'язання з публічної обіцянки винагороди.

Відповідно до частини першої ст. 1144 ЦКУ особа має право публічно пообіцяти винагороду за передання їй відповідного результату. Як приклад такого результату законодавець наводить надання інформації, знайдення особи, тобто результат трактується досить широко, оскільки, наприклад, надання результату у вигляді інформації може виявлятися в наданні певного матеріального носія, що є у виконавця, а може полягати у вчиненні певних дій зі збору такої інформації, і як наслідок передачі її особі, що пообіцяла винагороду. При цьому зміст завдання може стосуватися як разової дії так і необмеженої кількості дій одного виду (ст. 1145 ЦКУ), предметом же конкурсу може бути вчинення певної дії (частина друга ст. 1151 ЦКУ).

За своєю правовою природою послуга є дією (сукупністю дій), яка вчиняється на користь зацікавленої особи. Складність полягає в тому, що більшість зобов'язань є діями. Тому для кваліфікації певних дій як послуги важливо, щоб отримувач послуги був зацікавлений саме в діях, тобто дії мають виражати окрему економічну цінність. Якщо така кваліфікація дій присутня у відносинах, вважаємо за можливе використовувати публічну обіцянку винагороди для зовнішнього їх оформлення.

Дійсно, в деяких випадках вигідніше оголосити нагороду за надання певних послуг, а не укласти договір про надання послуг, оскільки в договірних відносинах суб'єктний склад є обмеженим, тоді як публічна обіцянка винагороди стосується необмеженої кількості осіб.

Публічна обіцянка винагороди є одностороннім правочином. Виконання завдання, за яке обіцяна нагорода, є іншим одностороннім правочином. Тобто відносини з публічної обіцянки винагороди виникають на підставі юридичного складу: обіцянка та виконання завдання. За своєю зовнішньою формою ці два правочини можна порівняти з офертою та акцептом у договірних зобов'язаннях. Але за своєю сутністю вони зовсім неподібні.

Прийняття права, встановленого односторонньою угодою, відрізняється від акцепту договірної оферти тим, що одностороння угода породжує право для особи, яка прийняла його, незалежно від цього прийняття, тоді як пропозиція укласти договір певного змісту без його прийняття не породжує відповідних прав та обов'язків. Оферта і акцепт, окремо взяті, не є односторонніми угодами, хоча вони і є волевиявленнями, спрямованими на юридичні наслідки. Кожен з учасників договору, що укладається, бажає викликати певні правові наслідки не своїм одностороннім волевиявленням, а в поєднанні і єдності волевиявлень двох сторін.

Отже, зі всього вищевикладеного можна дійти висновку, що відносини з надання послуг можуть виникати як на підставі договірних, так і на підставі деяких позадоговірних зобов'язальних правовідносин. Зокрема, щодо останньої групи відносин, до таких підстав вважаємо за можливе віднести публічну обіцянку винагороди.

Список використаних джерел

1. Аномалії в цивільному праві України : Навч.-практ. Посібник // відп. ред. Р.А. Майданик. – К. : Юстиніан, 2007. – 912 с.
2. Сироткина А.А. Договор оказания медицинских услуг: особенности правового регулирования : диссертация ... кандидата юридических наук : 12.00.03. – Москва, 2004. – 173 с.
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 49 Конституції України «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно» (справа про безоплатну медичну допомогу) від 29.05.2002 № 10-рп/2002. – Електронний ресурс: Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KS02042.html
4. Штерн К.В. Медицинская услуга с позиций определения понятия медицинской помощи // Медицина в Кузбассе. – 2007, № 4. – С. 3–6.

5. Антонов С.В. Цивільно-правова відповідальність за заподіяння шкоди здоров'ю при наданні платних медичних послуг : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2006. – 204 с.

6. Науково-практичний коментар Цивільного Кодексу України: У 2 т./ За відповід. ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – Т. II. – 832 с.

Самофал М.М. Підстави виникнення правовідносин з надання медичних послуг

У статті розглянуто питання підстав виникнення правовідносин з надання послуг взагалі та медичних послуг зокрема. На основі проведеного аналізу обґрунтовується можливість надання послуг як у рамках зобов'язальних договірних, так і деяких зобов'язальних недоговірних відносин.

Ключові слова: послуга, медична послуга, договір надання медичних послуг, публічна обіцянка винагороди.

Самофал М.М. Основания возникновения правоотношений по оказанию медицинских услуг

В статье рассматривается вопрос оснований возникновения правоотношений по оказанию услуг вообще и медицинских услуг в частности. На основании проведенного исследования обосновывается возможность оказания услуг как в рамках обязательственных договорных, так и некоторых обязательственных внедоговорных отношений.

Ключевые слова: услуга, медицинская услуга, договор оказания медицинских услуг, публичное обещание вознаграждения.

Samofal M.M. Grounds of origin of legal relations on provision of medical services

The article reviews the question of the of the legal basis of the service provision in general and medical service provision in particular. Based on this study substantiates the possibility of providing services in the framework of some non-contractual obligations, as well as of contractual obligations.

Key words: service, medical service, medical services contract, a public promise of an award.

Рецензія*

наукового керівника на статтю
аспірантки Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України
Самофал Марини Михайлівни

«Підстави виникнення правовідносин з надання медичних послуг»

Необхідність вирішення в сучасній цивілістиці дискусійних проблем правових підстав зобов'язань з надання послуг, зокрема медичних, зумовлює актуальність і важливість обраної теми.

Малодослідженим в науці цивільного права залишається питання можливості виникнення зобов'язань з надання послуг в рамках недоговірних зобов'язальних правовідносин. Автор статті досліджує питання можливості виникнення таких зобов'язань на підставі делікту, односторонньої обіцянки винагороди та дій в інтересах інших осіб без доручення.

На основі даного дослідження було зроблено висновки, що підставами виникнення зобов'язань з надання медичних послуг може бути договір та публічна обіцянка винагороди.

Врахування цих висновків та пропозицій може бути корисним для подальшого розвитку цивілістичної науки.

Стаття відповідає вимогам, що висуваються для публікацій у наукових фахових виданнях.

Науковий керівник:
к.ю.н., науковий співробітник
відділу проблем цивільного,
трудового та підприємницького права
Інституту держави і права ім. В.М. Корецького

Антонов С.В.

---

* Збережено стиль і граматику оригіналу.

Суди для неповнолітніх у Російській імперії: окремі проблеми функціонування (початок ХХ ст.)

Продіус Костянтин Васильович,
здобувач кафедри історії держави і права
Національного університету «Одеська юридична академія»

Постановка проблеми. Однією з актуальних проблем сьогодення в Україні є високий рівень підліткової злочинності. Величезна кількість неповнолітніх виявляється втягнутою у діяльність злочинних організацій або самостійно вчиняє протиправні дії. Зокрема, за даними МВС, у 2007–2008 рр. в Україні неповнолітніми скоєно близько 15,7 тисяч злочинів [1]. Особливу тривогу викликає той факт, що значна кількість злочинів, які вчиняються неповнолітніми, відноситься до категорії тяжких. Як зазначають дослідники цієї проблеми, «майже кожен другий злочин здійснюється неповнолітніми у групі, частіше з особливою жорстокістю та цинізмом» [2].

Не можна, звісно, вважати, що дитяча злочинність є винятково «хворобою нашого часу». З подібною проблемою стикалися й інші країни світу, мала місце вона і в той час, коли українські землі входили до складу Російської імперії чи утворювали окрему радянську республіку. Це спонукає нас до глибшого вивчення історичних коренів цієї проблеми, аналізу її витоків і способів боротьби з нею, що вже були вироблені у процесі розвитку українського суспільства.

Аналіз останніх досліджень. На сьогодні основні аспекти діяльності ювенальних судів, як в історичному минулому, так і сьогоденні, дістали широке висвітлення у багатьох пострадянських країнах. Так, російськими, білоруськими та українськими вченими Л. Беляєвою [3], Н. Борисовою [4], Р. Максудовим [5], Є. Слуцьким [6], Г. Вагилевичем [7], Н. Крестовською [8] та ін. підготовлено серію статей та монографій із проблематики ювенальної юстиції. З цієї проблематики захищено ряд дисертацій, а саме: Н.Крестовської

[9], Ю. Стародубцева [10], Н. Штикова [11], що також є свідченням актуальності вказаної теми.

Постановка завдання. Враховуючи вищесказане, метою статті є комплексний історико-правовий аналіз першого етапу розвитку ювенальних судів на землях Російської імперії на початку ХХ ст. і визначення кола проблем, які постали на цьому етапі у процесі створення та діяльності судів для неповнолітніх.

Виклад основного матеріалу. Однією з головних проблем, на наш погляд, з якою зіткнулися піонери ювенальної юстиції, стала відсутність законодавства, яке б у межах усієї імперії визначало порядок створення та регулювало б діяльність ювенальних судів. На початок ХХ ст. у країні не існувало жодного нормативно-правового акта загальнодержавного характеру, який би регулював діяльність ювенальних судів. Відповідно, ініціатором відкриття ювенальних судів доводилося пристосовувати до своїх потреб уже існуюче законодавство, оскільки, як показувала практика, розраховувати на швидке прийняття закону про спеціальні суди для неповнолітніх не доводиться (до речі, ці побоювання виявилися цілком справедливими – означений закон так і не був прийнятий до 1917 р.). Так, перші ювенальні суди з'явилися у Російській імперії у формі особливих мирових суддів, і на них поширювалось діюче законодавство російської держави про мирову юстицію – «Про заснування судових установ», «Статут про покарання, що накладалися мировими суддями» тощо. Зрозуміло, що подібне рішення лише частково розв'язувало ті проблеми, що стояли перед прихильниками ювенальної юстиції, оскільки в існуючих нормативно-правових актах не була врахована специфіка діяльності дитячих судів, позаяк, незважаючи на ряд спільних рис, внутрішня будова означеного суду, порядок розгляду справ у ньому значно відрізнялися від звичайного мирового суду.

Спробою знайти вихід з подібної ситуації стало прийняття окремих нормативних документів, які б точніше визначили правове становище ювенальних суддів. У більшості випадків подібними документами ставали «Правила», що розроблялися ініціативною групою і затверджувалися

Міністерством юстиції та з'їздом мирових суддів відповідного округу. Однак подібний підхід унеможлиблював створення єдиної, уніфікованої системи ювенальної юстиції. Натомість, як свідчить аналіз змісту «Правил», у країні виникав ряд автономних судових установ, з власною структурною організацією, юрисдикцією, правилами розгляду справи тощо (хоча, і це варто також визнати, значних концептуальних відмінностей у них не спостерігається). Так, для прикладу, охарактеризуємо ситуацію, що виникала при розгляді справ стосовно спричинення незначних тілесних ушкоджень дітям. Згідно з «Правилами» Петербурзького суду для неповнолітніх, подібні справи розглядалися у суді лише у тих випадках, коли суб'єктом цього злочину виступав опікун або батьки неповнолітнього [12, с. 147]. А «Правила» більшості українських судів, зокрема київського, не містили подібних обмежень і розглядали справи незалежно від наявності родинного чи правового зв'язку особи-злочинця з неповнолітнім потерпілим [13, с. 2].

Актуальним залишалось і питання про розбудову широкої мережі ювенальних судів у Російській імперії. Як показують статистичні дані, суди існували лише в межах декількох губерній, та й то у великих містах, а їх загальна чисельність не перевищувала одного десятка. Подібна картина суперечила позиції піонерів ювенального руху, які виступали за створення в країні розгалуженої мережі спеціальних судових установ для розгляду справ неповнолітніх. Проте обмеженість матеріальних і людських ресурсів, що проявилася вже в ході судової реформи 1864 року, не дозволяла реалізувати ці амбітні плани. Альтернативою ставала пропозиція запровадження ювенальних судів на базі вже існуючого інституту мирових суддів. Справді, з-поміж усіх існуючих у країні судових установ саме мировий суд був найбільш оптимально пристосований до виконання функцій ювенального суду. Однак після проведення реформи 1899 р. мережа мирових судів у країні значно скоротилася, і вони фактично продовжували існувати тільки в ряді великих міст і в окремих регіонах. Навіть відновлення мирової юстиції у 1912 р. на практиці не дало

суттєвих результатів, оскільки, як показують сучасні дослідження, відповідний закон вступив у дію усього лише в межах десяти губерній [14, с. 152].

Повільні темпи розбудови системи ювенального правосуддя, на наш погляд, значною мірою були зумовлені недалекою політикою царського уряду відносно ювенальної юстиції. Держава практично не долучалася до надання допомоги у цій корисній для суспільства ініціативі. Уряд Російської імперії не схотів забезпечити повномасштабну підтримку ювенальній юстиції, а саме: розробити нормативно-правову базу діяльності судів, зменшити бюрократичну тяганину, здійснити централізовану організацію судів для неповнолітніх у містах Російської імперії, наголосити на необхідності організації подібних судів перед місцевими чиновниками. Як наслідок, піонерам ювенального руху доводилося самотійно долати численні перепони на їх шляху. Так, типовою була ситуація з утворенням ювенального суду в м. Києві. Прийняте рішення змогли реалізувати лише через рік, оскільки проект близько року пролежав у Міністерстві юстиції, перш ніж воно дало згоду на утворення цього судового органу [15, с. 4]. Відповідно, на початку ХХ ст. організація ювенальних судів була більше справою приватною, громадською, аніж державною.

Відсутність підтримки держави негативно позначилася і на матеріальному та фінансовому становищі перших ювенальних судів. Кошти та матеріали, необхідні для функціонування цього виду судових установ, з державного бюджету не виділялися, утримання ювенальних судів перекладалося на органи місцевого самоврядування або філантропічні організації. Недоліки подібної політики, її помилковість виявилися дуже швидко. По-перше, виділення матеріальних ресурсів, а також визначення розміру фінансування здійснювалося винятково за бажанням місцевої влади. Зрозуміло, що фінансові можливості у різних містах були різними, і це одразу проявлялося у матеріальному забезпеченні судів. Наприклад, у Санкт-Петербурзькому суді виділялося на утримання канцелярії (5 осіб) – 200 крб. щомісяця, тоді як у Київському – всього лише 66 крб. [12, с. 18; 15, с. 16]. По-друге, урядовці не

врахували того факту, що місцеві бюджети у більшості випадків страждали від нестачі грошей, і тому навіть при наявності подібного бажання не могли направити на розвиток ювенальної юстиції значні кошти. Як наслідок, більшість ювенальних судів страждали від нестачі коштів для утримання апарату суду та забезпечення його матеріальних потреб. Так, під час організації ювенального суду в м. Києві рішенням міської думи було виділено 2 тисячі карбованців на потреби цієї установи, тоді як, за підрахунками представників київського осередку, для повного забезпечення усіх наявних потреб необхідні були значно більші кошти – щонайменше 5 тис. карбованців [15, с. 14].

Проблеми фінансового характеру потягли за собою і проблеми кадрового забезпечення – через нестачу коштів ювенальні суди не могли найняти потрібну кількість професіоналів, що негативно позначалося на роботі суду неповнолітніх. Так, зважаючи на великі обсяги документообігу (за рік розглядалося в середньому близько 1000 – 2000 справ), суди потребували значної кількості добре підготовлених канцеляристів. Однак хронічна нестача коштів змушувала їх або урізати оплату праці канцеляристів, або скорочувати штати працівників. Так, описуючи ситуацію у Санкт-Петербурзькому ювенальному суді, який фінансувався чи не найліпше в Російській імперії, суддя М. Окунев зазначав: «штат канцелярії більш-менш достатній, однак цей результат досягнутий лише завдяки тому, що оклади працівників канцелярії вельми незначні» [12, с. 17].

Подібною була ситуація і з піклувальниками, які виконували основну роботу з нагляду за неповнолітніми правопорушниками. Штатний піклувальник, який працював при суді, в середньому отримував від 900 до 1200 крб. на рік. Якщо у столиці на формування штату працівників виділяли 6 тис. крб. і можна було найняти 5 попечителів, то в регіонах оперували значно скромнішими сумами і кількість штатних попечителів коливалася від 1 до 3 [15, с. 64; 16, с. 539; 17, с. 79]. Якщо зважити, що в середньому за рік суди направляли під нагляд попечителів близько 500 – 1000 осіб, то в середньому на одного працівника припадало від 100 до 300 осіб. Статистичні дані

підтверджують цей висновок. Так, У Санкт-Петербурзькому ювенальному суді середня кількість неповнолітніх, які знаходилися під його контролем, становила 110–112, тоді як у київському цей показник сягав 130–140 осіб [12, с. 19; 18, с. 36–38]. Зрозуміло, що за таких умов нагляд попечителів за правопорушниками, що було одним з важливих чинників перевиховання правопорушника, перетворювався на звичайну формальність і не давав позитивних результатів.

Доволі серйозною проблемою, яка породила широку дискусію в наукових колах, стало визначення сфери діяльності ювенального суду та кола справ, які будуть розглядатися в ньому. Фактично під юрисдикцію ювенальних судів підпадали не всі справи неповнолітніх, як це було притаманно зарубіжним країнам, а лише ті, що входили до юрисдикції мирових судів. Унаслідок цього поза сферою впливу ювенального суду опинявся ряд справ, які мали безпосереднє відношення до діяльності цієї установи. Насамперед, мова йде про справи, що стосувалися неналежного виконання батьками та дітьми своїх обов'язків один щодо одного, справи, які виникали з відносин опікунства і т.п. Це відзначали і сучасники, про що, зокрема, свідчить проект закону, представлений на I Всеросійському з'їзді діячів у справах суду для неповнолітніх (1913 р.). У ньому передбачалося запровадження санкцій щодо батьків, які неналежно ставилися до своїх дітей, а також передача цих справ на розгляд ювенальних судів [19].

Досить серйозною проблемою залишалася і недосконалість тогочасного кримінального законодавства щодо неповнолітніх, яке ускладнювало реалізацію ювенальними судами своїх функцій. Зокрема, характерною рисою ювенальної юстиції завжди був пріоритет заходів виправного характеру над суто репресивними заходами. Однак законодавство Російської імперії не створювало умов для втілення цієї риси на практиці, оскільки, на відміну від західноєвропейського законодавства, яке знало більше десятка різноманітних заходів виховного впливу (зокрема, в англійському законодавстві їх нараховувалося 13), російське кримінальне законодавство обмежувалося

кількома: відповідальний нагляд з боку батьків, направлення до спеціальних колоній чи притулків тощо. Не дивно, що за таких умов судді справедливо скаржилися на обмежену кількість саме заходів виховного характеру, які за законом вони могли вжити до дитини, та неможливість у повній мірі скористатися наявними. Зокрема, хоча в якості альтернативи тюремному ув'язненню суддям настійно рекомендували відправляти неповнолітніх до колоній чи притулків, вони не мали реальної змоги виконати це побажання. Причиною цьому була гостра нехватка подібних виправно-виховних закладів на території Російської імперії – факт відзначений як сучасниками тих подій, так і сучасними науковцями.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє дійти висновку, що на початку ХХ ст. в організації та діяльності ювенальних судів на землях Російської імперії поч. ХХ ст. проявився ряд серйозних проблем, які перешкоджали нормальному розвитку ювенальної юстиції. Серед головних проблем варто виділити: відсутність нормативно-правового забезпечення діяльності ювенальних судів, недосконалість державної політики у сфері розвитку судів для неповнолітніх, недостатнє матеріальне, фінансове та кадрове забезпечення потреб суду, невведення до його юрисдикції справ, які за своєю суттю мали бути віднесені саме до ювенального суду.

Список використаних джерел

1. Стан та структура злочинності в Україні (2007-2008 рр.) : звіт МВС України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/170319>
2. Веселуха В. Соціальний і правовий статус неповнолітнього та його вплив на віктимну поведінку // Право України. – 1999. – № 7. – С. 93–94.
3. Беляева Л.И. Ювенальная юстиция : история и современность / Л.И. Беляева // Материалы семинара «Преподавание ювенального права и ювенальной юстиции в российских ВУЗах», состоявшегося в Москве 25–28 апреля 2000 г. – М. : Статут, 2000. – С. 60–70.

4. Борисова Н.Е. Развитие ювенального права в России / Н.Е. Борисова. – М. : Манускрипт, 1999. – 179 с.
5. Максудов Р.Р. Восстановительная ювенальная юстиция в России / Р.Р. Максудов. – М. : МОО «Центр судебной и правовой реформы», 2008.
6. Слущкий Е.Г. Основы ювенологии и ювенальной политики: История становления, проблемы, перспективы / Е.Г. Слущкий. – СПб. : ИРЭ РАН; НАЮ, 2000. – 299 с.
7. Василевич Г.А. Вопросы развития ювенальной юстиции в Республике Беларусь / Г.А. Василевич, И.О. Грунтов // Вестник Конституционного Суда Республики Беларусь. – 2000. – № 1. – С. 106–122.
8. Крестовська Н.М. Ювенальна юстиція : навч. посібник. – О. : ОЮІ, ХНУВС, 2006. – 243 с.
9. Крестовська Н.М. Ювенальне право України: генезис та сучасний стан: дис... д-ра юрид. наук : 12.00.01 – Одеса, 2009.
10. Стародубцев Ю. Особые суды для несовершеннолетних в России : историко-правовой аспект : дис... канд. юрид. наук. – Санкт-Петербург, 1998.
11. Штыкова Н.Н. Ювенальная юстиция в США, Англии и России XIX – XX века (историко-правовой анализ) : дис... канд. юрид. наук. – Н. Новгород, 2001.
12. Окунев Н.А. Особые суды по делам малолетних. Отчет С.-Петербургского мирового судьи Н.А. Окунева за 1910 г. – Спб., 1911. – 184 с.
13. Правила для организации особаго суда по делам малолетних в городе Киеве // Левитский В. Суд для малолетних в городе Киеве. – Киев : Изд-во Киевского патроната, 1915. – С. 1–3 (Приложение 1).
14. Лонская С.В. Мировая юстиция в России : Монография. – Калининград, 2000. – 215 с.
15. Левитский В. Суд для малолетних в городе Киеве. – Киев : Изд-во Киевского патроната, 1915. – 189 с.
16. Бочаров Ю.М. Первые суды по делам малолетних в России // Дети-преступники / под ред. Гернета М.Н. – М., 1912. – С. 525–542.

17. Тарасова Е.П. Детский суд за границей и в России. – М. : «Типография русского Товарищества», 1912. – 92 с.

18. Левитский В. Детский суд и война (Второй год деятельности Особого Суда для малолетних в г. Киеве). – Киев, 1916. – 50 с.

19. Беяева Л.И. 1913 год : Первый съезд деятелей по вопросам суда для малолетних // Вопросы ювенальной юстиции – 2005. – № 1. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://juvenjust.org/index.php?showtopic=8>

Продиус К.В. Суди для неповнолітніх у Російській імперії: окремі проблеми функціонування (початок ХХ ст.)

Аналізуються причини виникнення та організаційно-правові засади діяльності судів для неповнолітніх у Російській імперії на початку ХХ ст. Розглядається процес становлення органів ювенальної юстиції, характеризуються основні риси ювенального судочинства та судоустрою, проблеми, з якими зіткнулися піонери вітчизняної ювеналістики.

Ключові слова: ювенальна юстиція, злочин, суд для неповнолітніх, дитина.

Продиус К.В. Суды для несовершеннолетних в Российской империи: отдельные проблемы функционирования (начало ХХ в.)

Анализируются причины возникновения и организационно-правовые основы функционирования судов для несовершеннолетних в Российской империи в начале ХХ в. Рассматривается процесс становления органов ювенальной юстиции, характеризуются отличительные черты ювенального судостройства и судопроизводства, анализируются проблемы, с которыми столкнулись пионеры отечественной ювеналистики.

Ключевые слова: ювенальная юстиция, преступление, суд для несовершеннолетних, ребенок.

Prodius K.V. Court for minor in Russian empire at the the beginning of 20th : problem of legal relations

In offered article are analysed reasons of the origin and organizing-legal background of the court for minor in Russian empire at the the beginning of 20th centuries. Considered process of the formation organs of juvenile justice, are characterized the distinguishing features of juvenile judiciary and legal proceeding are examined, analyzed the problems the pioneers of native juvenile law have faced. are being

Keywords: crime, children, juvenile law, juvenile justice, courts for minor, Courts for minors in the Russian Empire: some problems of functioning (the beginning of the twentieth century)

на наукову статтю здобувача кафедри історії держави та права
НУ «Одеська юридична академія» Продіуса Костянтина Васильовича
**СУДИ ДЛЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ:
ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ (ПОЧАТОК ХХ СТ.)**

В умовах розбудови демократичної, правової, соціальної держави право і мораль мають розглядатися як невід'ємні елементи соціальної форми життєдіяльності індивідів. Сьогодні цей загальновизнаний стандарт намагаються адаптувати на теренах України. Головним чинником, що зумовлює розвиток людства як єдиної системи, є реалізація потенціалу кожного члена суспільства, розвиток усіх фізичних та духовних здібностей, перетворення особи на особистість.

Однією з актуальних проблем сьогодення в Україні є високий рівень підліткової злочинності. Величезна кількість неповнолітніх виявляється втягнутою у діяльність злочинних організацій або самостійно вчиняє протиправні дії. Зокрема, за даними МВС, у 2007-2008 рр. в Україні неповнолітніми скоєно близько 15,7 тисяч злочинів. Особливу тривогу викликає той факт, що значна кількість злочинів, які вчиняються неповнолітніми, відноситься до категорії тяжких. Як зазначають дослідники цієї проблеми, «майже кожен другий злочин здійснюється неповнолітніми у групі частіше ч особливою жорстокістю та цинізмом».

Не можна, звісно, вважати, що дитяча злочинність є винятково «хворобою нашого часу». З подібною проблемою стикалися й інші країни світу, мала місце вона і в той час, коли українські землі входили до складу Російської імперії чи утворювали окрему радянську республіку. Це спонукає нас до глибшого вивчення історичних коренів цієї проблеми, аналізу витоків і

---

* Збережено стиль і граматику оригіналу.

способів боротьби з нею, що вже були вироблені у процесі розвитку українського суспільства.

Аналіз останніх досліджень. На сьогодні основні аспекти діяльності ювенальних судів, як в історичному минулому, так і сьогоденні, дістали широке висвітлення у багатьох пострадянських країнах.

Враховуючи вищесказане, метою статті є комплексний історико-правовий аналіз першого етапу розвитку ювенальних судів на землях Російської імперії на початку ХХ ст. і визначення кола проблем, які постали на цьому етапі у процесі створення та діяльності судів для неповнолітніх.

Автор у своїй роботі використав найбільш оптимальні у даному випадку філософські, загальнонаукові, частково-наукові та спеціальні методи, що забезпечило достовірність і обґрунтованість отриманих результатів.

Проведена наукова робота дала можливість автору сформулювати й аргументувати основні положення, що відображають наукову новизну. Під час дослідження здобувачем було виокремлено деонтологічні засади діяльності міліції та запропоновано розуміти їх як систему деонтологічних принципів та деонтологічних норм, що спрямовані на забезпечення належної поведінки працівників міліції при виконанні ними своїх професійних обов'язків.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що положення і висновки статті сприятимуть визначенню перспективних напрямів розв'язання найважливіших проблем, пов'язаних із розвитком ювенальної юстиції в Україні.

Водночас, як і будь-яка творча робота, дане дослідження викликає певні зауваження, які не знижують її наукову цінність, але є приводом для дискусії:

- при написанні статті автор не використав архівні матеріали;
- на нашу думку при написанні статті слід було використати іноземні джерела;

Однак висловлені зауваження мають дискусійний характер і не впливають на загальне позитивне враження від змісту статті.

Стаття Продіуса Костянтина Васильовича є самостійною, закінченою, науковою працею, що повністю відповідає формалізованим та змістовним вимогам щодо праць такого виду і може бути надруковано у Віснику Вищої Ради Юстиції.

РЕЦЕНЗЕНТ

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри фінансів Одеського
аграрного університету

А.Ю.Бойчук

Проблеми процедури добору кандидатів на посаду судді вперше

Малихіна Анна Олексіївна,
*здобувач кафедри адміністративного права
Національного університету «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»*

УДК 342.9:347.962.2(477)

Актуальність проблеми формування суддівського корпусу, забезпечення його якісного складу зумовлена докорінними змінами в судовій системі, яких вона зазнає у процесі реформування. Ключовим моментом судової реформи стало прийняття Закону України «Про судоустрій і статус суддів», який визначає новий порядок добору кандидатів на посаду судді вперше [1].

Вітчизняні науковці, такі як О.В. Гончаренко, С.В. Ківалов, І.Є. Марочкін, В.М. Мартиненко, М.Г. Мельник, Л.М. Москвич, І.В. Назаров, Н.С. Отрода, І.В. Юревич та ін., досліджували у своїх працях різні аспекти нової процедури формування суддівського корпусу, проте проблема її практичної реалізації певною мірою залишається нерозробленою. Враховуючи наведене, автор вважає за необхідне долучитися до наукових дискусій щодо визначеної проблеми.

Відповідно до глави 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» процедура добору кандидатів на посаду судді вперше провадиться Вищою кваліфікаційною комісією суддів України (далі – Комісія). Як зазначає Венеціанська комісія у своєму висновку від 15–16 жовтня 2010 р. щодо відповідності зазначеного закону європейським стандартам, така процедура складається з двох етапів [2]. Ми поділяємо такий підхід до структуризації процесу добору кандидатів на посаду судді вперше і детально розглянемо ці етапи. Перший етап починається з оголошення Комісії про проведення добору кандидатів на посаду судді з урахуванням прогнозованої кількості вакантних посад суддів. Особи, які виявили бажання стати суддею, можуть подати до

Комісії відповідну заяву. До заяви має бути доданий цілий ряд документів: копія паспорта, анкета кандидата, копія диплома про освіту, виписка з трудової книжки, що підтверджує стаж роботи в галузі права, медична довідка про стан здоров'я, декларація, копія військового квитка, довідка про допуск до державної таємниці та згода на збирання, зберігання і використання інформації про кандидата з метою оцінки його готовності до роботи на посаді судді та проведення щодо нього спеціальної перевірки. Після цього Комісія допускає кандидатів на посаду судді вперше до проходження ними анонімного тестування (іспиту) з метою виявлення рівня їх загальних теоретичних знань та проводить щодо них спеціальну перевірку відповідності їх установленим вимогам до кандидата на посаду судді. Кандидати, що успішно пройшли анонімне тестування та спеціальну перевірку, направляються на спеціальну підготовку до Національної школи суддів України. Після успішного проходження такого навчання кандидати допускаються до складення кваліфікаційного іспиту. На підставі результатів кваліфікаційного іспиту Комісія формує резерв кандидатів на посаду судді вперше.

Другий етап розпочинається з оголошення конкурсу на заміщення вакантних посад суддів. При цьому кількість набраних на кваліфікаційному іспиті балів є першочерговим критерієм при проведенні конкурсного добору. У разі набрання кандидатами однакової кількості балів перевага надається тому кандидатові, який має більший стаж роботи у галузі права. За результатами конкурсного добору Комісія надсилає до Вищої ради юстиції рекомендації про призначення кандидатів суддями. Остання розглядає на своєму засіданні кожну рекомендацію та вносить подання Президентові України, який приймає остаточне рішення – видає указ про призначення судді.

Незалежні спостерігачі відмічають відкритість і прозорість нової процедури добору та високий організаційний рівень її проведення [3]. Так, наприклад, Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) зазначило, що система анонімного тестування є стандартизованою, об'єктивною та прозорою [4]. Це все є результатом детальної нормативної регламентації процедури

добору кандидатів на посаду судді Законом України «Про судоустрій і статус суддів». Водночас необхідно зазначити, що при проведенні добору кандидатів на посаду судді вперше на практиці виявилися певні недоліки та нормативно неврегульовані питання процедури добору, через які, на нашу думку, судова система недоотримала висококваліфікованих кадрів. Це питання особливо потребує висвітлення, оскільки такі особи не змогли взяти участь у доборі не через невідповідність вимогам, які закон висуває для таких кандидатів, не через недостатній рівень кваліфікації, а лише через законодавчу невизначеність певних проблем добору.

З першими проблемами кандидати на посаду судді стикаються вже на стадії заповнення та оформлення документів, які подають особи для участі у доборі кандидатів на посаду судді. Зокрема, особа, яка виявила бажання стати суддею, має подати до Вищої кваліфікаційної комісії суддів серед інших документів копію військового квитка (для військовослужбовців або військовозобов'язаних) [5]. Деякі з кандидатів, які не проходили військову службу в лавах Збройних сил України, відповідно до Інструкції з організації ведення військового обліку військовозобов'язаних і призовників в органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях і навчальних закладах замість військового квитка отримали тимчасове посвідчення [6]. Отже такі тимчасові посвідчення Вища кваліфікаційна комісія суддів не приймає, кандидатам рекомендується звернутися до військкомату для заміни тимчасового посвідчення на військовий квиток [7].

За даними, отриманими автором статті від Вищої кваліфікаційної комісії суддів, під час проведення третього добору кандидатів на посаду судді вперше через відсутність військового квитка не були допущені до складання анонімного тестування 188 осіб [8].

При зверненні ж до військкомату для заміни тимчасового посвідчення кандидати на посаду судді вперше отримували відмову через недостатню кількість бланків військових квитків, що є документом суворої звітності [9]. Варто відзначити, що бланки військових квитків, тимчасових посвідчень, що

видаються замість військових квитків, посвідчення про приписку до призовних дільниць, а також бланки посвідчень і повідомлень, які засвідчують перебування на спеціальному військовому обліку військовозобов'язаних, виготовляються Держзнаком Мінфіну за замовленнями Міноборони [10].

На наш погляд, ситуація потребує централізованого вирішення цього питання на рівні Вищої кваліфікаційної комісії суддів та Вищої ради юстиції. Для цього необхідно звернутися до суб'єктів законодавчої ініціативи з пропозицією внести зміни до п. 9 ст. 67 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», передбачивши можливість подання кандидатами як військового квитка, так і тимчасового посвідчення, оскільки такі тимчасові посвідчення на рівні з військовими квитками передбачені нормативними актами Міністерства оборони як документи, на підставі яких в органах місцевого самоврядування ведеться персонально-первинний облік військовозобов'язаних і призовників. До цього ж часу Вищій кваліфікаційній комісії суддів та Вищій раді юстиції перед оголошенням добору кандидатів на посаду судді вперше необхідно звертатися до Міністерства оборони з вимогою забезпечити належну кількість бланків військових квитків на час проведення добору та організувати безперешкодне отримання кандидатами на посаду судді вперше необхідних документів.

Наступна проблема виявилася при проведенні третього добору кандидатів на посаду судді вперше. Його новацією стало проходження спеціальної підготовки в Національній школі суддів України. До навчання в Національній школі суддів за результатами анонімного тестування 20 грудня 2012 р. допущено 632 особи.

На даному етапі добору виявилися наступні прогалини у процедурі формування суддівського корпусу.

Законом України «Про судоустрій і статус суддів» встановлюється, що на період проходження кандидатом підготовки в Національній школі суддів України за ним зберігається основне місце роботи, виплачується стипендія в розмірі не менше двох третин від посадового окладу судді місцевого суду

загальної юрисдикції. Положення про порядок проходження спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді конкретизує дану норму закону і встановлює, що це положення поширюється лише на слухачів денної (очної) форми навчання [11]. Ці особи, відповідно до Положення про порядок проходження спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді, для формування особової справи кандидата повинні подати до навчального закладу, зокрема, копію наказу керівника підприємства, установи чи організації про направлення особи на спеціальну підготовку до Національної школи суддів України. Проте ані Кодекс законів про працю України, ані Закон України «Про судоустрій і статус суддів» не регламентують процедуру направлення кандидатів на навчання із збереженням місця роботи в розрізі трудового законодавства [12]. Не врегульовано, чи можна приймати на час навчання кандидата тимчасового працівника на цю ж посаду; яким чином буде відраховуватися єдиний соціальний внесок, а відповідно і зараховуватися страховий стаж кандидатів у період навчання; яким чином має оформлюватися направлення на спеціальну підготовку (у формі відпустки, відрядження, переведення) тощо.

На нашу думку, Вищій кваліфікаційній комісії суддів необхідно разом з Міністерством соціальної політики видати спільне роз'яснення із зазначених питань.

Що стосується слухачів Національної школи суддів України заочної форми навчання, то процедура їх навчання також має певні неврегульовані питання. Зокрема, Положенням про порядок проходження спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді встановлено, що слухачам заочної форми навчання надаються відпустки на період сесій та контрольних заходів відповідно до трудового законодавства України. Однак трудовим законодавством як раз не передбачений такий вид відпусток. Так, передбачені Законом України «Про відпустки» додаткові відпустки у зв'язку з навчанням поширюються на випадки навчання працівників у середніх навчальних закладах; у професійно-технічних навчальних закладах; у вищих навчальних

зкладах; навчальних закладах післядипломної освіти та аспірантурі як з відривом від виробництва, так і без [13].

Проте Національна школа суддів України не є навчальним закладом Міністерства освіти, на неї не поширюється законодавство про вищу освіту [14]. Це цілком відповідає міжнародній практиці. Як зазначає Венеціанська комісія, проведення спеціальної підготовки вищим навчальним закладом, який би перебував в підпорядкуванні Міністерства освіти, могло б призвести до «обмеженості» та «незбалансованої практики» такого навчання [15]. Також висновки Венеціанської комісії містять рекомендацію стосовно того, що заклад, який провадитиме спеціальну підготовку, має бути частиною судової гілки влади [16].

Таким чином трудове законодавство не містить норм, які регулювали б відпустки під час навчання в такій установі, як Національна школа суддів України. А відповідно Кодекс законів про працю України та Закон України «Про відпустки» потребують термінового внесення змін для приведення їх у відповідність із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» у частині проходження кандидатами на посаду судді вперше спеціальної підготовки.

Ще однією суттєвою проблемою процедури добору кандидатів на посаду судді вперше є її тривалість. Головне науково-експертне управління у своєму Висновку на проект Закону України «Про судоустрій і статус суддів» висловило побоювання, що «система добору кандидатів у судді надзвичайно ускладнена. Застосування такої складної та тривалої системи добору значно уповільнить формування суддівського корпусу, збільшить кількість вакантних посад у судах і призведе до значних додаткових бюджетних видатків» [17]. І такі побоювання не були безпідставними. Так, перший добір кандидатів на посаду судді вперше був оголошений 18 березня 2011 р., а скласти присягу судді перші кандидати змогли лише 14 лютого 2012 р., а останні – аж 19 грудня 2012 р. Тобто процедура тривала від 11 місяців до 1 року і 9 місяців в умовах, коли судова система терміново потребувала нових кадрів. З моменту оголошення другого добору кандидатів на посаду судді вперше вже також

минув майже рік, а процедура добору перебуває лише на стадії проведення конкурсу на зайняття вакантних посад. Варто також наголосити, що під час першого та другого добору кандидати не проходили спеціальну підготовку в Національній школі суддів України, з впровадженням якої тривалість процедури добору кандидатів на посаду судді вперше зросте ще принаймні на 6 місяців.

Голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів І. Самсін зауважив з цього приводу, що така тривалість є цілком виправданою, оскільки «шлях до такої важливої і відповідальної посади, як посада судді, не може бути легким» [18].

Ми розділяємо таку думку очільника Вищої кваліфікаційної комісії суддів та вважаємо, що процедура формування суддівського корпусу не може бути спрощена та скорочена шляхом виключення будь-яких з її етапів, оскільки така складність обумовлена відповідальністю посади судді. Проте, на нашу думку, можна значно скоротити тривалість процедури, законодавчо визначивши тривалість кожного з її етапів. Наприклад, аналіз першого добору кандидатів на посаду судді вперше свідчить, що найбільше всього часу пішло на очікування конкурсу після проведення кваліфікаційного іспиту (5 місяців) та очікування присяги після підписання Президентом України наказів про призначення на посаду суддів (від 1 до 4 місяців). При проведенні другого добору на посаду судді вперше проміжок між анонімним тестуванням та кваліфікаційним іспитом склав більше трьох місяців, а період між кваліфікаційним іспитом і проведенням першого конкурсу на заміщення вакантних посад суддів – сім місяців.

На нашу думку, необхідно законодавчо встановити терміни, протягом яких:

- 1) проводиться анонімне тестування після оголошення добору кандидатів на посаду судді вперше;
- 2) проводиться кваліфікаційний іспит після завершення спеціальної підготовки;
- 3) затверджується резерв кандидатів на посаду судді вперше;

4) проводиться конкурс на заміщення вакантних посад після складання кандидатами кваліфікаційного іспиту та повторний конкурс у випадку незаповнення усіх вакансій;

5) періодичність проведення конкурсу серед осіб, які перебувають у резерві, залежно від кількості наявних вакантних посад суддів;

6) надаються рекомендації кандидатам Вищою кваліфікаційною комісією суддів;

7) вносяться подання Вищою радою юстиції Президентові України;

8) видається наказ Президента України про призначення на посаду суддів;

9) після видання зазначеного наказу судді мають скласти присягу.

Реалізація нашої пропозиції дозволить запобігти багатомісячному очікуванню проведення чергового етапу процедури добору кандидатів на посаду судді вперше та більш оперативно забезпечувати кадрами судову систему. Особливо гостро це питання постає у віддалених регіонах, де залишилося працювати по одному–два судді, що унеможлиблює розгляд справ колегіально [19], і вакансії в яких так і не були заповнені після проведення першого добору кандидатів на посаду судді вперше. Також це особливо актуально у світлі наказу Державної судової адміністрації України № 83 від 13.07.2012, яким планується збільшення кількості суддів у місцевих загальних судах на 1176 осіб з 1 липня 2013 р. [20].

Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що недоліки процедури формування суддівського корпусу, які виявилися при її реалізації на практиці, обумовлені новизною та технічною складністю такої процедури. Добір кандидатів на посаду судді вперше потребує подальшого нормативного вдосконалення, оскільки від цього залежить швидкість та якість кадрового забезпечення судової системи.

Список використаних джерел

1. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 7 липня 2010 р. № 2453-VI // Офіційний вісник України. – 2010. – № 55/1. – Ст. 1900.
2. JOINT OPINION ON THE LAW ON THE JUDICIAL SYSTEM AND THE STATUS OF JUDGES OF UKRAINE by Venice Commission and the Directorate of Co-operation within the Directorate General of Human Rights and Legal Affairs of the Council of Europe Adopted by the Venice Commission at its 84th Plenary Session (Venice, 15–16 October 2010) [Електронний ресурс] // Режим доступу: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD\(2010\)026-e.aspx#P215_35376](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD(2010)026-e.aspx#P215_35376)
3. Звіт за результатами громадського спостереження за проведенням анонімного тестування кандидатів на посаду судді вперше. – Міжнародний фонд Центр суддівських студій [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.judges.org.ua/article/analit05.06.12.doc
4. Об'єктивне тестування, що ґрунтується на досягненнях, забезпечує рівні умови для всіх кандидатів на посаду судді [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://ukraine.usaid.gov/ua/programs/demokratiya-ta-vryaduvannya-uk/verkhovenstvo-prava-ta-prava-lyudyny-uk/ob%E2%80%99yektyvne-testuvan>
5. Положення про порядок розгляду питань та підготовки матеріалів щодо проведення добору кандидатів на посаду судді вперше, затверджене рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 18 жовтня 2012 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://vkksu.gov.ua/ua/dobir-kandidativ-na-posadu-suddi-vpershe/documents-pp/polojennya-pro-poryadok-rozglyadu-pitan-ta-pidgotovki-materialiv-shodo-provedennya-doboru-kandidativ-na-posadu-suddi-vpershe/>
6. Про затвердження Інструкції з організації ведення військового обліку військовозобов'язаних і призовників в органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях і навчальних закладах : наказ Міністра оборони України від 15 грудня 2010 р. № 660 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0308-11>

7. Інтернет конференція голови Вищої кваліфікаційної комісії суддів Ігоря Самсіна від 05.12.2012 [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://press.liga.net/conf/igor__samsin_nov2012/?pagen=2#comments

8. Дані, отримані автором особисто в результаті досліджень.

9. Деякі питання використання бланків цінних паперів, документів суворої звітності, господарська діяльність з виготовлення яких підлягає ліцензуванню : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 травня 2012 р. № 456 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/456-2012-%D0%BF>

10. Про затвердження Положення про військовий облік військовозобов'язаних і призовників : Постанова Кабінету Міністрів України від 9 червня 1994 р. № 377 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://ua-info.biz/legal/baseti/ua-rmtogt.htm>

11. Положення про порядок проходження спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді, затверджене рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 9 жовтня 2012 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://nsj.gov.ua/files/1356521750polozhennya.pdf>

12. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 // Закон і бізнес. – 2006. – Додаток до № 35 (763). – Ст. 160.

13. Про відпустки : Закон України від 15 листопада 1996 р. № 504/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 2. – Ст. 4.

14. Статут Національної школи суддів України, затверджений рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 12.03.2012 № 9/зп12 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://nsj.gov.ua/files/1358425614Statut.pdf>

15. JOINT OPINION ON THE DRAFT LAW ON THE JUDICIAL SYSTEM AND THE STATUS OF JUDGES OF UKRAINE by Venice Commission and the Directorate of Co-operation within the Directorate General of Human Rights and Legal Affairs of the Council of Europe Adopted by the Venice Commission at its

82nd Plenary Session (Venice, 12-13 March 2010) [Електронний ресурс] // Режим доступу: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD\(2010\)003-e.aspx](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD(2010)003-e.aspx)

16. Там же.

17. Висновок Головного науково-експертного управління на проект Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=37806.

18. «Інтернет конференція голови Вищої кваліфікаційної комісії суддів Ігоря Самсіна від 17.09.2012» [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://press.liga.net/conf/samsin_igor/.

19. Колесниченко В.М. Формування високопрофесійного суддівського корпусу: реалії та проблеми // Голос України. – 2011. – № 61 (6050). – с. 10.

20. Наказ Державної судової адміністрації України № 83 від 13.07.2012 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://court.gov.ua/dsa/14/N832012/>.

Малихіна А.О. Проблеми процедури добору кандидатів на посаду судді вперше

Стаття присвячена аналізу процедури добору кандидатів на посаду судді вперше та практичних проблем її реалізації. Пропонуються шляхи їх розв'язання та подальшого вдосконалення процедури формування суддівського корпусу.

Ключові слова: добір кандидатів на посаду судді вперше, формування суддівського корпусу, Вища кваліфікаційна комісія суддів, Вища рада юстиції, Національна школа суддів України.

Малыхина А.О. Проблемы процедуры отбора кандидатов на должность судьи впервые

Статья посвящена анализу процедуры отбора кандидатов на должность судьи впервые и практических проблем ее реализации. Предлагаются пути их решения и дальнейшего усовершенствования процедуры формирования судейского корпуса.

Ключевые слова: отбор кандидатов на должность судьи впервые, формирование судейского корпуса, Высшая квалификационная комиссия судей, Высший совет юстиции, Национальная школа судей Украины

Malykhina A.O. Problems of the procedure for the initial selection of judicial candidates

The article is devoted to the analysis of procedure for the initial selection of judicial candidates and of the practical problems of its implementation. The ways of their solution and further improvement of the procedures of formation of the judicial corps are proposed.

Key words: the initial selection of judicial candidates, the formation of the judicial corps, the High Qualifications Commission of Judges, the High Council of Justice, the National School of Judges of Ukraine.

Рецензія*

на статтю А.О. Малихіної

«Проблеми процедури добору кандидатів на посаду судді вперше»

Актуальність статті обумовлена докорінними змінами в судовій системі України за результатами судової реформи, яка торкнулася і такої важливої її ланки як формування судового корпусу. Новації процедури добору кандидатів на посаду судді вперше викликали інтерес не лише українських науковців та практиків, а й міжнародних фахівців, які надали свою оцінку відповідності такої процедури міжнародним стандартам та цінностям.

Робота над вдосконаленням процедури добору кандидатів на посаду судді вперше триває весь час від прийняття Закону України «Про судоустрій та статус суддів» і до сьогодні. Автор також вносить свій внесок в процес вдосконалення процедури, визначаючи практичні проблеми її проведення і в той же час пропонуючи окремі шляхи їх вирішення.

Автором було зроблено аналіз норм закону, що регламентує процедуру кадрового забезпечення судової системи, і при цьому враховані висновки незалежних міжнародних спостерігачів, проведена робота із зарубіжними джерелами, враховані результати власних досліджень.

В цілому стаття А.О. Малихіної «Проблеми процедури добору кандидатів на посаду судді вперше» відповідає встановленим вимогам до наукових статей.

Професор кафедри адміністративного права
Національного університету «Юридична
академія України імені Ярослава Мудрого»
доктор юридичних наук, професор

Н.П. Матюхіна

---

* Збережено стиль і граматику оригіналу.

Проблемні аспекти визначення належного рівня особистих та моральних якостей кандидата на посаду судді

Прокопенко Богдан Олександрович,
аспірант кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

УДК 347.962

Постановка проблеми. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» [1] одними з основних своїх положень визначає незалежність та неупередженість суддів. Справедливе вирішення справи незалежним і неупередженим судом зумовлюється не тільки об'єктивними, а й суб'єктивними чинниками: моральними якостями самого судді, його здатністю протистояти тиску громадськості, засобам масової інформації, всім, хто намагається втручатись у процесуальну діяльність. У даному аспекті неможливо не погодитися з Н. Радутною, яка стверджує, що значна роль у реалізації фактора незалежності суддів належить рівню правової та моральної свідомості служителів правосуддя [2, с. 10]. Таким чином, судова незалежність включає в себе як правові, так і моральні вимоги. З точки зору етичних вимог неможливо залишити поза увагою і питання формування суддівського корпусу. М. Клеандров зазначає, що діючі судді добре знають – у сьогоdnішньому суддівському корпусі є особи, яким у жодному разі не можна бути суддями, а відтак страждає правосуддя, не в захваті від них суспільство, дискредитується судова влада. Потрібен механізм, який би гарантував, що у майбутньому подібних суддів не буде. Такий механізм повинен бути встановлений вже на стадії підбору кандидатів на посаду судді, а не тоді, коли вже суддя приступив до виконання своїх функціональних обов'язків на професійній основі [3, с. 51]. На сьогодні створити процес добору кандидатів на посаду судді з високими

особистими та моральними якостями дуже складно і водночас цьому заважає недостатня унормованість законодавства з цього актуального питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання моральних та особистих якостей не тільки суддів, а й кандидатів на посаду судді хвилює протягом не одного десятиріччя як теоретиків права, так і практичних працівників не тільки України, а й інших держав. Серед них можна виділити таких: С.В. Бігун, Т.В. Галайденко, О.В. Гончаренко, В.В. Городовенко, А.П. Закалюк, В.В. Захаров, М.І. Клеандров, І.Є. Марочкін, А.М. Марцинкевич, І.Б. Михайловська, Л.М. Москвич, І.В. Назаров, Т.Н. Нешатаєва, В.В. Пейсиков, Н.В. Радутна, І.Л. Самсін, А.О. Селіванов, Л.В. Скоромоха, І.Я. Фойницький та ін.

Метою статті є дослідження визначення належного рівня моральних та особистих якостей кандидата на посаду судді уповноваженими органами, виявлення недоліків і прогалин положень законодавства та пошук шляхів удосконалення цього питання.

Виклад основного матеріалу. Для ефективного функціонування судової системи кадри, котрі приходять до цієї системи працювати, мають бути високопрофесійними та відповідати всім вимогам, які суспільство висуває до суддів. Беззаперечно важливими складовими, які характеризують кандидата на посаду судді, є його кваліфікація, особисті та моральні якості, які разом дають змогу визначити: чи може особа займати таку відповідальну посаду та здійснювати правосуддя. Процедура виявлення особистих, моральних, психологічних характеристик якостей кандидата на посаду судді існує в багатьох демократичних країнах і разом з перевіркою кваліфікації кандидата забезпечує формування високопрофесійного суддівського корпусу. Окрім цього, положення про моральні та особисті якості як судді, так і кандидата на посаду судді закріплені у багатьох міжнародних нормативно-правових актах.

Щоб чітко розуміти значення понять «етика» та «мораль», необхідно звернутися до етимології цих слів. Етика як вид людських знань виникла ще в античній Греції. Засновник учень Аристотель вперше вжив термін *ethica*

(етика), включивши його до класу людських чеснот. Римлянин Цицерон переклав слово *ethica* із грецького на латинь як *moralis*. Так виникло поняття, яке на тисячоліття вперед визначило розвиток вчення про мораль і моральність, іменованого нині етикою. Таким чином, предметом вчення про етику, об'єктами її досліджень є мораль, моральність. Завдання ж юридичної етики включає в себе дослідження моральних відхилень і вад у діяльності посадових осіб судової та правоохоронної систем, визначенні розмірів моральної недуги працівників останніх, виявлення причин, що роблять можливим їхнє існування і формулювання рецептів їх послаблення [4, с. 47]. Більш детально зазначену дефініцію розкриває В.В. Пейсиков, вказуючи, що найважливішими завданнями судової етики слід назвати виявлення, формування і формулювання моральних принципів професійної діяльності учасників судочинства і створення на цій базі вчення про професійний обов'язок судді [5, с. 95].

Сфера судової етики в останні десятиріччя примітна тим, що в ній досить сильні тенденції до міжнародної співпраці держав щодо вибору оптимальних моделей регулювання вказаних питань на національному рівні. Це обумовлюється тим, що обов'язки суддів, у тому числі обов'язки етичного характеру, беруть початок з однакового розуміння у всьому світі завдань правосуддя [6, с. 259]. Основні принципи незалежності судових органів, схвалені резолюціями Генеральної Асамблеї ООН 40/32 та 40/146 від 29 жовтня та 13 листопада 1985 р. [7], не зачіпають питання суддівської етики, але вказують на те, що принцип незалежності судової влади вимагає справедливого розгляду справ, забезпечення прав сторін і відповідної поведінки та дій суддів. Загальна (Універсальна) хартія судді, ухвалена 17 листопада 1999 р. Центральною Радою Міжнародної Асоціації Суддів в Тайпеї (Тайвань) [8], встановлює, що суддя має ефективно та старанно виконувати свої обов'язки без будь-яких невинуватених затримок, а також суддя не повинен займатися будь-якою іншою діяльністю, публічною чи приватною, оплачуваною чи безоплатною, якщо вона не є повністю сумісною з його обов'язками та статусом судді. Наступним важливим кроком у глобальній тенденції уніфікації

та кодифікації правил судової етики стало прийняття Бангалорських принципів поведінки суддів, які були схвалені резолюцією 2006/23 Економічної та Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 р. [9]. Цей нормативно-правовий акт визначив суддів як активних суб'єктів, які мають самостійно підтримувати високі стандарти у сфері відправлення правосуддя. Рекомендація щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки Комітету міністрів Ради Європи № R (94)12 від 17 листопада 2010 р. [10] також містить ряд вимог, які направлені безпосередньо до суддів і спрямовані на забезпечення дотримання норм суддівської етики в діяльності суддів. Таким чином, міжнародні нормативно-правові акти визначають загальні вимоги щодо особистих та моральних якостей суддів, а їх деталізація, порядок запровадження та апробація на національному рівні – це вже завдання державних органів та безпосередньо суддів.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» не визначає переліку особистих і моральних якостей, якими має володіти кандидат на посаду судді. Після аналізу зазначеного Закону можна дійти висновку лише про те, що кандидат повинен мати належний рівень особистих та моральних якостей (ст. 70). Найбільш детально рівень особистих та моральних якостей, яким повинен відповідати кандидат на посаду судді, визначено у законодавстві Англії. Комісія з питань суддівських призначень у Сполученому Королівстві Великобританії і Північної Ірландії встановила п'ять головних критеріїв і ключових якостей, необхідних для обіймання суддівських посад. До них належать: (1) інтелектуальні якості (здібності): (а) високий рівень кваліфікації в обраній сфері чи професії, (б) уміння швидко сприймати та аналізувати інформацію, (в) належний рівень знань про право та його фундаментальні принципи, чи здатність, за потреби, набувати такі знання; (2) особисті якості: (а) чесність та розумова незалежність, (б) здатність до обґрунтованого судження, (в) рішучість, (г) об'єктивність, (д) уміння та готовність навчатися та професійно вдосконалюватися; (3) здатність до розуміння та справедливого поводження: (а) вміння поводитися з кожним з повагою та чутливістю,

незважаючи на походження, (б) готовність терпеливо та ввічливо вислуховувати; (4) авторитетність (владність) та комунікативні навички: (а) уміння зрозуміло і стисло роз'яснювати всім, кого це стосується, процес та будь-які винесені рішення, (б) уміння надихати на прояв поваги та впевненості, (в) уміння утримувати авторитет у разі оспорювання, піддавання сумніву; (5) ефективність (продуктивність): (а) уміння працювати швидко та під тиском, (б) уміння ефективно організувати час та швидко виносити чітко обґрунтовані судові рішення, (в) уміння конструктивно працювати з іншими (зокрема, мати навички лідерства та управління, коли потрібно) [11]. У США відбір кандидатів у судді, заснований на оцінці їх професійних якостей, здійснює Американська асоціація юристів, яка проявляє активність у цьому питанні. Кандидату, якому Американська асоціація юристів видала негативні рекомендації, сенатори під час слухання по затвердженню кандидатури ставитимуть нелегкі питання щодо його готовності до судової роботи [12, с. 317]. Таким чином, визначити повний перелік моральних та особистих якостей кандидата на посаду судді, яким будуть враховані всі варіанти життєвих ситуацій, неможливо. Тому в питанні вирішення рівня особистих та моральних якостей Вищій кваліфікаційній комісії суддів України, яка займається доббором кандидатів на посаду судді, необхідно керуватися ст. 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», яка вказує, що питання етики суддів визначаються Кодексом суддівської етики, який затверджується з'їздом суддів України та ст. 12 Кодексу професійної етики судді, що затверджено V з'їздом суддів України 24 жовтня 2002 р. [13], доки не буде прийнята нова редакція зазначеного Кодексу. Згідно з цією статтею суддя має докладати всіх зусиль для того, щоб, на думку розсудливої, законослухняної та поінформованої людини, його поведінка була бездоганною. Також проектом Кодексу суддівської етики, який може бути затверджено найближчим з'їздом суддів України, вже ширше і чіткіше визначено, яким саме моральним та особистим якостям має відповідати суддя. Тому Вищій кваліфікаційній комісії суддів України необхідно з моменту набрання законної сили Кодексу суддівської етики керуватися положеннями

Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та новим Кодексом суддівської етики при визначенні моральних та особистих якостей кандидата на посаду судді під час проведення добору кандидатів. Окрім цього, членам Вищої кваліфікаційної комісії суддів України не потрібно забувати про загальні норми, передбачені для осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, під час виконання ними службових повноважень, встановлені у Законі України «Про правила етичної поведінки» [14].

Також важливим кроком, спрямованим на запобігання випадкам потрапляння на суддівські посади осіб, які мають низький рівень моральних та особистих якостей, а також порушують норми суддівської етики, є позиція, викладена у роботі В.В. Городовенка «Проблеми становлення незалежної судової влади» [15, с. 159]. Автор пропонує внести зміни до чинного на той час законодавства про те, що на посаду судді може бути рекомендована особа, яка не скоювала проступків, що порочать її. Якщо застосувати вказану ідею до наших реалій, то пропонуємо внести зміни до частини другої ст. 64 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та доповнити її таким пунктом: «Не можуть бути рекомендовані на посаду судді громадяни: ... (4) які скоювали проступки, що порочать їх». На це положення, на нашу думку, доцільно звернути увагу нині діючій Конституційній Асамблеї, яка функціонує з метою підготовки законопроектів про внесення змін до Конституції України, та запропонувати викласти частину третю ст. 127 Конституції України [16] в такій редакції: «На посаду судді може бути рекомендований кваліфікаційною комісією суддів громадянин України, не молодший двадцяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж роботи у галузі права не менш як три роки, проживає в Україні не менш як десять років, володіє державною мовою та не скоював проступків, що порочать його». Вказаними змінами законодавець акцентує увагу на важливості моральних та особистих якостей кандидата на посаду судді на рівні Основного закону держави.

Одним із основних етапів щодо виявлення моральних та особистих якостей кандидатів на посаду судді є проведення Вищою кваліфікаційною

комісією суддів України перевірки. Статтею 66 Закону України «Про судоустрій і статут суддів» встановлено, що Вищою кваліфікаційною комісією суддів України на основі поданих кандидатами на посаду судді документів здійснюється перевірка відповідності осіб вимогам, установленим до кандидата на посаду судді, та організація проведення стосовно них спеціальної перевірки в порядку, визначеному законом. Цей етап добору кандидатів на посаду судді передує етапу складання особами, які відповідають установленим вимогам до кандидата на посаду судді, іспиту перед Вищою кваліфікаційною комісією суддів України на виявлення рівня загальних теоретичних знань у галузі права. На нашу думку, у вказаних положеннях є недоліки. Для уникнення зайвої завантаженості членів Вищої кваліфікаційної комісії України та організації належним чином роботи цього державного органу необхідно проводити перевірку відповідності осіб вимогам, установленим до кандидата на посаду судді, до іспиту перед Вищою кваліфікаційною комісією суддів України на виявлення рівня загальних теоретичних знань у галузі права, а спеціальну перевірку щодо кандидата на посаду судді проводити вже після того, як ці особи склали вказаний іспит. Таким чином, діяльність членів кваліфікаційної комісії буде направлена на роботу вже з реальними претендентами на посаду судді, а не з усіма бажаними стати суддею, а також це дасть можливість ретельніше перевірити дані щодо кандидата на посаду судді. У межах спеціальної перевірки Вищої кваліфікаційної комісії суддів України необхідно більше інформувати громадськість, де проживає особа. Якщо середовище, в якому мешкає кандидат, буде знати, що він бажає стати суддею і проходить цей відбір, народ скаже свою думку з приводу претендента на посаду судді. Нині ж, як встановлено у частині другій ст. 68 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», для проведення спеціальної перевірки Вища кваліфікаційна комісія суддів України має право збирати інформацію про кандидата, звертатися із запитом для отримання інформації про кандидата на посаду судді до підприємств, установ, організацій усіх форм власності.

Одним із важливих елементів визначення моральних та особистих якостей кандидата на посаду судді могла б стати співбесіда. Законопроект про необхідні зміни щодо проведення співбесіди подавався до Верховної Ради України, але був відкликаний [17]. Так, частина друга чинної редакції ст. 70 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» встановлює, що кваліфікаційний іспит полягає у виявленні належних теоретичних знань та рівня професійної підготовки кандидата на посаду судді, ступеня його готовності здійснювати правосуддя з питань юрисдикції відповідного суду, а також особистих і моральних якостей кандидата. Однак, хоч стаття і відносить виявлення особистих і моральних якостей кандидата до складових кваліфікаційного іспиту, проте не містить порядку їх виявлення. Незважаючи на те, що пунктом 8.10 Положення про порядок складення кандидатами на посаду судді кваліфікаційного іспиту та методику його оцінювання, яке затверджено рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 22 серпня 2012 р. [18], встановлено, що визначення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України результатів іспиту полягає у ознайомленні на засіданні Комісії за участі кандидата на посаду судді із результатами оцінювання складеного кандидатом тестування, затвердженні загальної кількості балів, отриманих ним за результатами оцінювання виконання практичного завдання, та виявлення особистих і моральних якостей кандидата, все ж таки існуючий на сьогодні механізм проведення кваліфікаційного іспиту та визначення його результатів свідчить про те, що під час нього встановлюється тільки професійна кваліфікація кандидата. Тому для вирішення питання відповідності кандидата на посаду судді необхідному рівню особистих та моральних якостей потрібно проводити співбесіду з кандидатом на посаду судді. Крім того, для покращення якості добору кандидатів необхідно Вищу кваліфікаційну комісію суддів України зобов'язати на рівні закону проводити співбесіду з кандидатами на посаду судді, а Вищій раді юстиції надати право повторної співбесіди з приводу незрозумілих питань, використовуючи матеріали спеціальної перевірки та співбесіди, що проводила Вища кваліфікаційна комісія суддів України. Це

необхідно, оскільки перед тим, як подати матеріали на розгляд Президенту України, Вища рада юстиції має з'ясувати наявність будь-яких юридичних перешкод для заняття посади судді, а також аспекти морально-етичної поведінки особи, здатність її здійснювати правосуддя [19, с. 33].

Встановлюючи рівень особистих і моральних якостей, потрібно звернути увагу на критерії, за якими визначають та оцінюють їх. На нашу думку, досить вдало запропоновані критерії визначення та оцінки особистісних якостей у роботі Л.М. Москвич «Статус суддів: теоретичний та порівняльно-правовий аналіз» [20, с. 182]. На думку автора, оцінити професійно важливі якості та здібності можна за допомогою кваліфікаційних, об'єктивних та психологічних критеріїв. Кваліфікаційні критерії відображаються у певних документах: про отриману освіту, перепідготовку і підвищення кваліфікації, спеціалізацію тощо. Об'єктивні критерії відображають ефективність праці з використанням кількісних і якісних (оціночних) характеристик. Психологічні критерії виявляються у результаті психодіагностичного обстеження претендента на посаду судді з використанням спеціально підібраних для цих цілей тестових методик. Надійність отриманих даних залежатиме від якості психодіагностичного обстеження, правильності інтерпретації отриманих результатів. Тому до виконання даної функції необхідно залучати кваліфікованих психологів.

Якщо створення інституціональних гарантій незалежності судів направлено на запобігання зовнішнього впливу з боку інших гілок влади, то створення етичних стандартів поведінки суддів торкається внутрішніх механізмів саморегулювання і самоконтролю кожного судді, які є більш складними у плані оцінки та контролю з боку судової системи та суспільства взагалі. Це обумовлює необхідність їх розробки органами суддівського співтовариства без будь-якої участі органів законодавчої влади [21, с. 259]. Тобто надання органам суддівського самоврядування можливості самостійно і незалежно розробити нову редакцію Кодексу суддівської етики є важливим кроком у розвитку України як правової, демократичної держави.

Висновки. Таким чином, в Україні проходить етап створення нового механізму добору кандидатів на посаду судді. Важливим елементом добору кандидатів для формування високопрофесійного корпусу суддів є встановлення належного рівня моральних та особистих якостей, яким має відповідати потенційний суддя. У процесі здійснення визначення рівня моральних та особистих якостей відіграють важливу роль Вища кваліфікаційна комісія суддів України та Вища рада юстиції. Це питання на зазначеному етапі знаходиться у процесі становлення, а тому потребує подальшої розробки не тільки державними органами, а й безпосередньо суддями під час проведення конференцій, круглих столів, семінарів. Щоб досягнути належного рівня моральних та особистих якостей судді, як показує практика розвинених демократичних держав світу, потрібне не одне десятиріччя кропіткої роботи як законодавчих органів, так і органів суддівського самоврядування.

Список використаних джерел

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 7 липня 2010 р. № 2453-VI // Відомості Верховної Ради України від 22.10.2010 – 2010 р., № 41, / № 41–42; № 43; № 44–45. – Стор. 1468/
2. Радутная Н.В. О независимости судей // Социалистическая законность. – 1989. – № 11. – С. 9–11.
3. Клеандров М. Нужен федеральный закон о проверке кандидатов в судьи // Российская юстиция. – 2000. – № 11. – С. 51–53.
4. Гребеньков Г.В., Фіолевський Д.П. Юридична етика : Навчальний посібник. – К. : Алерта, 2004. – 209 с.
5. Пейсиков В.В. Правовые и организационные аспекты отбора, подготовки и повышения квалификации судей : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. – Москва : РГБ, 2007. – 327 с.
6. Модернизация статуса судьи : современные международные подходы / Отв. ред. Т.Н. Нешатаева. – М. : Норма : ИНФРА-М, 2011. – 336 с.

7. Основні принципи незалежності судових органів, схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї від 29 листопада та 13 грудня 1985 року [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_201. – Заголовок з екрану.

8. Загальна (Універсальна) хартія судді, ухвалена 17 листопада 1999 р. Центральною Радою Міжнародної Асоціації Суддів в Тайпеї (Тайвань) [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_j63. – Заголовок з екрану.

9. Бангалорські принципи поведінки суддів від 19 травня 2006 року, схвалено Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 27.07.2006 № 2006/23 [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_j67. – Заголовок з екрану.

10. Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 р. на 1098 засіданні заступників міністрів [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a38. – Заголовок з екрану.

11. Бігун С. Добір кандидатів і кваліфікація суддів у Великій Британії / С. Бігун. – Юридична газета. – № 14. – 16 квітня. – 2011 р. – С. 4.

12. Бернам У. Правовая система США / Уильям Бернам; [Пер. с англ. А.В. Александрова, В.А. Власихина, А.Л. Коновалова, А.А. Мишина, Е.Д. Провоторовой, Д.С. Таратухиной, О.А. Шварца, А.Н. Русова] – Вып. 3-й – М. : Новая юстиция, 2006. – 1216 с.

13. Кодекс професійної етики судді // Вісник Верховного Суду України. – 2002. – № 5. – С. 24.

14. Про правила етичної поведінки : Закон України від 17 травня 2012 р. № 4722-17 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4722-17>. – Заголовок з екрану.

15. Городовенко В.В. Проблеми становлення незалежної судової влади в Україні : Монографія. – К. : Фенікс, 2007. – 224 с.

16. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 141.

17. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо проведення кваліфікаційного іспиту від 14 червня 2012 року № 10618 [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=43729. – Заголовок з екрану.

18. Положення про порядок складення кандидатами на посаду судді кваліфікаційного іспиту та методику його оцінювання, затверджено рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 22 серпня 2012 року [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://vkksu.gov.ua/ua/dobir-kandidativ-na-posadu-suddi-vpershe/documents-pp/polojennya-pro-poryadok-skladennya-kandidatami-na-posadu-suddi-kvalifikatsiyного-ispitu-ta-metodiku-yogo-otsinuvannya-2012>. – Заголовок з екрану.

19. Скоромоха Л.В. Організаційно-правові та процедурні аспекти практики формування суддівського корпусу в Україні // Вісник Вищої ради юстиції. – 2010. – № 1. – С. 31–41.

20. Москвич Л.М. Статус суддів: теоретичний та порівняльно-правовий аналіз: Монографія. – Х., 2004 – 224 с.

21. Модернизация статуса судьи : современные международные подходы / Отв. ред. Т.Н. Нешатаева. – М. : Норма : ИНФРА-М, 2011. – 336 с.

Прокопенко Б.О. Проблемні аспекти визначення належного рівня особистих та моральних якостей кандидата на посаду судді

Проаналізовано основні особливості визначення особистих і моральних якостей кандидатів на посаду судді. На основі дослідження запропоновано зміни до законодавства України, які могли б покращити систему відбору кандидатів на посаду судді та забезпечити формування високопрофесійного суддівського корпусу.

Ключові слова: призначення на посаду судді, моральні якості судді, добір кандидатів на посаду судді.

Прокопенко Б.А. Проблемные аспекты определения необходимого уровня личных и моральных качеств кандидата на должность судьи

Проанализированы основные особенности определения личных и моральных качеств кандидатов на должность судьи. На основе исследования предложены изменения к законодательству Украины, которые могли бы улучшить систему отбора кандидатов на должность судьи и обеспечить формирование высокопрофессионального судейского корпуса.

Ключевые слова: назначения на должность судьи, моральные качества судьи, отбор кандидатов на должность судьи.

Prokopenko B.O. Definition issues concerning appropriate level of a judge candidate moral qualities

Analyzed the main features of the definition of personal and moral qualities of judicial candidates. On the basis of the research changes to the Ukrainian legislation that could improve the system of judicial selection and provide highly professional judiciary development were proposed.

Key words: judicial appointment, as a moral judge, judicial selection.

Рецензія*
на наукову статтю
аспіранта кафедри організації судових та правоохоронних органів
Національного університету
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»
Б.О. Прокопенка
«ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ НАЛЕЖНОГО РІВНЯ
ОСОБИСТИХ ТА МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ КАНДИДАТА НА
ПОСАДУ СУДДІ»

Питання визначення належного рівня особистих та моральних якостей кандидата на посаду судді є вкрай актуальними у світлі триваючої судової реформи. Прийнятий у липні 2010 року Закон України «Про судоустрій і статус суддів» вніс ряд суттєвих змін до процедури добору кандидатів на посаду судді. Не зважаючи на це аспекти визначення належного рівня моральних та особистих якостей кандидата на посаду судді так і залишаються мало розробленими та опосередковано висвітленими у діючому законодавстві. Ці питання і є предметом дослідження Б.О. Прокопенка, який оцінює положення нормативних актів про судоустрій та пропонує свої варіанти вирішення прогалин у законодавстві.

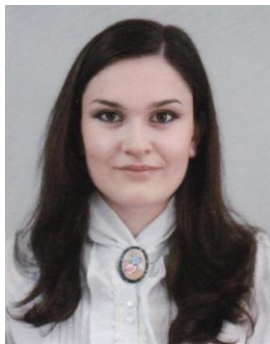
Стаття Б.О. Прокопенка «Проблемні аспекти визначення належного рівня особистих та моральних якостей кандидата на посаду судді» відповідає вимогам Вищої атестаційної комісії України, що висуваються до таких робіт (згідно з постановою президії ВАК від 15.01.2003). Рекомендую статтю Б.О. Прокопенка до участі у конкурсі та опублікуванні у фаховому юридичному виданні.

**Завідувач кафедри організації судових
та правоохоронних органів Національного
університету «Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого»,
кандидат юридичних наук, професор**

І.Є. Марочкін

---

* Збережено стиль і граматику оригіналу.

Проблемні питання відповідальності судді за порушення присяги

*Куліцька Софія Вікторівна,
студентка I курсу магістратури юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

УДК 343.16+347.962

Актуальність теми даного наукового дослідження зумовлена необхідністю з'ясування проблемних питань застосування до суддів відповідальності на підставі порушення ними присяги у системному взаємозв'язку з підставами дисциплінарної відповідальності суддів, а також виявлення можливих перспектив і напрямів удосконалення правового регулювання цієї сфери суспільних відносин.

Метою цієї роботи є розкриття сучасного стану застосування до суддів відповідальності за порушення ними присяги, а також формулювання і обґрунтування пропозицій щодо підвищення його ефективності. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**: визначити зміст однієї з підстав для звільнення судді за особливих обставин – «порушення суддею присяги»; розглянути співвідношення підстав дисциплінарної відповідальності суддів та такої підстави для звільнення судді за особливих обставин, як «порушення суддею присяги»; розробити науково обґрунтовані пропозиції з удосконалення нормативно-правового регулювання даної сфери правовідносин.

Розпочати слід із дослідження праць представників сучасної правової доктрини, присвячених особливостям конституційної та дисциплінарної відповідальності суддів, а саме: дисертаційних робіт Л.Є. Виноградової [1], С.В. Подкопаєва [2], В.П. Кохан [3], Н.Г. Русакової [4], А.Е. Яковлева [5],

М.О. Сапунової [6], а також наукових статей А.В. Малярєнка [7], О.С. Захарової [8], О.В. Гончарєнка [9], А. Музичєнка [10] та інших.

Щодо сфери законодавчого регулювання, то підстави дисциплінарної відповідальності суддів та відповідальності суддів за порушення присяги передбачені у статтях 54, 55, 83 Закону України (далі – ЗУ) «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 р. № 2453-VI [11], ст. 32 ЗУ «Про Вищу раду юстиції» від 15.01.1998 р. № 22/98-ВР [12]. При цьому законодавець, розмежовуючи ці підстави, фактично встановлює два різні види відповідальності, що характеризуються власними наслідками та порядком застосування. Так, згідно з частиною другою ст. 32 ЗУ № 22/98-ВР порушенням суддею присяги є: а) вчинення ним дій, що порочать звання судді і можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності, у чесності та непідкупності судових органів (див., наприклад, рішення Вищої ради юстиції від 21.02.2012 р. № 321/0/15-12 «Про внесення подання до Верховної Ради України про звільнення Тищука М.Ф. з посади судді Оболонського районного суду м. Києва за порушення присяги» [13], рішення Вищої ради юстиції від 24.04.2012 р. № 671/0/15-12 «Про внесення подання до Верховної Ради України про звільнення Ковальова І.М. з посади судді Рівненського міського суду Рівненської області за порушення присяги» [14]); б) недотримання суддею вимог та обмежень, встановлених ЗУ «Про засади запобігання і протидії корупції»; в) умисне затягування суддею строків розгляду справи понад терміни, встановлені законом (див. рішення Вищої ради юстиції від 13.03.2012 р. № 425/0/15-12 «Про внесення подання до Верховної Ради України про звільнення Рафальського Й.Л. з посади судді Коростєнського міськрайонного суду Житомирської області за порушення присяги» [15]); г) порушення морально-етичних принципів поведінки судді (див. рішення Вищої ради юстиції від 24.01.2012 р. № 105/0/15-12 «Про внесення подання до Верховної Ради України про звільнення Стрєбкова Ю.О. з посади судді Генічєського районного суду Херсонської області за порушення присяги» [16]). Крім того, згідно з п. 3.4 мотивувальної частини рішення Конституційного

Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 11 березня 2011 р. № 2-рп/2011 [17], додержання присяги є обов'язком судді, що передбачено п. 4 частини четвертої ст. 54 ЗУ № 2453-VI та кореспондується з п. 5 частини п'ятої ст. 126 Конституції України. Вказане дає підстави вважати, що дотримання суддею присяги – його конституційно визначений обов'язок. Таким чином, присяга судді має правову природу одностороннього, індивідуального, публічно-правового, конституційного зобов'язання судді. У частині третій ст. 32 ЗУ № 22/98-ВР зазначено, що порушенням присяги судді, що обіймає адміністративну посаду в суді, є також невиконання ним посадових обов'язків, встановлених для відповідної адміністративної посади, пов'язаних із процесуальними діями. Дане положення було визнано конституційним (див. рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень КАС України, законів України «Про Вищу раду юстиції», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо недопущення зловживань правом на оскарження» від 16 червня 2011 р. № 5-рп/2011[18]), однак вважаю, що слід погодитися з позиціями суддів Конституційного Суду України Бринцева В.Д. та Шишкіна В.І., висловленими ними в окремих думках стосовно вказаного рішення, які вважають, що такою правовою позицією Конституційний Суд слідом за законодавцем розширив конституційні засади інституту присяги судді. Ні Конституція України, ні базовий закон про судоустрій не дають підстав ототожнювати самостійних суб'єктів судової влади, якими є судді і судді, наділені адміністративними повноваженнями. Пункт 5 частини п'ятої ст. 126 Конституції України передбачає можливість звільнення за порушення присяги лише суддів і тим самим закладає головну умову конституційної відповідальності – неналежне здійснення функцій судді. Саме судді несуть відповідальність, а не голови суду чи заступники, які за неналежне виконання

посадових обов'язків, пов'язаних із виконанням адміністративних повноважень, мають відповідати як судові адміністратори, а за порушення присяги судді до них може застосовуватися відповідальність лише у разі порушень, допущених під час безпосереднього здійснення правосуддя. Підхід законодавця щодо запровадження додаткової підстави для звільнення особи з посади судді, що не поширюється на тих суддів, які не перебувають на цих посадах, обумовлює нерівний статус судді щодо зобов'язань, які випливають із тексту присяги судді, що є порушенням приписів статей 126, 127 Конституції України. Цими приписами, зокрема, встановлено рівний статус суддів щодо прав і обов'язків, диференційовано вимоги стосовно лише окремих категорій саме суддів (частини четверта, п'ята ст. 127 Конституції України). Статус судді та статус голови суду відокремлюються також на рівні Висновків першої експертної комісії Міжнародної Асоціації Суддів «Призначення і роль голів судів» від 23–27 вересня 2001 р. (Мадрид) (пункти 2, 3) [19, с. 72]).

У частині першій ст. 83 ЗУ № 2453-VI визначено підстави дисциплінарної відповідальності судді, які за змістом практично співпадають із визначенням «порушення суддею присяги», зокрема, невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого законом (п. 2); порушення вимог щодо неупередженого розгляду справи, зокрема порушення правил щодо відводу (самовідводу) (п. 3); систематичне або грубе одноразове порушення правил суддівської етики, що підриває авторитет правосуддя (п. 4). Розглядаючи дане питання в контексті принципу юридичної визначеності, варто звернути увагу на положення пунктів 82, 173–183 рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у справі «Олександр Волков проти України» від 9 січня 2013 р. [20]. У ньому зазначається, що досвід європейських держав свідчить, що підстави дисциплінарної відповідальності суддів, як правило, сформульовані у загальних рисах (наприклад, повне чи неодноразове ігнорування службових обов'язків, в результаті якого можна зробити висновок про явну невідповідність судді займаній посаді (Швеція)), водночас як приклади детального законодавчого регулювання цього питання не

обов'язково демонструють достатність застосовуваних законодавчих методів і передбачуваність закону в цій сфері (так, в Італії закон містить вичерпний перелік із 37 дисциплінарних проступків, які стосуються поведінки судді як при виконанні службових обов'язків, так і поза службою). Суд констатує, що «...в контексті дисциплінарних заходів слід використовувати розумний підхід при оцінці точності закону, так як, в силу об'єктивної необхідності, *actus reus* при таких порушеннях повинні бути сформульовані у загальному вигляді. У протилежному випадку, закон не дає змоги вирішити питання всесторонньо і вимагатиме постійного перегляду і оновлення у зв'язку з численними новими обставинами, що виникатимуть на практиці. Тобто опис у законі проступків, що базується на переліку конкретних форм поведінки, але направлений на загальне і багатоманітне застосування, не гарантує належного дотримання вимог передбачуваності закону». Тому Суд нагадує про те, що наявність конкретної та послідовної практики інтерпретації відповідних правоположень дає змогу дійти висновку, що таке положення є передбачуваним. Суд також зауважив, що нове законодавство України (йдеться про частину другу ст. 32 ЗУ № 22/98-ВР) конкретно визначає зовнішні ознаки «порушення суддею присяги» (до внесення змін до згаданого ЗУ текст судової присяги надавав змогу надзвичайно широкого тлумачення «порушення присяги»). Проте визначення «порушення присяги» в «оновленій» статті ЗУ знову ж таки надає дисциплінарному органу широкі повноваження при вирішенні цього питання. При цьому Суд визнає, що в деяких сферах може бути складно сформулювати закони достатньо точно і гнучкість може бути навіть бажаною для того, щоб національні органи (перш за все судові) застосовували закон шляхом оцінювання необхідних заходів з урахуванням конкретних обставин кожної справи.

Звичайно ж позиція ЄСПЛ заслуговує на увагу, проте, на мою думку, порівняння законодавчо визначеного змісту «порушення суддею присяги» та підстав дисциплінарної відповідальності суддів не дає змоги провести чіткі критерії розмежування цих підстав двох різних видів відповідальності, що навряд чи слугує засобом забезпечення режиму законності в суспільстві та

дотримання гарантій незалежності суддів. Так, для з'ясування сутності такої підстави дисциплінарної відповідальності, як *«систематичне або грубе одноразове порушення правил суддівської етики, що підриває авторитет правосуддя»*, слід звертатися до положень статей 6–18 ЗУ «Про правила етичної поведінки» від 17 травня 2012 р. № 4722-VI [21], оскільки порушення саме цих положень тягне за собою дисциплінарну відповідальність судді. При цьому згідно зі ст. 5 даного ЗУ правила етичної поведінки є правовою основою для кодексів чи стандартів поведінки. Кодекс професійної етики судді було затверджено V З'їздом суддів 24 жовтня 2001 р. [22]. Норми Кодексу не можуть застосовуватись як підстави дисциплінарної відповідальності суддів і визначати ступінь їх провини. При цьому за змістом норми даного Кодексу по суті деталізують положення вже згаданого ЗУ № 4722-VI, проте не можуть застосовуватись при притягненні суддів до дисциплінарної відповідальності. Виходячи з цього, можна припустити, що законодавець під «порушенням морально-етичних принципів поведінки судді» як складової змісту присяги розуміє порушення норм даного Кодексу. Навряд чи такий підхід до правового регулювання є виправданим та відповідає принципу юридичної визначеності. Крім того, деякі науковці взагалі ставлять під сумнів корисність тексту Кодексу, в якому встановлюються принципи моральної поведінки без дисциплінарних наслідків у випадку порушення норм поведінки [23]. При цьому слід врахувати, що у пунктах 60, 61 Висновку № 3 (2002) Консультативної Ради європейських суддів для Комітету Міністрів Ради Європи про принципи та правила, що регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, етичні норми, несумісну з посадою поведінку та неупередженість (19 листопада 2002 р.) [19, с. 143]) та пунктах 3, 6 Висновків першої експертної комісії Міжнародної Асоціації Суддів «Правила етичної поведінки суддів, їх застосування та дотримання» (Валль де Браво, 31 жовтня – 4 листопада 2004 р.) [19, с. 74] зазначено, що слід розмежовувати порушення професійних стандартів та дисциплінарні проступки. Професійні стандарти відображають ту модель поведінки, до якої судді мають прагнути. Ототожнення стандартів з

дисциплінарними проступками призупинить їх подальший розвиток і призведе до нерозуміння їх мети. Для того щоб бути підставою для дисциплінарного провадження, проступок повинен бути не просто порушенням дисциплінарних стандартів, а серйозним та невибачливим діянням. Це не означає, що порушення професійних стандартів є чимось незначним, якщо передбачається, що вчинено проступок, за який слід застосовувати дисциплінарні стягнення (Литва, Естонія). В законодавстві України такий зв'язок наразі відсутній. Тому доцільно було б ввести в дію проект Кодексу суддівської етики, підготовлений членами Асоціації українських правників – працівниками Інституту законодавчих передбачень і правової експертизи під керівництвом професора Костицького В.В. [24], в якому «морально-етичні вимоги до судді» охоплюють норми та принципи суспільної моралі, стандарти професійної суддівської етики та морально-етичні вимоги щодо поведінки судді у позасудовій діяльності та особистому житті; при цьому розділ I Кодексу висвітлює морально-етичні принципи поведінки судді, а розділ II – норми професійної етики судді.

Виходячи з зазначеного вище, на мою думку, доцільно було б, шляхом використання методу синтезу та системного методу, з урахуванням п. 45 спільного висновку № 588/2010 щодо ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо недопущення зловживань правом на оскарження» (Страсбург, 7 жовтня 2010 р.), підготовленого Венеціанською комісією та Дирекцією з співпраці Генерального Директорату з прав людини та правових питань Ради Європи й ухваленого Венеціанською комісією на 84-ому пленарному засіданні (Венеція, 15–16 жовтня 2010 р.) [25], об'єднати підстави відповідальності суддів, передбачені у ст. 83 ЗУ № 2453-VI та ст. 32 ЗУ № 22/98-ВР на рівні ЗУ № 2453-VI, а звільнення з посади за порушення присяги як самостійну підставу виключити із Конституції України. «...Точність і передбачуваність підстав для дисциплінарної відповідальності є необхідною для правової визначеності і особливо для гарантій незалежності суддів; для цього треба намагатися уникати розпливчатих підстав або широких визначень, оскільки ці нечіткі терміни можуть призвести до можливості використання їх

як політичної зброї проти суддів. Частина друга ст. 32 ЗУ №22/98-ВР не додає нічого принципово нового, чого немає у ст. 83 ЗУ №2453-VI». Такий підхід на сьогодні втілено на рівні законодавства РФ (статті 8, 12.1 Закону РФ «Про статус суддів в Російській Федерації» від 26.06.1992 р. № 3132-1 (в ред. від 25.12.2012 р. [26], рішення Конституційного Суду РФ від 20.07.2011 р. № 19-П у справі про конституційність положень пункти 1, 2 ст. 3, п. 1 ст. 8 та п. 1 ст. 12.1 ФЗ «Про статус суддів в Російській Федерації» і статті 19, 21, 22 ФЗ «Про органи суддівського співтовариства в Російській Федерації» у зв'язку зі скаргою громадянки Матюшенко А.В. [27], постанова Пленуму Верховного Суду РФ від 31.05.2007 р. № 27 «Про практику розгляду судами справ про оскарження рішень кваліфікаційних колегій суддів про притягнення суддів судів загальної юрисдикції до дисциплінарної відповідальності» [28]).

Крім того, доцільно було б передбачити таку систему дисциплінарних стягнень, яка б забезпечувала реалізацію принципу пропорційності, оскільки ст. 88 ЗУ № 2453-VI передбачає лише один вид дисциплінарного стягнення – догану. Принцип пропорційного накладення на суддів дисциплінарних стягнень прямо закріплений на рівні п. 5.1 Європейської хартії про статус суддів 1998 р. [19, с. 94], і з метою дотримання цього принципу деякі держави встановили більш широкую ієрархію санкцій, а саме: попередження, догана, переведення, пониження, пониження в посаді, призупинення просування по службі, штраф, зниження заробітної плати, тимчасове відсторонення від посади, звільнення з пенсією чи без неї [20]. Маляренко А.В. [7] вважає, що в Україні потрібен кодекс відповідальності судді, який би детально регулював питання підстав, порядку та наслідків дисциплінарної відповідальності суддів.

На мій погляд, потреби в такому кодексі наразі немає, а його прийняття, напевно, не узгоджувалося б із принципами юридичної рівності та урівнюючої справедливості. З урахуванням принципів диференціації та індивідуалізації відповідальності вважаю, що доцільно було б передбачити на рівні законодавства України, окрім догани, ще й інші види дисциплінарних стягнень, зокрема попередження та звільнення з посади. При цьому вид стягнення має

обиратися дисциплінарними органами з урахуванням характеру вчиненого порушення, особи порушника та заподіяних таким порушенням наслідків. Що ж до питання вини, то, очевидно, що має застосовуватися презумпція вини особи; форма вини, за загальним правилом, не повинна впливати на відповідальність (виняток: сумлінна помилка).

Отже, в результаті проведення даного наукового дослідження можна дійти таких висновків:

- з урахуванням концептуальних підходів законодавця до визначення правового статусу судді та голови суду (ст. 54 ЗУ № 2453-VI та статті 24, 25, 29, 30, 34, 35, 41, частина шоста ст. 20 ЗУ № 2453-VI), а також змісту присяги судді, з тексту якої не вбачається, що суддя присягає належно виконувати обов'язки у сфері адміністрування, доцільно було б вилучити із ЗУ № 22/98-ВР положення частини третьої ст. 32.

- доцільно було б підтримати позицію Маляренка А.В. [7]: відповідальність за порушення присяги судді слід передбачити лише за ідеального поєднання зі злочином; звільнення з посади за порушення присяги як самостійну підставу необхідно виключити із Конституції та законів України, а підстави відповідальності суддів, передбачені в ст. 83 ЗУ № 2453-VI та ст. 32 ЗУ №22/98-ВР, об'єднати і викласти у конкретизованій формі на рівні ЗУ № 2453-VI.

- слід передбачити на рівні ЗУ № 2453-VI таку систему дисциплінарних стягнень: попередження, догана та звільнення з посади. Вид стягнення повинен обиратися дисциплінарними органами з урахуванням характеру вчиненого порушення, особи порушника та заподіяних таким порушенням наслідків, презумпції вини особи; форма вини, за загальним правилом, не повинна впливати на відповідальність (виняток: сумлінна помилка).

Список використаних джерел

1. Виноградова Л.Є. Юридична відповідальність суддів загальних судів України : дис. ... канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.10. – судоустрій; прокуратура та адвокатура. – Одеська національна юридична академія. – О., 2004. – 187 с.
2. Подкопаєв С.В. Дисциплінарна відповідальність суддів : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. – Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2003.
3. Кохан В.П. Дисциплінарна відповідальність суддів у трудовому праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.05. – Харківський національний університет внутрішніх справ. – Луганськ, 2011. – 20 с.
4. Русакова Н.Г. Присяга как общеправовой феномен : дис. канд. юрид. наук. Специальность: 12.00.01. – теория и история права и государства; история правовых учений. – Нижний Новгород. – 2008. – 220 с. – [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: <http://www.dissercat.com/content/prisyaga-kak-obshchepравovoi-fenomen>
5. Яковлев А.Э. Становление и виды юридической ответственности судей в России XV–XIX веков : дис. канд. юрид. наук. Специальность: 12.00.01. – Москва. – 2011. – 196 с. – [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: <http://www.dissercat.com/content/stanovlenie-i-vidy-yuridicheskoi-otvetstvennosti-sudei-v-rossii-hy-xix-vekov>
6. Сапунова М.О. Юридическая ответственность судей в Российской Федерации : теоретико-правовой анализ : дис. канд. юрид. наук. Специальность: 12.00.01. – Москва. – 2007. – 183 с. – [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: <http://www.dissercat.com/content/yuridicheskaya-otvetstvennost-sudei-v-rossiiskoi-federatsii-teoretiko-pravovoi-analiz>
7. Маляренко А.В. Про присягу судді та відповідальність за її порушення // Вісник Верховного Суду України. – № 2 (138). – 2012. – С. 26–31; Маляренко А.В. Про упередженість як підставу дисциплінарної

відповідальності суддів// Часопис цивільного і кримінального судочинства. – № 1 (4). – С. 81–89.

8. Захарова О.С. Теоретичні та практичні питання щодо дисциплінарної відповідальності суддів // Вісник Академії адвокатури України. № 1 (14) 2009. – С. 21–25.

9. Гончаренко О.В. Актуальні питання притягнення суддів до відповідальності (частина друга) // Вісник Вищої ради юстиції. – № 2 (6). – 2011. – С. 19–33.

10. Музиченко А. Порушення правил суддівської етики – підстава дисциплінарної відповідальності судді : межі застосування // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: юридичні науки. – Вип. 87. – 2011. – С. 84–87.

11. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 7 липня 2010 р. № 2453-VI. – [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>

12. Про Вищу раду юстиції : Закон України від 15 січня 1998 р. № 22/98-ВР. – [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/22/98-вр>

13. Про внесення подання до Верховної Ради України про звільнення Тищука М.Ф. з посади судді Оболонського районного суду м. Києва за порушення присяги : рішення Вищої ради юстиції від 21 лютого 2012 р. № 321/0/15-12 // Вісник Вищої ради юстиції. – № 2 (10) 2012. – С. 184–194.

14. Про внесення подання до Верховної Ради України про звільнення Ковальова І.М. з посади судді Рівненського міського суду Рівненської області за порушення присяги : рішення Вищої ради юстиції від 24 квітня 2012 р. № 671/0/15-12 – [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: http://www.vru.gov.ua/act_list?number=&session_date=0&act_type1=24&act_type2=88&act_type3=0&name

15. Про внесення подання до Верховної Ради України про звільнення Рафальського Й.Л. з посади судді Коростенського міськрайонного суду

Житомирської області за порушення присяги : рішення Вищої ради юстиції від 13 березня 2012 р. № 425/0/15-12 [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: http://www.vru.gov.ua/act_list?number=&session_date=0&act_type1=24&act_type2=88&act_type3=0&name

16. Про внесення подання до Верховної Ради України про звільнення Стребкова Ю.О. з посади судді Генічеського районного суду Херсонської області за порушення присяги : рішення Вищої ради юстиції від 24 січня 2012 р. № 105/0/15-12 [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: http://www.vru.gov.ua/act_list?number=&session_date=0&act_type1=24&act_type2=88&act_type3=0&name

17. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 11 березня 2011 р. № 2-рп/2011. – [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-11>

18. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень КАС України, законів України «Про Вищу раду юстиції», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо недопущення зловживань правом на оскарження» від 16 червня 2011 р. № 5-рп/2011. – [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-11>

19. Висновки першої експертної комісії Міжнародної Асоціації Суддів «Призначення і роль голів судів» від 23–27 вересня 2001 р. (Мадрид)/ Міжнародні стандарти незалежності суддів: Збірка документів. – К. : Поліграф-Експрес, 2008. – 184 с.

20. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Олександр Волков проти України» від 9 січня 2013 р. – [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: <http://www.khpg.org/index.php?id=1359450183>

21. Про правила етичної поведінки : Закон України від 17 травня 2012 р. № 4722-VI [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4722-17>

22. Кодекс професійної етики судді [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: <http://www.court.gov.ua/969076/67885465345/>

23. Хосе Марія Фернандес Вільялобос. Рекомендації щодо вдосконалення Кодексу професійної етики судді України [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: http://www.fair.org.ua/content/library_doc/Recomendations_on_Code_of_Ethics-Valalobos_ukr.pdf

24. Проект Кодексу суддівської етики // Юридичний вісник України № 37 від 14.09.2012 р.

25. Спільний висновок № 588/2010 щодо Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо недопущення зловживань правом на оскарження» (Страсбург, 7 жовтня 2010 р.), ухвалений Венеціанською комісією на 84-ому пленарному засіданні (Венеція, 15–16 жовтня 2010 р.) – [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_a31

26. О статусе судей в Российской Федерации : Закон РФ от 26 июня 1992 г. № 3132-1 (ред. от 25 декабря 2012 г.). – [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=133807>

27. Постановление Конституционного Суда РФ от 20.07.2011 г. № 19-П по делу о проверке конституционности положений п.п. 1 и 2 ст. 3, п. 1 ст. 8 и п. 1 ст. 12.1 Закона РФ «О статусе судей в Российской Федерации» и ст. ст. 19, 21 и 22 ФЗ «Об органах судейского сообщества в Российской Федерации» в связи с жалобой гражданки А.В. Матюшенко [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=117436>

28. О практике рассмотрения судами дел об оспаривании решений квалификационных коллегий судей о привлечении судей судов общей юрисдикции к дисциплинарной ответственности : Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 31 мая 2007 г. № 27 [Электронный ресурс]. – [Режим доступа]: <http://www.rg.ru/2007/06/08/sud-doc.html>

Куліцька С.В. Проблемні питання відповідальності судді за порушення присяги

У статті аналізуються проблемні питання відповідальності судді за порушення присяги та обґрунтовуються пропозиції щодо підвищення ефективності правового регулювання в цій сфері.

Ключові слова: порушення суддею присяги; дисциплінарна відповідальність судді; підстави відповідальності судді.

Кулицкая С.В. Проблемные вопросы ответственности судьи за нарушение присяги

В статье анализируются проблемные вопросы ответственности судьи за нарушение присяги и обосновываются предложения по повышению эффективности правового регулирования в этой сфере.

Ключевые слова: нарушения судьей присяги; дисциплинарная ответственность судьи; основания ответственности судьи.

Kulitska S.V. Problem issues of the liability of a judge for violating the oath

The article analyzes the problem issues of the liability of a judge for violating the oath and justified proposals for improving the efficiency of legal regulation in this area.

Key words: violation of oath by a judge, disciplinary responsibility of a judge; grounds of the liability of a judge.

Рецензія*

на наукову статтю

студентки 1 курсу магістратури юридичного факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Куліцької Софії Вікторівни

на тему: «Проблемні питання відповідальності судді за порушення присяги»

Наукова стаття Куліцької С.В. присвячена проблемі застосування до суддів відповідальності за порушення ними присяги.

Автор з'ясувала зміст однієї з підстав конституційної відповідальності суддів «порушення суддею присяги» та розглянула співвідношення цієї підстави із підставами дисциплінарної відповідальності суддів. На основі проведеного дослідження розроблено науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правового регулювання, зокрема, запропоновані зміни до відповідних положень Конституції України, Законів України «Про Вищу раду юстиції», «Про судоустрій і статус суддів».

Пропозиції засновані на аналізі доктринальних підходів до вирішення проблемних питань відповідальності суддів, а також практики звільнення суддів за порушення присяги. Під час підготовки наукової статті автор опрацювала значну кількість джерел теоретичного характеру, міжнародно-правові стандарти та матеріали практики, у тому числі рішення Європейського суду з прав людини.

Таким чином, наукова стаття Куліцької С.В. присвячена актуальній для вітчизняної юриспруденції темі, підготовлена на належному рівні, містить інноваційні висновки і пропозиції, а тому рекомендую її до участі у конкурсі на кращу наукову статтю з питань формування суддівського корпусу, притягнення

---

* Збережено стиль і граматику оригіналу.

ПЕРЕМОЖЦІ КОНКУРСУ НА КРАЩУ НАУКОВУ СТАТТЮ

суддів до відповідальності та інших питань, пов'язаних із діяльністю Вищої ради юстиції. Стаття відповідає умовам конкурсу.

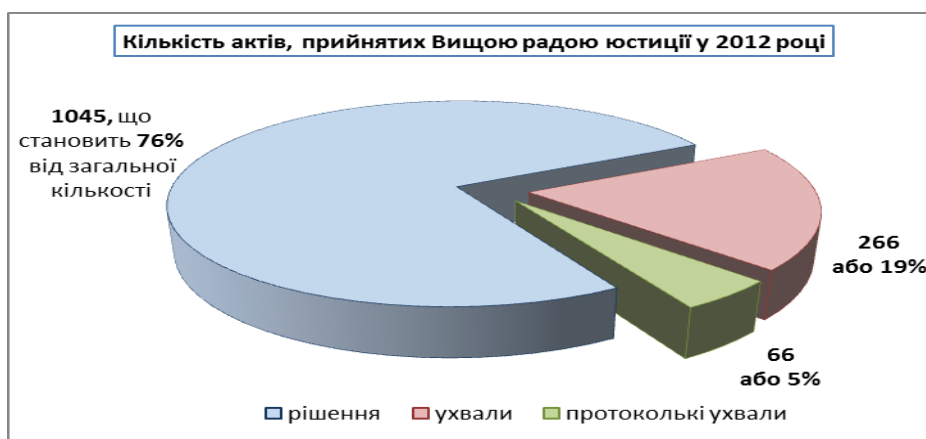
Доцент
кафедри правосуддя
юридичного факультету,
Київського національного університету
ім. Тараса Шевченка
кандидат юридичних наук

Р.О. Куйбіда

ІНФОРМАЦІЯ про результати діяльності Вищої ради юстиції за 2012 рік

Упродовж 2012 року Вища рада юстиції (далі – Рада) спрямовувала зусилля на виконання завдань, покладених на неї статтею 131 Конституції України та статтею 3 Закону України «Про Вищу раду юстиції» і з метою реалізації своїх повноважень Рада провела 15 засідань, тоді як у 2011 році – 18.

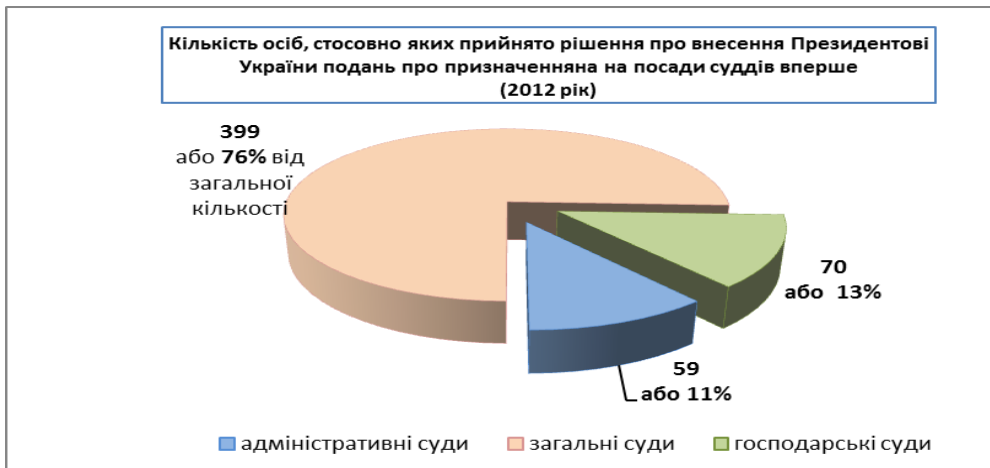
Відповідно до статті 27 Закону України «Про Вищу раду юстиції» торік Рада прийняла 1377 актів, що на 271 більше ніж за попередній період (2011 р. прийнято 1106 актів, або +24,5% до 2012 р.). Питому вагу кожного виду актів наведено на мал. 1.

Мал. 1

У 2012 році Рада розглянула 555 матеріалів стосовно внесення подань Президентіві України про призначення кандидатів на посади суддів, що в 5,4 рази більше ніж у 2011 році.

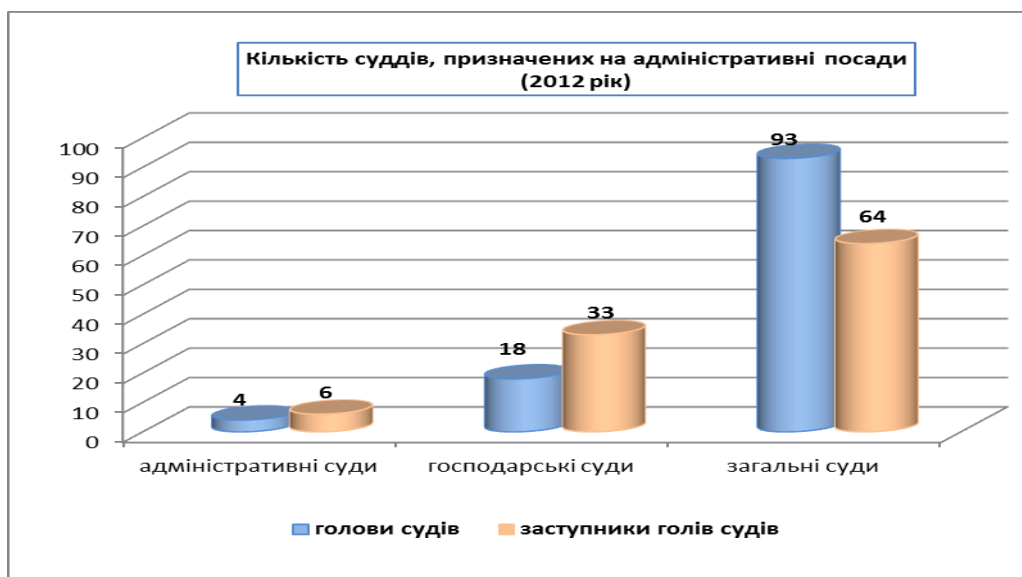
За результатами розгляду вказаних матеріалів Рада прийняла рішення про внесення Президентіві України подань про призначення 528 кандидатів на посади суддів, що становить 38,3% від загальної кількості прийнятих актів. Вказана інформація за видами судів представлена на мал. 2.

Мал. 2

Рада приймала рішення і про відмову у внесенні подань Президентом України про призначення кандидатів на посади суддів. Разом з тим питома вага таких рішень у загальній кількості актів, прийнятих за результатами розгляду рекомендацій ВККС про призначення кандидатів на посаду судді вперше, зменшилася в 5 разів. Якщо у 2011 році Рада прийняла 9 рішень про відмову у внесенні подань Президентом України з вказаного питання, що становить 9%, то в 2012 році – 10, що складає лише 1,9% від загальної кількості.

За результатами розгляду подань відповідних рад суддів Радою прийняті рішення про призначення на посади голів судів 115 осіб, заступників голів судів – 103 особи та 2 рішення про відмову у призначенні на посади голів місцевих загальних судів. Інформація про призначення на адміністративні посади за видами судів та у розрізі посад наведена на малюнку 3.

Мал. 3.

СТАТИСТИЧНИЙ ЗВІТ

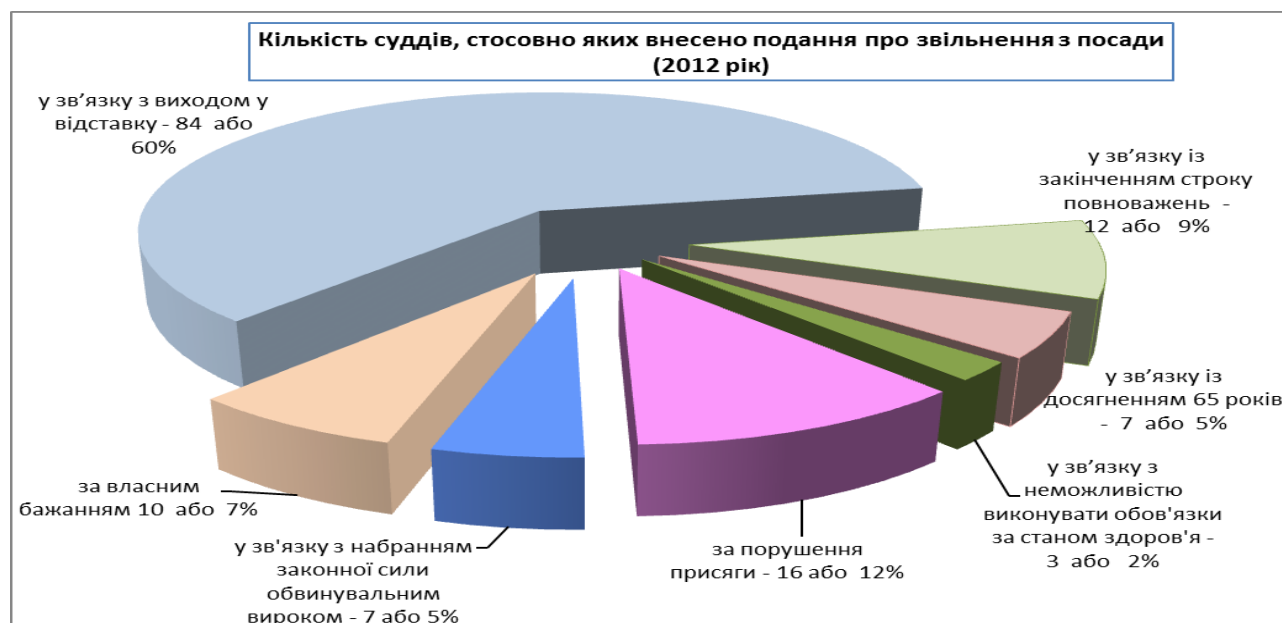
У 2012 році Рада прийняла 136 рішень стосовно внесення подань про звільнення 139-ти суддів з посад, що на 21 % більше ніж у 2011 році (табл. 1).

Підстава звільнення	Кількість суддів, стосовно яких прийнято рішення про звільнення		Динаміка
	2012 рік	2011 рік	
у зв'язку із закінченням строку повноважень	12	7	71%
у зв'язку із досягненням 65 років	7	4	75%
у зв'язку з неможливістю виконувати обов'язки за станом здоров'я	3	9	-67%
за порушення присяги	16	7	128%
у зв'язку з набранням законної сили обвинувальним вироком	7	3	133%
за власним бажанням	10	24	-58%
у зв'язку з виходом у відставку	84	61	38%
УСЬОГО	139	115	21%

Табл. 1

Із загальної кількості суддів, указаних у табл. 1, стосовно 20-ти прийнято рішення про внесення подання Президентіві України, а стосовно 119-ти – до Верховної Ради України.

Підстави звільнення суддів у 2012 році та питому вагу кожної підстави вказано на мал. 4.

Мал. 4

Як видно з табл. 1, у минулому році майже вдвоє збільшилася чисельність суддів, стосовно яких Рада прийняла рішення про звільнення за особливими обставинами (23 судді у 2012 році тоді як у 2011 році 12 суддів).

У 2012 році Рада внесла подання стосовно 7-ми суддів про звільнення з посади у зв'язку з набранням законної сили обвинувальним вироком щодо них (2011 р. – 3) та стосовно 16-ти суддів – за порушення присяги (2011 р. – 7).

Варто відмітити, що у 2012 році Рада з 13 розглянутих рекомендацій ВККС про звільнення суддів з посади за порушення присяги не задовольнила жодну (2011 р. – 25, з яких стосовно 1 судді внесено подання про звільнення, 24 відхилено).

Із вказаної кількості стосовно 6 суддів Рада прийняла рішення про відхилення 8-ох рекомендацій ВККС (7 стосовно 4-х суддів – у зв'язку з порушенням процедури щодо порядку здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів, 1 стосовно 2-х суддів – у зв'язку з відсутністю достатніх підстав для звільнення за порушення присяги), а стосовно 5-ти – про залишення рекомендацій без розгляду. Разом з тим стосовно 4-х суддів, щодо яких рекомендації були відхилені, члени Ради внесли відповідні пропозиції, за наслідками яких Рада прийняла рішення про внесення подання про звільнення цих суддів з посад за порушення присяги.

У 2012 році Рада розглянула 29 скарг суддів на рішення ВККС стосовно притягнення їх до дисциплінарної відповідальності, що на 2 (або 7,4%) більше ніж у 2011 році.

За результатами розгляду скарг Рада прийняла рішення про задоволення скарг 15 суддів, а 14 скарг суддів – залишено без задоволення.

У 2012 році Рада розглянула 11 скарг кандидатів на рішення ВККС про відмову у їх рекомендуванні для обрання на посаду судді безстроково. Рада задовольнила лише 1 скаргу, 7 залишені без задоволення, а рішення ВККС – без змін.

Слід зауважити, що скарги кандидатів на посаду судді на рішення ВККС про встановлення результатів кваліфікаційного іспиту у 2012 році до Ради не надходили і не розглядалися.

У 2012 році розглянута 1 скарга прокурора на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності, яку залишено без задоволення (у 2011 році таких скарг Рада не розглядала).

Майже незмінною залишається кількість розглянутих пропозицій членів Ради про прийняття рішень щодо внесення подань про звільнення суддів за порушення присяги. Так, у 2012 році Рада прийняла 109 рішень за результатами розгляду пропозицій членів Ради, що лише на 1 менше ніж у 2011 році.

На виконання ще одного конституційного повноваження торік Рада затвердила результати 60 перевірок із висновком про недоцільність відкриття дисциплінарного провадження стосовно суддів Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів і відсутність підстав для звільнення суддів вказаних судів з посад за порушення присяги, що на 17,6% більше у порівнянні з 2011 роком.

Крім того, зменшилася (на 23,4%) у порівнянні з 2011 роком кількість затверджених результатів перевірок з висновками про відсутність підстав для внесення подання про звільнення суддів місцевих та апеляційних судів з посад за порушення присяги. У 2012 році вона становила 170 одиниць.

Минулого року до Ради особисто звернулось 830 осіб, що на 27,6% менше ніж у 2011 році. Голова Ради Колесниченко В.М. прийняв на особистому прийомі 68 осіб, заступник Голови Ради Ізовітова Л.П. – 47 осіб.

У 2012 році до Вищої ради юстиції надійшло: 7580 звернень громадян (-15,2% у порівнянні з 2011 р.); 393 звернення народних депутатів України і депутатських запитів (+20,9%); 1014 звернень від установ, підприємств та організацій (-22,8%).

Загальна кількість доручень, наданих членам Ради у 2012 році, становить 705 (з урахуванням повернутих без виконання у зв'язку з припиненням повноважень члена Ради та інших причин).

За результатами виконання доручень, наданих відповідно до Закону України «Про Вищу раду юстиції», у звітному періоді члени Ради внесли 67 пропозицій про звільнення суддів з посад за порушення присяги, підготували 417 рецензій на реферати кандидатів на посади суддів уперше та більше 250-ти довідок.

Враховуючи вищевикладене, у 2012 році Рада ефективно виконувала покладені на неї завдання і у 2013 році продовжуватиме спрямовувати свої зусилля на належне виконання своїх повноважень.

Секретаріат Вищої ради юстиції

Декларація про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за 2012 рік Голови Вищої ради юстиції Колесниченка Володимира Миколайовича

Додаток
до Закону України
"Про засади запобігання
і протидії корупції"
від 7 квітня 2011 року
№ 3206-VI

ДЕКЛАРАЦІЯ
про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру
за 20/2... рік

Розділ I. Загальні відомості

1. Колесниченко
Володимир Миколайович
Інформація з обмеженим доступом і не підлягає оприлюдненню
(прізвище, ім'я, по батькові, реєстраційний номер облікової картки платника податків/серія та номер паспорта громадянина України – декларанта)

2. Місце проживання:
Інформація з обмеженим доступом і не підлягає оприлюдненню
(поштовий індекс, область, район, населений пункт, вулиця, номер будинку, корпусу, квартири декларанта)

3. Посада: Голова Вищої ради юстиції

4. Члени сім'ї декларанта:

Ступінь зв'язку	Прізвище, ініціали	Реєстраційний номер облікової картки платника податків/серія та номер паспорта громадянина України
<u>дружина:</u>	<u>Колесниченко</u>	<u>ІП. Б.</u>
---	---	---
---	---	---
---	---	---
---	---	---
---	---	---
---	---	---
---	---	---

Інформація з обмеженим доступом і не підлягає оприлюдненню

Розділ II. Відомості про доходи		
А. Одержані (нараховані) з усіх джерел в Україні		
Перелік доходів	Сума одержаного (нарахованого) доходу	
	декларанта	членів сім'ї
5. Загальна сума сукупного доходу, гривні, у т. ч.:	226589	69112
6. заробітна плата, інші виплати та винагороди, нараховані (виплачені) декларанту відповідно до умов трудового або цивільно-правового договору (крім виплат, зазначених у позиціях 7, 8)	160543	62139
7. дохід від викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту	—	—
(назва закладу, установи тощо, в яких одержано (нараховано) зазначені у цій позиції доходи)		
8. авторська винагорода, інші доходи від реалізації майнових прав інтелектуальної власності	—	—
9. дивіденди, проценти	—	—
10. матеріальна допомога	5644	6945
11. дарунки, призи, виграші	—	—
12. допомога по безробіттю	—	—
13. аліменти	—	—
14. спадщина	—	—
15. страхові виплати, страхові відшкодування, викупні суми та пенсійні виплати, що сплачені декларанту за договором страхування, недержавного пенсійного забезпечення та пенсійного вкладу	60000	—
16. дохід від відчуження рухомого та нерухомого майна	—	—
17. дохід від провадження підприємницької та незалежної професійної діяльності	—	—
18. дохід від відчуження цінних паперів та корпоративних прав	—	—
19. дохід від передачі в оренду (строкове володіння та/або користування) майна	—	—
20. інші види доходів (не зазначені у позиціях 6–19)	—	—

Розділ III. Відомості про нерухоме майно				
А. Майно, що перебуває у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта, та витрати декларанта на придбання такого майна або на користування ним				
Перелік об'єктів	Місцезнаходження об'єкта (країна, адреса)	Загальна площа (кв. м)	Сума витрат (грн) на	
			придбання у власність	оренду чи на інше право користування
23. Земельні ділянки	Інформація з обмеженим доступом і не підлягає оприлюдненню	1000 м ²	—	—
		(0.12 га)	—	—
24. Житлові будинки	Інформація з обмеженим доступом і не підлягає оприлюдненню	286 м ²		
25. Квартири				
26. Садовий (дачний) будинок				
27. Гаражі	Інформація з обмеженим доступом і не підлягає оприлюдненню	24.9 м ²		
28. Інше нерухоме майно				

Б. Майно, що перебуває у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта		
Перелік об'єктів	Місцезнаходження об'єкта (країна, адреса)	Загальна площа (кв. м)
29. Земельні ділянки	Інформація з обмеженим доступом і не підлягає оприлюдненню	0.0842 кв.
30. Житлові будинки	Інформація з обмеженим доступом і не підлягає оприлюдненню	291 кв.м ²
31. Квартири	Інформація з обмеженим доступом і не підлягає оприлюдненню	145 кв.м ²
32. Садовий (дачний) будинок	Інформація з обмеженим доступом і не підлягає оприлюдненню	106 кв.м ² 85 кв.м ²
33. Гаражі	—	—
	—	—
	—	—
34. Інше нерухоме майно	—	—
	—	—
	—	—
	—	—

Розділ IV. Відомості про транспортні засоби				
А. Транспортні засоби, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта, та витрати декларанта на їх придбання (користування)				
Перелік транспортних засобів	Марка/модель (об'єм циліндрів двигуна, куб. см, потужність двигуна, кВт, довжина, см)	Рік випуску	Сума витрат (грн) на	
			придбання у власність	оренду чи на інше право користування
35. Автомобілі легкові	Land Rover - 5000	2009р.	—	—
	Volkswagen - 2400	2007р.	—	—
	—	—	—	—
36. Автомобілі вантажні (спеціальні)	—	—	—	—
	—	—	—	—
	—	—	—	—
37. Водні засоби	—	—	—	—
	—	—	—	—
	—	—	—	—
38. Повітряні судна	—	—	—	—
	—	—	—	—
39. Інші засоби	—	—	—	—
	—	—	—	—
	—	—	—	—
	—	—	—	—

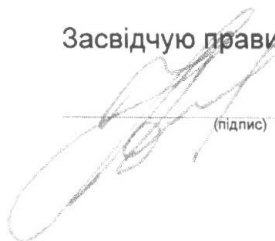
Б. Транспортні засоби, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта

Перелік транспортних засобів	Марка/модель (об'єм циліндрів двигуна, куб. см, потужність двигуна, кВт, довжина, см)	Рік випуску
40. Автомобілі легкові	Mercedes C-2500	2008г.
	_____	_____
	_____	_____
41. Автомобілі вантажні (спеціальні)	_____	_____
	_____	_____
	_____	_____
42. Водні засоби	_____	_____
	_____	_____
	_____	_____
43. Повітряні судна	_____	_____
	_____	_____
	_____	_____
44. Інші засоби	_____	_____
	_____	_____
	_____	_____

Розділ V. Відомості про вклади у банках, цінні папери та інші активи		
А. Вклади у банках, цінні папери та інші активи, що перебувають у власності декларанта, та витрати декларанта на придбання таких активів (грн)		
Перелік	Усього	у тому числі за кордоном
45. Сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах, у т. ч.:	_____	_____
46. вкладених у звітному році	_____	_____
47. Номінальна вартість цінних паперів, у т. ч.:	_____	_____
48. придбаних у звітному році	_____	_____
49. Розмір внесків до статутного (складеного) капіталу товариства, підприємства, організації, у т. ч.:	_____	_____
50. внесених у звітному році	_____	_____
Б. Вклади у банках, цінні папери та інші активи, що перебувають у власності членів сім'ї декларанта (грн)		
Перелік	Усього	у тому числі за кордоном
51. Сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах	438417 ₴	_____
52. Номінальна вартість цінних паперів	_____	_____
53. Розмір внесків до статутного (складеного) капіталу товариства, підприємства, організації	11584950 ₴	_____

Розділ VI. Відомості про фінансові зобов'язання		
А. Фінансові зобов'язання декларанта та інші його витрати (грн)		
Перелік фінансових зобов'язань	Усього	у тому числі за кордоном
54. Добровільне страхування	—	—
55. Недержавне пенсійне забезпечення	—	—
56. Утримання зазначеного у розділах III–V майна	12923 грн.	—
57. Погашення основної суми позики (кредиту)	—	—
58. Погашення суми процентів за позикою (кредитом)	—	—
59. Інші не зазначені у розділах III–V витрати	—	—
Б. Фінансові зобов'язання членів сім'ї декларанта (грн)		
Перелік фінансових зобов'язань	Усього	у тому числі за кордоном
60. Добровільне страхування	—	—
61. Недержавне пенсійне забезпечення	—	—
62. Утримання зазначеного у розділах III–V майна	35673 грн.	—
63. Погашення основної суми позики (кредиту)	—	—
64. Погашення суми процентів за позикою (кредитом)	—	—

Засвідчую правильність зазначених у цій Декларації відомостей

(підпис)

26.09.2013 р.

Примітка. 1. Декларація заповнюється і подається особами, зазначеними у пункті 1 і підпункті "а" пункту 2 частини першої статті 4, та особами, зазначеними в абзаці першому частини першої статті 11 Закону України "Про засади запобігання і протидії корупції". При цьому особами, зазначеними в абзаці першому частини першої статті 11 цього Закону, відомості щодо витрат (вкладів/внесків) у декларації не зазначаються.

2. Декларант заповнює декларацію власноручно чорнильною або кульковою ручкою синього або чорного кольору таким чином, що забезпечує вільне читання внесених відомостей.

3. У позиції 1 у разі, якщо декларантом у звітному році змінено прізвище,

Декларація про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за 2012 рік заступника Голови Вищої ради юстиції Ізовітової Лідії Павлівни

Додаток
до Закону України
"Про засади запобігання
і протидії корупції"
від 7 квітня 2011 року
№ 3206-VI

ДЕКЛАРАЦІЯ
про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру
за 2012 рік

Розділ I. Загальні відомості

1. *Ізовітова Лідія Павлівна*

Інформація з обмеженим доступом і не підлягає оприлюдненню
(прізвище, ім'я, по батькові, реєстраційний номер облікової картки платника податків/серія та номер паспорта громадянина України – декларанта)

2. Місце проживання:

Інформація з обмеженим доступом і не підлягає оприлюдненню
(поштовий індекс, область, район, населений пункт, вулиця, номер будинку, корпусу, квартири декларанта)

3. Посада: *Заступник Голови ВРЮ
Термином Катерина*

4. Члени сім'ї декларанта:

Ступінь зв'язку	Прізвище, ініціали	Реєстраційний номер облікової картки платника податків/серія та номер паспорта громадянина України
—	—	—
—	—	—
—	—	—
—	—	—
—	—	—
—	—	—
—	—	—
—	—	—
—	—	—

Розділ II. Відомості про доходи		
А. Одержані (нараховані) з усіх джерел в Україні		
Перелік доходів	Сума одержаного (нарахованого) доходу	
	декларанта	членів сім'ї
5. Загальна сума сукупного доходу, гривні, у т. ч.:	145921,35	—
6. заробітна плата, інші виплати та винагороди, нараховані (виплачені) декларанту відповідно до умов трудового або цивільно-правового договору (крім виплат, зазначених у позиціях 7, 8)	92113,75	—
7. дохід від викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту	—	—
(назва закладу, установи тощо, в яких одержано (нараховано) зазначені у цій позиції доходи)		
8. авторська винагорода, інші доходи від реалізації майнових прав інтелектуальної власності	—	—
9. дивіденди, проценти	—	—
10. матеріальна допомога	4648,00	—
11. дарунки, призи, виграші	—	—
12. допомога по безробіттю	—	—
13. аліменти	—	—
14. спадщина	—	—
15. страхові виплати, страхові відшкодування, викупні суми та пенсійні виплати, що сплачені декларанту за договором страхування, недержавного пенсійного забезпечення та пенсійного вкладу	—	—
16. дохід від відчуження рухомого та нерухомого майна	—	—
17. дохід від провадження підприємницької та незалежної професійної діяльності	—	—
18. дохід від відчуження цінних паперів та корпоративних прав	—	—
19. дохід від передачі в оренду (строкове володіння та/або користування) майна	—	—
20. інші види доходів (не зазначені у позиціях 6-19)	48150,60	—

Розділ III. Відомості про нерухоме майно				
А. Майно, що перебуває у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта, та витрати декларанта на придбання такого майна або на користування ним				
Перелік об'єктів	Місцезнаходження об'єкта (країна, адреса)	Загальна площа (кв. м)	Сума витрат (грн) на	
			придбання у власність	оренду чи на інше право користування
23. Земельні ділянки	—	—	—	—
	—	—	—	—
	—	—	—	—
24. Житлові будинки	—	—	—	—
	—	—	—	—
	—	—	—	—
25. Квартри	Інформація з обмеженим доступом і не підлягає оприлюдненню	85,6	—	—
		54,0	—	—
		66,4 23,23	—	—
26. Садовий (дачний) будинок	Інформація з обмеженим доступом і не підлягає оприлюдненню	—	—	—
		59,4	—	—
		—	—	—
27. Гаражі	—	—	—	—
	—	—	—	—
	—	—	—	—
28. Інше нерухоме майно	—	—	—	—
	—	—	—	—
	—	—	—	—
	—	—	—	—
	—	—	—	—

Б. Майно, що перебуває у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта

Перелік об'єктів	Місцезнаходження об'єкта (країна, адреса)	Загальна площа (кв. м)
29. Земельні ділянки	—	—
	—	—
	—	—
30. Житлові будинки	—	—
	—	—
	—	—
31. Квартри	—	—
	—	—
	—	—
32. Садовий (дачний) будинок	—	—
	—	—
	—	—
33. Гаражі	—	—
	—	—
	—	—
34. Інше нерухоме майно	—	—
	—	—
	—	—
	—	—
	—	—

Розділ IV. Відомості про транспортні засоби				
А. Транспортні засоби, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта, та витрати декларанта на їх придбання (користування)				
Перелік транспортних засобів	Марка/модель (об'єм циліндрів двигуна, куб. см, потужність двигуна, кВт, довжина, см)	Рік випуску	Сума витрат (грн) на	
			придбання у власність	оренду чи на інше право користування
35. Автомобілі легкові	—	—	—	—
	—	—	—	—
	—	—	—	—
	—	—	—	—
36. Автомобілі вантажні (спеціальні)	—	—	—	—
	—	—	—	—
	—	—	—	—
37. Водні засоби	—	—	—	—
	—	—	—	—
	—	—	—	—
38. Повітряні судна	—	—	—	—
	—	—	—	—
39. Інші засоби	—	—	—	—
	—	—	—	—
	—	—	—	—
	—	—	—	—

Б. Транспортні засоби, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта

Перелік транспортних засобів	Марка/модель (об'єм циліндрів двигуна, куб. см, потужність двигуна, кВт, довжина, см)	Рік випуску
40. Автомобілі легкові	—	—
	—	—
	—	—
41. Автомобілі вантажні (спеціальні)	—	—
	—	—
	—	—
42. Водні засоби	—	—
	—	—
	—	—
43. Повітряні судна	—	—
	—	—
	—	—
44. Інші засоби	—	—
	—	—
	—	—

Розділ V. Відомості про вклади у банках, цінні папери та інші активи		
А. Вклади у банках, цінні папери та інші активи, що перебувають у власності декларанта, та витрати декларанта на придбання таких активів (грн)		
Перелік	Усього	у тому числі за кордоном
45. Сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах, у т. ч.:	48159,60	—
46. вкладених у звітному році	48159,60	—
47. Номінальна вартість цінних паперів, у т. ч.:	—	—
48. придбаних у звітному році	—	—
49. Розмір внесків до статутного (складеного) капіталу товариства, підприємства, організації, у т. ч.:	—	—
50. внесених у звітному році		
Б. Вклади у банках, цінні папери та інші активи, що перебувають у власності членів сім'ї декларанта (грн)		
Перелік	Усього	у тому числі за кордоном
51. Сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах	—	—
52. Номінальна вартість цінних паперів	—	—
53. Розмір внесків до статутного (складеного) капіталу товариства, підприємства, організації	—	—

Розділ VI. Відомості про фінансові зобов'язання		
А. Фінансові зобов'язання декларанта та інші його витрати (грн)		
Перелік фінансових зобов'язань	Усього	у тому числі за кордоном
54. Добровільне страхування	—	—
55. Недержавне пенсійне забезпечення	—	—
56. Утримання зазначеного у розділах III–V майна	—	—
57. Погашення основної суми позики (кредиту)	—	—
58. Погашення суми процентів за позикою (кредитом)	—	—
59. Інші не зазначені у розділах III–V витрати	—	—
Б. Фінансові зобов'язання членів сім'ї декларанта (грн)		
Перелік фінансових зобов'язань	Усього	у тому числі за кордоном
60. Добровільне страхування	—	—
61. Недержавне пенсійне забезпечення	—	—
62. Утримання зазначеного у розділах III–V майна	—	—
63. Погашення основної суми позики (кредиту)	—	—
64. Погашення суми процентів за позикою (кредитом)	—	—

Засвідчую правильність зазначених у цій Декларації відомостей

(підпис)

29. березня 20 13 р.

Примітка. 1. Декларація заповнюється і подається особами, зазначеними у пункті 1 і підпункті "а" пункту 2 частини першої статті 4, та особами, зазначеними в абзаці першому частини першої статті 11 Закону України "Про засади запобігання і протидії корупції". При цьому особами, зазначеними в абзаці першому частини першої статті 11 цього Закону, відомості щодо витрат (вкладів/внесків) у декларації не зазначаються.

2. Декларант заповнює декларацію власноручно чорнильною або кульковою ручкою синього або чорного кольору таким чином, що забезпечує вільне читання внесених відомостей.

3. У позиції 1 у разі, якщо декларантом у звітному році змінено прізвище,

Декларація про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за 2012 рік члена Вищої ради юстиції Бондика Валерія Анатолійовича

ДЕКЛАРАЦІЯ

про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру
за 20 12 рік

Розділ I. Загальні відомості		
1. <u>Бондик Валерій Анатолійович</u> Інформація з обмеженим доступом не підлягає оприлюдненню. <small>(прізвище, ім'я, по батькові, реєстраційний номер облікової картки платника податків/серія та номер паспорта громадянина України – декларанта)</small>		
2. Місце проживання: Інформація з обмеженим доступом не підлягає оприлюдненню. <small>(поштовий індекс, область, район, населений пункт, вулиця, номер будинку, корпусу, квартири декларанта)</small>		
3. Посада: <u>Народний депутат України VI скликання (2007-2012 рр.)</u> <u>член Вищої ради юстиції</u>		
4. Члени сім'ї декларанта:		
Ступінь зв'язку	Прізвище, ініціали	Реєстраційний номер облікової картки платника податків/серія та номер паспорта громадянина України
<u>дружина</u>	<u>Людмила Ірина Олегівна</u>	Інформація з обмеженим доступом не підлягає оприлюдненню.
Розділ II. Відомості про доходи		
А. Одержані (нараховані) з усіх джерел в Україні		
Перелік доходів	Сума одержаного (нарахованого) доходу	
	декларанта	членів сім'ї
5. Загальна сума сукупного доходу, гривні, у т. ч.:	<u>210668,85</u>	<u>15002</u>
6. заробітна плата, інші виплати та винагороди, нараховані (виплачені) декларанту відповідно до умов трудового або цивільно-правового договору (крім виплат, зазначених у позиціях 7, 8)	<u>202296,85</u>	<u>14566</u>
7. дохід від викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту	<u>8372</u>	—
<u>Управління справами апарату Верховної Ради Укр.</u> <u>Управління державної податкової служби Укр.</u>		
<small>(назва закладу, установи тощо, в яких одержано (нараховано) зазначені у цій позиції доходи)</small>		
8. авторська винагорода, інші доходи від реалізації майнових прав інтелектуальної власності	—	—
9. дивіденди, проценти	—	—
10. матеріальна допомога	—	<u>436</u>

11.	дарунки, призи, виграші		
12.	допомога по безробіттю		
13.	аліменти		
14.	спадщина		
15.	страхові виплати, страхові відшкодування, викупні суми та пенсійні виплати, що сплачені декларанту за договором страхування, недержавного пенсійного забезпечення та пенсійного вкладу		
16.	дохід від відчуження рухомого та нерухомого майна		
17.	дохід від провадження підприємницької та незалежної професійної діяльності		
18.	дохід від відчуження цінних паперів та корпоративних прав		
19.	дохід від передачі в оренду (строкове володіння та/або користування) майна		
20.	інші види доходів (не зазначені у позиціях 6-19)		

Б. Одержані (нараховані) з джерел за межами України декларантом

21.	Назва країни	Розмір доходу	
		в іноземній валюті	перерахованого у гривні

В. Одержані (нараховані) з джерел за межами України членами сім'ї декларанта

22.	Назва країни	Розмір доходу	
		в іноземній валюті	перерахованого у гривні

Розділ III. Відомості про нерухоме майно

А. Майно, що перебуває у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта, та витрати декларанта на придбання такого майна або на користування ним

Перелік об'єктів	Місцезнаходження об'єкта (країна, адреса)	Загальна площа (кв. м)	Сума витрат (грн) на	
			придбання у власність	оренду чи на інше право користування
23. Земельні ділянки				
24. Житлові будинки				
25. Квартри	Інформація з обмеженим доступом не підлягає оприлюдненню.	68 м ²		
26. Садовий (дачний) будинок				
27. Гаражі	Інформація з обмеженим доступом не підлягає оприлюдненню.	40 м ²		
28. Інше нерухоме майно				

Б. Майно, що перебуває у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта

Перелік об'єктів	Місцезнаходження об'єкта (країна, адреса)	Загальна площа (кв. м)
29. Земельні ділянки		
30. Житлові будинки		
31. Квартри	Інформація з обмеженим доступом не підлягає оприлюдненню.	180 м ²
32. Садовий (дачний) будинок		
33. Гаражі		
34. Інше нерухоме майно		

Розділ IV. Відомості про транспортні засоби

А. Транспортні засоби, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта, та витрати декларанта на їх придбання (користування)

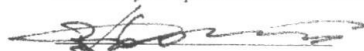
Перелік транспортних засобів	Марка/модель (об'єм циліндрів двигуна, куб. см, потужність двигуна, кВт, довжина, см)	Рік випуску	Сума витрат (грн) на	
			придбання у власність	оренду чи на інше право користування
35. Автомобілі легкові	BMW-X3; 2,494 см ³ ; 143 кВт	2004		
	Ford Transit; 2,108 см ³ ; 82 кВт	2010		
36. Автомобілі вантажні (спеціальні)				
37. Водні засоби				
38. Повітряні судна				
39. Інші засоби	Мотоцикл Honda - HW	2010		
	1,498 см ³ ; 75 кВт			

Б. Транспортні засоби, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта

Перелік транспортних засобів	Марка/модель (об'єм циліндрів двигуна, куб. см, потужність двигуна, кВт, довжина, см)	Рік випуску
40. Автомобілі легкові	BMW MB; 4999 см ³ ; 326 кВт	2005
41. Автомобілі вантажні (спеціальні)		
42. Водні засоби		
43. Повітряні судна		
44. Інші засоби		

Розділ V. Відомості про вклади у банках, цінні папери та інші активи		
А. Вклади у банках, цінні папери та інші активи, що перебувають у власності декларанта, та витрати декларанта на придбання таких активів (грн)		
Перелік	Усього	у тому числі за кордоном
45. Сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах, у т. ч.:		
46. вкладених у звітному році		
47. Номінальна вартість цінних паперів, у т. ч.:		
48. придбаних у звітному році		
49. Розмір внесків до статутного (складеного) капіталу товариства, підприємства, організації, у т. ч.:		
50. внесених у звітному році		
Б. Вклади у банках, цінні папери та інші активи, що перебувають у власності членів сім'ї декларанта (грн)		
Перелік	Усього	у тому числі за кордоном
51. Сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах	400000	
52. Номінальна вартість цінних паперів		
53. Розмір внесків до статутного (складеного) капіталу товариства, підприємства, організації		
Розділ VI. Відомості про фінансові зобов'язання		
А. Фінансові зобов'язання декларанта та інші його витрати (грн)		
Перелік фінансових зобов'язань	Усього	у тому числі за кордоном
54. Добровільне страхування		
55. Недержавне пенсійне забезпечення		
56. Утримання зазначеного у розділах III-V майна		
57. Погашення основної суми позики (кредиту)		
58. Погашення суми процентів за позикою (кредитом)		
59. Інші не зазначені у розділах III-V витрати		
Б. Фінансові зобов'язання членів сім'ї декларанта (грн)		
Перелік фінансових зобов'язань	Усього	у тому числі за кордоном
60. Добровільне страхування		
61. Недержавне пенсійне забезпечення		
62. Утримання зазначеного у розділах III-V майна		
63. Погашення основної суми позики (кредиту)		
64. Погашення суми процентів за позикою (кредитом)		

Засвідчую правильність зазначених у цій Декларації відомостей

(підпис)

"15" березня 2013

Декларація про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за 2012 рік члена Вищої ради юстиції Отрош Інни Олексіївни

Додаток
до Закону України
"Про засади запобігання
і протидії корупції"
від 7 квітня 2011 року
№ 3206-VI

ДЕКЛАРАЦІЯ
про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру
за 2012 рік

Розділ I. Загальні відомості		
1. <u>Отрош Інна Олексіївна</u>		
Інформація з обмеженим доступом і не підлягає оприлюдненню (прізвище, ім'я, по батькові, реєстраційний номер облікової картки платника податків/серія та номер паспорта громадянина України – декларанта)		
2. Місце проживання:		
Інформація з обмеженим доступом і не підлягає оприлюдненню (поштовий індекс, область, район, населений пункт, вулиця, номер: будинку, корпусу, квартири декларанта)		
3. Посада: <u>Голова Тернопільського районного суду м. Тернопіль, суддя член Вищої ради юстиції</u>		
4. Члени сім'ї декларанта:		
Ступінь зв'язку	Прізвище, ініціали	Реєстраційний номер облікової картки платника податків/серія та номер паспорта громадянина України
—	—	—
—	—	—
—	—	—
—	—	—
—	—	—
—	—	—
—	—	—
—	—	—

Розділ II. Відомості про доходи		
А. Одержані (нараховані) з усіх джерел в Україні		
Перелік доходів	Сума одержаного (нарахованого) доходу	
	декларанта	членів сім'ї
5. Загальна сума сукупного доходу, гривні, у т. ч.:	156195	—
6. заробітна плата, інші виплати та винагороди, нараховані (виплачені) декларанту відповідно до умов трудового або цивільно-правового договору (крім виплат, зазначених у позиціях 7, 8)	147257	—
7. дохід від викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної, практики, інструкторської та суддівської практики із спорту	—	—
(назва закладу, установи тощо, в яких одержано (нараховано) зазначені у цій позиції доходи)		
8. авторська винагорода, інші доходи від реалізації майнових прав інтелектуальної власності	—	—
9. дивіденди, проценти	—	—
10. матеріальна допомога	8944	—
11. дарунки, призи, вигаші	—	—
12. допомога по безробіттю	—	—
13. аліменти	—	—
14. спадщина	—	—
15. страхові виплати, страхові відшкодування, викупні суми та пенсійні виплати, що сплачені декларанту за договором страхування, недержавного пенсійного забезпечення та пенсійного вкладу	—	—
16. дохід від відчуження рухомого та нерухомого майна	—	—
17. дохід від провадження підприємницької та незалежної професійної діяльності	—	—
18. дохід від відчуження цінних паперів та корпоративних прав	—	—
19. дохід від передачі в оренду (строкове володіння та/або користування) майна	—	—

20.	інші види доходів (не зазначені у позиціях 6–19)		
-----	--	--	--

Б. Одержані (нараховані) з джерел за межами України декларантом			
	Назва країни	Розмір доходу	
		в іноземній валюті	перерахованого у гривні
21.			

В. Одержані (нараховані) з джерел за межами України членами сім'ї декларанта			
	Назва країни	Розмір доходу	
		в іноземній валюті	перерахованого у гривні
22.			

Розділ III. Відомості про нерухоме майно				
А. Майно, що перебуває у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта, та витрати декларанта на придбання такого майна або на користування ним				
Перелік об'єктів	Місцезнаходження об'єкта (країна, адреса)	Загальна площа (кв. м)	Сума витрат (грн) на	
			придбання у власність	оренду чи на інше право користування
23. Земельні ділянки	—	—	—	—
	—	—	—	—
	—	—	—	—
24. Житлові будинки	—	—	—	—
	—	—	—	—
	—	—	—	—
25. Квартири	Інформація з обмеженим доступом і не підлягає оприлюдненню	139,8	—	—
		—	—	—
26. Садовий (дачний) будинок	—	—	—	—
	—	—	—	—
	—	—	—	—
27. Гаражі	—	—	—	—
	—	—	—	—
	—	—	—	—
28. Інше нерухоме майно	Інформація з обмеженим доступом і не підлягає оприлюдненню	—	—	—
		—	—	—
	—	—	—	—
	—	—	—	—

Б. Майно, що перебуває у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта		
Перелік об'єктів	Місцезнаходження об'єкта (країна, адреса)	Загальна площа (кв. м)
29. Земельні ділянки		
30. Житлові будинки		
31. Квартири		
32. Садовий (дачний) будинок		
33. Гаражі		
34. Інше нерухоме майно		

Розділ IV. Відомості про транспортні засоби				
А. Транспортні засоби, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта, та витрати декларанта на їх придбання (користування)				
Перелік транспортних засобів	Марка/модель (об'єм циліндрів двигуна, куб. см, потужність двигуна, кВт, довжина, см)	Рік випуску	Сума витрат (грн) на	
			придбання у власність	оренду чи на інше право користування
35. Автомобілі легкові	BMW X5	2007	-	-
	200 см двигуна	-	-	-
	на 1700	-	-	-
36. Автомобілі вантажні (спеціальні)	-	-	-	-
	-	-	-	-
	-	-	-	-
37. Водні засоби	-	-	-	-
	-	-	-	-
	-	-	-	-
38. Повітряні судна	-	-	-	-
	-	-	-	-
	-	-	-	-
39. Інші засоби	-	-	-	-
	-	-	-	-
	-	-	-	-
	-	-	-	-

Б. Транспортні засоби, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта

Перелік транспортних засобів	Марка/модель (об'єм циліндрів двигуна, куб. см, потужність двигуна, кВт, довжина, см)	Рік випуску
40. Автомобілі легкові		
41. Автомобілі вантажні (спеціальні)		
42. Водні засоби		
43. Повітряні судна		
44. Інші засоби		

Розділ V. Відомості про вклади у банках, цінні папери та інші активи		
А. Вклади у банках, цінні папери та інші активи, що перебувають у власності декларанта, та витрати декларанта на придбання таких активів (грн)		
Перелік	Усього	у тому числі за кордоном
45. Сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах, у т. ч.:	—	
46. вкладених у звітному році	—	—
47. Номінальна вартість цінних паперів, у т. ч.:	—	—
48. придбаних у звітному році	—	—
49. Розмір внесків до статутного (складеного) капіталу товариства, підприємства, організації, у т. ч.:	—	—
50. внесених у звітному році	—	—
Б. Вклади у банках, цінні папери та інші активи, що перебувають у власності членів сім'ї декларанта (грн)		
Перелік	Усього	у тому числі за кордоном
51. Сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах	—	—
52. Номінальна вартість цінних паперів	—	—
53. Розмір внесків до статутного (складеного) капіталу товариства, підприємства, організації	—	—

Розділ VI. Відомості про фінансові зобов'язання		
А. Фінансові зобов'язання декларанта та інші його витрати (грн)		
Перелік фінансових зобов'язань	Усього	у тому числі за кордоном
54. Добровільне страхування	—	—
55. Недержавне пенсійне забезпечення	—	—
56. Утримання зазначеного у розділах III–V майна	—	—
57. Погашення основної суми позики (кредиту)	—	—
58. Погашення суми процентів за позикою (кредитом)	—	—
59. Інші не зазначені у розділах III–V витрати	—	—
Б. Фінансові зобов'язання членів сім'ї декларанта (грн)		
Перелік фінансових зобов'язань	Усього	у тому числі за кордоном
60. Добровільне страхування	—	—
61. Недержавне пенсійне забезпечення	—	—
62. Утримання зазначеного у розділах III–V майна	—	—
63. Погашення основної суми позики (кредиту)	—	—
64. Погашення суми процентів за позикою (кредитом)	—	—

Засвідчую правильність зазначених у цій Декларації відомостей

 _____
 (підпис)

25. вересня 2013 р.

Примітка. 1. Декларація заповнюється і подається особами, зазначеними у пункті 1 і підпункті "а" пункту 2 частини першої статті 4, та особами, зазначеними в абзаці першому частини першої статті 11 Закону України "Про засади запобігання і протидії корупції". При цьому особами, зазначеними в абзаці першому частини першої статті 11 цього Закону, відомості щодо витрат (вкладів/внесків) у декларації не зазначаються.

Декларація про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за 2012 рік члена Вищої ради юстиції Сафулька Сергія Федоровича

Додаток
до Закону України
"Про засади запобігання
і протидії корупції"
від 7 квітня 2011 року
№ 3206-VI

ДЕКЛАРАЦІЯ
про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру
за 20 12 рік

Розділ I. Загальні відомості		
1. <u>Сафулько Сергій Федорович</u>		
Інформація з обмеженим доступом і не підлягає оприлюдненню		
<small>(Прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, номер облікової картки платника податків/серія та номер паспорта громадянина України – декларанта)</small>		
2. Місце проживання:		
Інформація з обмеженим доступом і не підлягає оприлюдненню		
<small>(поштовий індекс, область, район, населений пункт, вулиця, номер будинку, корпусу, квартири декларанта)</small>		
3. Посада: <u>адвокат, член Вищої ради юстиції</u>		
4. Члени сім'ї декларанта:		
Ступінь зв'язку	Прізвище, ініціали	Реєстраційний номер облікової картки платника податків/серія та номер паспорта громадянина України
<u>дружина</u>	<u>Сафулько Л.І.</u>	Інформація з обмеженим доступом і не підлягає оприлюдненню
—	—	—
—	—	—
—	—	—
—	—	—
—	—	—
—	—	—

2

Розділ II. Відомості про доходи		
А. Одержані (нараховані) з усіх джерел в Україні		
Перелік доходів	Сума одержаного (нарахованого) доходу	
	декларанта	членів сім'ї
5. Загальна сума сукупного доходу, гривні, у т. ч.:	381176	6000
6. заробітна плата, інші виплати та винагороди, нараховані (виплачені) декларанту відповідно до умов трудового або цивільно-правового договору (крім виплат, зазначених у позиціях 7, 8)	378000	6000
7. дохід від викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту	3582	—
(назва закладу, установи тощо, в яких одержано (нараховано) зазначені у цій позиції доходи)		
8. авторська винагорода, інші доходи від реалізації майнових прав інтелектуальної власності	179	—
9. дивіденди, проценти	—	—
10. матеріальна допомога	—	—
11. дарунки, призи, виграші	—	—
12. допомога по безробіттю	—	—
13. аліменти	—	—
14. спадщина	—	—
15. страхові виплати, страхові відшкодування, викупні суми та пенсійні виплати, що сплачені декларанту за договором страхування, недержавного пенсійного забезпечення та пенсійного вкладу	—	—
16. дохід від відчуження рухомого та нерухомого майна	—	—
17. дохід від провадження підприємницької та незалежної професійної діяльності	—	—
18. дохід від відчуження цінних паперів та корпоративних прав	—	—
19. дохід від передачі в оренду (строкове володіння та/або користування) майна	—	—

20.	інші види доходів (не зазначені у позиціях 6–19)		—	—
-----	--	--	---	---

Б. Одержані (нараховані) з джерел за межами України декларантом			
	Назва країни	Розмір доходу	
		в іноземній валюті	перерахованого у гривні
21.	—	—	—
	—	—	—
	—	—	—
	—	—	—
	—	—	—
	—	—	—
	—	—	—
	—	—	—
	—	—	—

В. Одержані (нараховані) з джерел за межами України членами сім'ї декларанта			
	Назва країни	Розмір доходу	
		в іноземній валюті	перерахованого у гривні
22.	—	—	—
	—	—	—
	—	—	—
	—	—	—
	—	—	—
	—	—	—
	—	—	—
	—	—	—
	—	—	—

Розділ III. Відомості про нерухоме майно				
А. Майно, що перебуває у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта, та витрати декларанта на придбання такого майна або на користування ним				
Перелік об'єктів	Місцезнаходження об'єкта (країна, адреса)	Загальна площа (кв. м)	Сума витрат (грн) на	
			придбання у власність	оренду чи на інше право користування
23. Земельні ділянки	Інформація з обмеженим доступом і не підлягає оприлюдненню	0.192а	—	—
		0.00521	—	—
24. Житлові будинки	Інформація з обмеженим доступом і не підлягає оприлюдненню	240 кв.м.	—	—
		—	—	—
25. Квартири	—	—	—	—
	—	—	—	—
	—	—	—	—
26. Садовий (дачний) будинок	—	—	—	—
	—	—	—	—
	—	—	—	—
27. Гаражі	—	—	—	—
	—	—	—	—
	—	—	—	—
28. Інше нерухоме майно	—	—	—	—
	—	—	—	—
	—	—	—	—

Б. Майно, що перебуває у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта

Перелік об'єктів	Місцезнаходження об'єкта (країна, адреса)	Загальна площа (кв. м)
29. Земельні ділянки	Інформація з обмеженим доступом і не підлягає оприлюдненню	0-8021
30. Житлові будинки		
31. Квартيري		
32. Садовий (дачний) будинок	Інформація з обмеженим доступом і не підлягає оприлюдненню	120 кв. м.
33. Гаражі		
34. Інше нерухоме майно		

Розділ IV. Відомості про транспортні засоби				
А. Транспортні засоби, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта, та витрати декларанта на їх придбання (користування)				
Перелік транспортних засобів	Марка/модель (об'єм циліндрів двигуна, куб. см, потужність двигуна, кВт, довжина, см)	Рік випуску	Сума витрат (грн) на	
			придбання у власність	оренду чи на інше право користування
35. Автомобілі легкові	Hyundai Sonata 1928 см ³	2010	—	—
	Mitsubishi PALERO 2970 см ³	2008	—	—
			—	—
36. Автомобілі вантажні (спеціальні)	VOLKSWAGEN TRANSPORTER 1796 см ³	2004	70500 грн	—
			—	—
37. Водні засоби	—	—	—	—
	—	—	—	—
	—	—	—	—
38. Повітряні судна	—	—	—	—
	—	—	—	—
	—	—	—	—
39. Інші засоби	—	—	—	—
	—	—	—	—
	—	—	—	—

Б. Транспортні засоби, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта

Перелік транспортних засобів	Марка/модель (об'єм циліндрів двигуна, куб. см, потужність двигуна, кВт, довжина, см)	Рік випуску
40. Автомобілі легкові	toyota Camry 2400cm ³	2008
	MITSUBISHI LANCER 1299cm	2004
41. Автомобілі вантажні (спеціальні)	—	—
	—	—
	—	—
42. Водні засоби	—	—
	—	—
	—	—
43. Повітряні судна	—	—
	—	—
44. Інші засоби	—	—
	—	—
	—	—

Розділ V. Відомості про вклади у банках, цінні папери та інші активи		
А. Вклади у банках, цінні папери та інші активи, що перебувають у власності декларанта, та витрати декларанта на придбання таких активів (грн)		
Перелік	Усього	у тому числі за кордоном
45. Сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах, у т. ч.:	1.591.395	
46. вкладених у звітному році	—	
47. Номінальна вартість цінних паперів, у т. ч.:	—	
48. придбаних у звітному році	—	
49. Розмір внесків до статутного (складеного) капіталу товариства, підприємства, організації, у т. ч.:	25000	
50. внесених у звітному році	—	
Б. Вклади у банках, цінні папери та інші активи, що перебувають у власності членів сім'ї декларанта (грн)		
Перелік	Усього	у тому числі за кордоном
51. Сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах	156255	
52. Номінальна вартість цінних паперів	—	
53. Розмір внесків до статутного (складеного) капіталу товариства, підприємства, організації	—	

Розділ VI. Відомості про фінансові зобов'язання		
А. Фінансові зобов'язання декларанта та інші його витрати (грн)		
Перелік фінансових зобов'язань	Усього	у тому числі за кордоном
54. Добровільне страхування	—	—
55. Недержавне пенсійне забезпечення	—	—
56. Утримання зазначеного у розділах III–V майна	—	—
57. Погашення основної суми позики (кредиту)	—	—
58. Погашення суми процентів за позикою (кредитом)	—	—
59. Інші не зазначені у розділах III–V витрати	—	—
Б. Фінансові зобов'язання членів сім'ї декларанта (грн)		
Перелік фінансових зобов'язань	Усього	у тому числі за кордоном
60. Добровільне страхування	—	—
61. Недержавне пенсійне забезпечення	—	—
62. Утримання зазначеного у розділах III–V майна	—	—
63. Погашення основної суми позики (кредиту)	—	—
64. Погашення суми процентів за позикою (кредитом)	—	—

Засвідчую правильність зазначених у цій Декларації відомостей

 _____
 (підпис)

„ 28 „ березня 2013 р.

Примітка. 1. Декларація заповнюється і подається особами, зазначеними у пункті 1 і підпункті "а" пункту 2 частини першої статті 4, та особами, зазначеними в абзаці першому частини першої статті 11 Закону України "Про засади запобігання і протидії корупції". При цьому особами, зазначеними в абзаці першому частини першої статті 11 цього Закону, відомості щодо витрат (вкладів/внесків) у декларації не зазначаються.

Декларація про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за 2012 рік члена Вищої ради юстиції Кравченка Костянтина Тимофійовича

Додаток
до Закону України
"Про засади запобігання
і протидії корупції"
від 7 квітня 2011 року
№ 3206-VI

ДЕКЛАРАЦІЯ
про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру
за 20 *12* рік

Розділ I. Загальні відомості

1. *Кравченко Костянтин Тимофійович*
Інформація з обмеженим доступом і не підлягає оприлюдненню
(прізвище, ім'я, по батькові, реєстраційний номер облікової картки платника податків/серія та номер паспорта громадянина України – декларанта)

2. Місце проживання:
Інформація з обмеженим доступом і не підлягає оприлюдненню
(поштовий індекс, область, район, населений пункт, вулиця, номер будинку, корпусу, квартири декларанта)

3. Посада: *суддя у Студебаві, член Вищої Ради юстиції*

4. Члени сім'ї декларанта:

Ступінь зв'язку	Прізвище, ініціали	Реєстраційний номер облікової картки платника податків/серія та номер паспорта громадянина України
<i>Дружина</i>	<i>Кравченко О.О.</i>	Інформація з обмеженим доступом і не підлягає оприлюдненню
—	—	—
—	—	—
—	—	—
—	—	—
—	—	—
—	—	—
—	—	—
—	—	—

Розділ II. Відомості про доходи		
А. Одержані (нараховані) з усіх джерел в Україні		
Перелік доходів	Сума одержаного (нарахованого) доходу	
	декларанта	членів сім'ї
5. Загальна сума сукупного доходу, гривні, у т. ч.:	233379,48	174044,28
6. заробітна плата, інші виплати та винагороди, нараховані (виплачені) декларанту відповідно до умов трудового або цивільно-правового договору (крім виплат, зазначених у позиціях 7, 8)	—	—
7. дохід від викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту	—	—
(назва закладу, установи тощо, в яких одержано (нараховано) зазначені у цій позиції доходи)		
8. авторська винагорода, інші доходи від реалізації майнових прав інтелектуальної власності	—	—
9. дивіденди, проценти	—	—
10. матеріальна допомога	—	—
11. дарунки, призи, виграші	—	—
12. допомога по безробіттю	—	—
13. аліменти	—	—
14. спадщина	—	—
15. страхові виплати, страхові відшкодування, викупні суми та пенсійні виплати, що сплачені декларанту за договором страхування, недержавного пенсійного забезпечення та пенсійного вкладу	—	—
16. дохід від відчуження рухомого та нерухомого майна	—	—
17. дохід від провадження підприємницької та незалежної професійної діяльності	—	—
18. дохід від відчуження цінних паперів та корпоративних прав	—	—
19. дохід від передачі в оренду (строкове володіння та/або користування) майна	—	—
20. інші види доходів (не зазначені у позиціях 6–19)	—	—

Розділ III. Відомості про нерухоме майно				
А. Майно, що перебуває у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта, та витрати декларанта на придбання такого майна або на користування ним				
Перелік об'єктів	Місцезнаходження об'єкта (країна, адреса)	Загальна площа (кв. м)	Сума витрат (грн) на	
			придбання у власність	оренду чи на інше право користування
23. Земельні ділянки	Інформація з обмеженим доступом і не підлягає оприлюдненню	0,10 га	—	—
24. Житлові будинки		—	—	—
25. Квартири	Інформація з обмеженим доступом і не підлягає оприлюдненню	114 м ²	—	—
26. Садовий (дачний) будинок		—	—	—
27. Гаражі	Інформація з обмеженим доступом і не підлягає оприлюдненню	16 м ²	—	—
28. Інше нерухоме майно		—	—	—

Б. Майно, що перебуває у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта		
Перелік об'єктів	Місцезнаходження об'єкта (країна, адреса)	Загальна площа (кв. м)
29. Земельні ділянки	Інформація з обмеженим доступом і не підлягає оприлюдненню	—
		0,5313 га
30. Житлові будинки	—	—
		—
		—
31. Квартири	—	—
		—
		—
32. Садовий (дачний) будинок	Інформація з обмеженим доступом і не підлягає оприлюдненню	—
		140 м ²
33. Гаражі	—	—
		—
		—
34. Інше нерухоме майно	—	—
		—
		—
		—

Розділ IV. Відомості про транспортні засоби				
А. Транспортні засоби, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта, та витрати декларанта на їх придбання (користування)				
Перелік транспортних засобів	Марка/модель (об'єм циліндрів двигуна, куб. см, потужність двигуна, кВт, довжина, см)	Рік випуску	Сума витрат (грн) на	
			придбання у власність	оренду чи на інше право користування
35. Автомобілі легкові	"Subaru - F" 1994 см ³	2000р	230 тис 29.	—
	—	—	—	—
	—	—	—	—
36. Автомобілі вантажні (спеціальні)	—	—	—	—
	—	—	—	—
	—	—	—	—
37. Водні засоби	—	—	—	—
	—	—	—	—
	—	—	—	—
38. Повітряні судна	—	—	—	—
	—	—	—	—
	—	—	—	—
39. Інші засоби	—	—	—	—
	—	—	—	—
	—	—	—	—

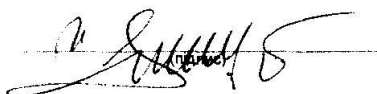
Б. Транспортні засоби, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта		
Перелік транспортних засобів	Марка/модель (об'єм циліндрів двигуна, куб. см, потужність двигуна, кВт, довжина, см)	Рік випуску
40. Автомобілі легкові	_____	_____
	_____	_____
	_____	_____
41. Автомобілі вантажні (спеціальні)	_____	_____
	_____	_____
	_____	_____
42. Водні засоби	_____	_____
	_____	_____
	_____	_____
43. Повітряні судна	_____	_____
	_____	_____
	_____	_____
44. Інші засоби	_____	_____
	_____	_____
	_____	_____

Розділ V. Відомості про вклади у банках, цінні папери та інші активи		
А. Вклади у банках, цінні папери та інші активи, що перебувають у власності декларанта, та витрати декларанта на придбання таких активів (грн)		
Перелік	Усього	у тому числі за кордоном
45. Сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах, у т. ч.:	168 млн. грн	_____
46. вкладених у звітному році	_____	_____
47. Номінальна вартість цінних паперів, у т. ч.:	_____	_____
48. придбаних у звітному році	_____	_____
49. Розмір внесків до статутного (складеного) капіталу товариства, підприємства, організації, у т. ч.:	_____	_____
50. внесених у звітному році	_____	_____
Б. Вклади у банках, цінні папери та інші активи, що перебувають у власності членів сім'ї декларанта (грн)		
Перелік	Усього	у тому числі за кордоном
51. Сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах	15,6 тис. грн	_____
52. Номінальна вартість цінних паперів	_____	_____
53. Розмір внесків до статутного (складеного) капіталу товариства, підприємства, організації	_____	_____

Розділ VI. Відомості про фінансові зобов'язання		
А. Фінансові зобов'язання декларанта та інші його витрати (грн)		
Перелік фінансових зобов'язань	Усього	у тому числі за кордоном
54. Добровільне страхування	—	—
55. Недержавне пенсійне забезпечення	—	—
56. Утримання зазначеного у розділах III–V майна	35,3 тис. грн	—
57. Погашення основної суми позики (кредиту)	—	—
58. Погашення суми процентів за позикою (кредитом)	—	—
59. Інші не зазначені у розділах III–V витрати	—	—
Б. Фінансові зобов'язання членів сім'ї декларанта (грн)		
Перелік фінансових зобов'язань	Усього	у тому числі за кордоном
60. Добровільне страхування	—	—
61. Недержавне пенсійне забезпечення	—	—
62. Утримання зазначеного у розділах III–V майна	10,5 тис. грн.	—
63. Погашення основної суми позики (кредиту)	—	—
64. Погашення суми процентів за позикою (кредитом)	—	—

Засвідчую правильність зазначених у цій Декларації відомостей

"18" березня 2013 р.

Примітка. 1. Декларація заповнюється і подається особами, зазначеними у пункті 1 і підпункті "а" пункту 2 частини першої статті 4, та особами, зазначеними в абзаці першому частини першої статті 11 Закону України "Про засади запобігання і протидії корупції". При цьому особами, зазначеними в абзаці першому частини першої статті 11 цього Закону, відомості щодо витрат (вкладів/внесків) у декларації не зазначаються.

2. Декларант заповнює декларацію власноручно чорнильною або кульковою ручкою синього або чорного кольору таким чином, що забезпечує вільне читання внесених відомостей.

3. У позиції 1 у разі, якщо декларантом у звітному році змінено прізвище,

Над випуском працювали:

Науковий редактор:
Олександр Гончаренко

Відповідальний секретар:
Лариса Бардаченко

Літературний редактор:
Ольга Таращук

Комп'ютерна верстка:
*Ігор Краснощок,
Максим Кругліков*

Дизайн обкладинки:
*Ігор Краснощок,
Тарас Шевченко*

Обробка фотографій:
Максим Кругліков

***ЕЛЕКТРОННИЙ ПРИМІРНИК РОЗРОБЛЕНО ВІДДІЛОМ
ОРГТЕХНІКИ ТА КОМП'ЮТЕРИЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ
СПРАВАМИ СЕКРЕТАРІАТУ ВИЩОЇ РАДИ ЮСТИЦІЇ
ЗГІДНО З НАКАЗОМ ГОЛОВИ ВИЩОЇ РАДИ ЮСТИЦІЇ «ПРО
ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ПЕРІОДИЧНОГО
ВИДАННЯ «ВІСНИК ВИЩОЇ РАДИ ЮСТИЦІЇ»
№ 142/0/1—09 ВІД 29.12.2009 р.***

ФОРМАТ ФАЙЛУ: PDF

***ЕЛЕКТРОННУ ВЕРСІЮ ВІСНИКА ОПРИЛЮДНЕНО НА
ОФІЦІЙНОМУ САЙТІ ВИЩОЇ РАДИ ЮСТИЦІЇ
WWW.VRU.GOV.UA***